

**YAŞAM MEMNUNİYETİNİN NİCEL VE NİTEL
ANALİZİ: TÜRKİYE’DE EV KADINLARININ
İSTİHDAMI ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Shoirakhon NURDINOVA

Eskişehir 2019

**YAŞAM MEMNUNİYETİNİN NİCEL VE NİTEL ANALİZİ:
TÜRKİYE’DE EV KADINLARININ İSTİHDAMI ÖRNEĞİ**

Shoirakhon NURDINOVA

DOKTORA TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Funda Rana ADAÇAY

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2019

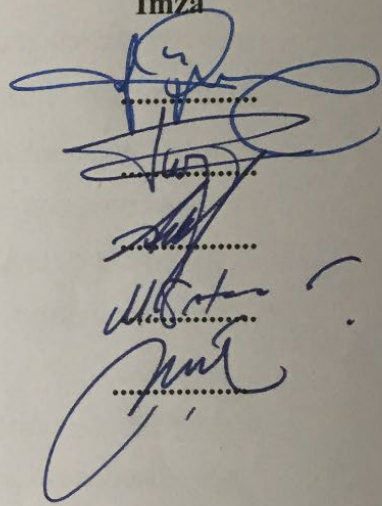
Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından kabul edilen 1709E494.nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

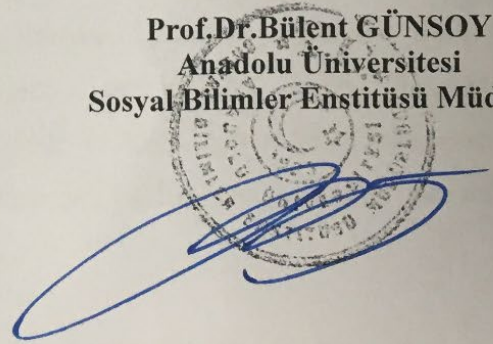
Shoirakhon NURDINOVA'nın "Yaşam Memnuniyetinin Nicel ve Nitel Analizi: Türkiye'de Ev Kadınlarının İstihdamı Örneği" başlıklı tezi 26 Temmuz 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **İktisat** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.Funda Rana ADAÇAY
Üye : Prof.Dr.Dilek BAYBORA
Üye : Doç.Dr.Arzum ERKEN ÇELİK
Üye : Doç.Dr.Meriç SUBAŞI ERTEKİN
Üye : Doç.Dr.Oytun MEÇİK

İmza

Prof.Dr.Bülent GÜNSOY
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

YAŞAM MEMNUNİYETİNİN NİCEL VE NİTEL ANALİZİ: TÜRKİYE’DE EV KADINLARININ İSTİHDAMI ÖRNEĞİ

Shoirakhon NURDINOVA

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Danışman: Prof. Dr. Funda Rana ADAÇAY

Yaşam memnuniyeti, çok boyutlu bir konudur. Yaşam memnuniyeti, bireyin yaşamı genel olarak değerlendirildiğinde duyulan olumlu durum düzeyini göstermektedir. Toplumda bireylerin kendilerini çalışma hayatında tatmin etmeleri, mutluluk duymaları sadece istihdam dışı kesimi etkilememektedir; aynı zamanda ekonomik kaynaklardan emek gücünün âtil kalması sonucu ekonomik bir kayıp olarak da ortaya çıkarak, tüm toplumu negatif etkilemektedir. Ekonomik büyüme açısından emek faktörünün üretime sevk edilmesi, gelirin artması ve refahın yükselmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede yaşam kalitesindeki artış bireylerin yaşam memnuniyetini de etkilemektedir.

Başka yönden, ev kadınlarının gönüllü işsizliği tercih etmelerinin ve dolayısıyla üretim sürecine katılmama kararlarının sonucunda kendilerini mutlu hissetmeleri, ilgili yazında ‘çalışma hayatında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, ücretlerde eşitsizlik, ev-iş çatışması’ şeklinde ortaya çıkan engellerle ilişkilendirilerek açıklanabilir.

Bu çalışmada ev kadınlarının çalışma hayatındaki rolü gelir, toplumsal fayda ve ekonomik büyüme yönünden değil, yaşam memnuniyeti kriteri açısından araştırılmaktadır. Çalışma bulgularında Türkiye’de ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyetinin “çalışan, işsiz ve istihdama dâhil edilmeyen” kadınlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Yaşam memnuniyeti, Mutluluk Ekonomisi, İstihdam, Toplumsal Cinsiyet, Türkiye

ABSTRACT

QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ANALYSIS OF LIFE SATISFACTION: IN A CASE OF EMPLOYMENT OF HOUSEWIVES IN TURKEY

Shoirakhon NURDINOVA

Department of Economics

Anadolu University, Graduate School of Social Sciences, 2019

Advisor: Prof. Dr. Funda Rana ADAÇAY

Life satisfaction is a multidimensional issue. Life satisfaction shows the level of positive feelings of the general evaluation of an individual's life. The satisfaction of the individuals in working life and their happiness in society do not affect only the non-employed. But also, it affects on both the whole society, as a result of the invalidity of the labor force that emerged as an economic loss. In terms of economic growth, referring labor factors to the production process increases income and welfare. In this context, the increase in the quality of life also affects on the life satisfaction of individuals.

On the other hand, there is a fact that some women prefer not to work, thus made them feel happy as a result of their decision not to participate in the labor market. It might explain causes such as gender discrimination in work life, inequality in wages, home-work conflict.

In this study, the status of homemakers in labour market is investigated as a criterion of life satisfaction, not social benefit and economic growth. Findings demonstrate that the life satisfaction of Turkish housewives is relatively higher than “the employed, the unemployed and women not in the labor force”.

Keywords: Life satisfaction, Happiness Economics, Employment, Gender, Turkey

ÖNSÖZ

Gerek Türkiye’deki hayatım boyunca gerekse bu çalışmanın yürütülmesi sırasında, hiçbir şekilde desteğini esirgemeyen, her zaman değerli fikirleriyle yol gösteren çok sevdiğim danışmanım Prof. Dr. Funda Rana ADAÇAY’a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca önemli katkılarından dolayı değerli hocalarım Prof. Dr. Ruut Veenhoven (Erasmus Üniversitesi), Doç. Dr. Marianne Kamp’a (İndiana Üniversitesi), Prof. Dr. Sibel Selim (Celal Bayar Üniversitesi) ve bu çalışmaya sağladıkları katkılarından dolayı Doç. Dr. Meriç Subaşı Ertekin ve Prof. Dr. Dilek Baybora hocalarıma da teşekkür ederim.

En önemlisi tüm eğitimim sürecinde en çok özlem çeken, dua ve manevi destekleriyle her zaman yanımda olan, bugünlere gelmemi sağlayan canım annem Fotimakhon Abitova’ya ve sevgili aileme sonsuz teşekkür ederim.

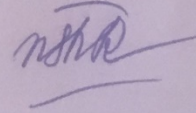
Son olarak bu tezin ortaya çıkmasında deneyimleriyle benden güvenlerini ve desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen Türk ev kadınlarına ve burada adını yazamadığım tüm arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Bu çalışmayı, babam Rashidkhon Nurdinov’nun aziz anısına ithaf ediyorum.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” ile tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukukî sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Shoirakhon NURDINOVA

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vii
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
1.GİRİŞ	1
1.1. Sorun ve Amaç	1
1.2. Önem	2
1.3. Varsayımlar	2
1.4. Sınırlılıklar	3
1.5. Tanımlar	3
2. İLGİLİ ALAN LİTERATÜRÜ	8
2.1. Mutluluk Çalışmaları	8
2.1.1. Mutluluk ekonomisinin tarihsel gelişimi	8
2.1.2. Türkiye’de mutluluk çalışmaları	10
2.1.2.1. TÜİK mutluluk çalışmaları	10
2.1.2.2. Diğerleri	16
2.1.3. Mutluluk ölçümünde yaklaşımlar	18
2.2. Mutluluk Ölçümünde Kullanılan Endeksler	18
2.2.1. Gayri safi milli mutluluk endeksi	18
2.2.2. Dünya mutluluk raporu endeksi	20
2.2.3. Mutlu gezegen endeksi	23
2.2.4. Daha iyi yaşam endeksi	26
2.3. Mutluluk Teorileri	27
2.3.1. Easterlin paradoksu	27
2.3.2. Veenhoven'in yaşam kalitesi teorisi	30
2.4. Ev Kadınlarının Mutluluğu ile İlgili Alan Yazını	32
2.4.1. Ev kadınlarının diğer kategorilere göre daha mutlu olduğunu savunan çalışmalar	33

2.4.2. Ev kadınlarının diğer kategorilere göre daha mutsuz olduğunu savunan çalışmalar.....	35
2.4.3. Ev kadınlarının herhangi bir kategoriye göre mutlu olup olmama durumlarının incelendiği çalışmalar	36
3. VERİ SETİ VE YÖNTEM	40
3.1. Nicel Araştırma Yöntemi.....	40
3.1.1. Veri seti	40
3.1.2. Tanımlayıcı istatistikler.....	42
3.2. Uygulama	48
3.2.1. Havuzlanmış yatay kesit verilerle regresyon	49
3.2.2.1. <i>Sıralı logit modeli</i>	51
3.2.2.2. <i>Sıralı probit modeli</i>	63
3.3. Nitel Araştırma Yöntemi	66
3.3.2. Veri toplama aracı	68
3.3.3. Araştırmanın örnekleme.....	69
3.3.4. Çalışma grubu.....	70
4. BULGULAR	75
4.1. Ekonometrik Model Bulgularının Değerlendirilmesi	75
4.2. Nitel Araştırma Bulguları.....	76
4.2.1. Çalışmanın önemi hakkında elde edilen bulgular	77
4.2.2. Sosyal güvence ve ekonomik bağımlılık ile ilgi cevapların değerlendirilmesi	79
4.2.3. Hanehalkı gelir düzeyi ve yaşam memnuniyeti	83
4.2.4. Katılımcılarının mutluluk düzeyi ile ilgili bulgular.....	90
4.2.5. Katılımcıların hayatlarını değiştirmek ile ilgili görüşleri	97
4.2.6. Katılımcıların sosyalleşme ve meslek edinme durumuna ilişkin tutumları	100
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	103
5.1. Sonuç.....	103
5.2. Öneriler	107
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ	

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1.	<i>İllere ve Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013)</i>	12
Tablo 2.2.	<i>Cinsiyete göre genel mutluluk düzeyi(TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2018)</i>	14
Tablo 2.3.	<i>Mutluluk kaynağı olan kişiler (TÜİK, Yaşam Memnuniyet Araştırması, 2004-2018)</i>	15
Tablo 2.4.	<i>Dünya Mutluluk Raporu Endeksi, (Dünya Mutluluk Raporu, 2015-2017)</i>	22
Tablo 2.5.	<i>Mutlu Gezegen Endeksi,2016</i>	25
Tablo 2.6.	<i>A.B.D’de gelir grubuna göre en mutlu olanların oranı, (AIPO, 1946-1952, Aktaran: Easterlin, 1974)</i>	28
Tablo 2.7.	<i>A.B.D. ’de gelir düzeyine göre en mutlu olanların oranı, (AIPO, 1963-1970, Aktaran: Easterlin, 1974)</i>	28
Tablo 2.8.	<i>Seçilmiş ülkelerin GSMH ve mutluluk değerleri(Easterlin, 1974)</i>	29
Tablo 2.9.	<i>Yaşamın dört kalitesi (Veenhoven, 2006)</i>	30
Tablo 2.10.	<i>Estes’in Sosyal İlerleme Endeksi (Veenhoven, 2006)</i>	31
Tablo 2.11.	<i>İnsani Gelişim Endeksi (Veenhoven, 2006)</i>	32
Tablo 2.12.	<i>Yaşam kalitesi (Veenhoven, 2006)</i>	32
Tablo 3.1.	<i>Tanımlayıcı İstatistikler (Dünya Değerler Anketi)</i>	43
Tablo 3.2.	<i>Çalışma Durumu ve Yaşam Memnuniyeti: Betimleyici istatistikler (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	45
Tablo 3.3.	<i>Havuzlanmış veriler bazında çalışma durumuna göre yaşam memnuniyeti (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	46
Tablo 3.4.	<i>Gelir düzeyine göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	46
Tablo 3.5.	<i>Medeni duruma göre yaşam memnuniyeti dağılımı(Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	47
Tablo 3.6.	<i>Din faktörüne göre yaşam memnuniyeti dağılımı(Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	47
Tablo 3.7.	<i>Çocuk sayısına göre yaşam memnuniyeti dağılımı(Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	48
Tablo 3.8.	<i>Eğitim durumuna göre yaşam memnuniyeti dağılımı(Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)</i>	48
Tablo 3.9.	<i>Sıralı Logit Modeli Tahmin Sonuçları</i>	55
Tablo 3.10.	<i>Ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler</i>	58
Tablo 3.11.	<i>Çalışan kadınların yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler</i>	61
Tablo 3.12.	<i>Sıralı Probit Modeli Tahmin Sonuçları</i>	65
Tablo 3.13.	<i>Katılımcıların eğitim düzeyinin yaşlara göre dağılımı</i>	73
Tablo 4.1.	<i>Çalışmanın önemi açısından açıklamalar</i>	78
Tablo 4.2.	<i>İşsiz, çalışmıyor olmaktan dolayı üzerinizde herhangi bir toplumsal baskı hissediyor musunuz?</i>	82
Tablo 4.3.	<i>Kadınların çalışma hayatına dâhil olmasında etkili olan faktörler</i>	86
Tablo 4.4.	<i>Size göre, çalışan kadınlar iyi bir anne (eş) olabilirler mi?</i>	89
Tablo 4.5.	<i>İllere göre yaşam memnuniyeti</i>	90
Tablo 4.6.	<i>Mutluluk kaynakları</i>	91
Tablo 4.7.	<i>Mutluluk kaynakları</i>	91
Tablo 4.8.	<i>Kadınların çalışmak istememe nedenleri</i>	94
Tablo 4.9.	<i>On sene içinde hayatınızı değiştiren önemli bir değişiklik oldu mu?</i>	98
Tablo 4.10.	<i>Eğer ailenizin aylık geliri tatmin ederse, çalışır mıydınız?</i>	101
Tablo 4.11.	<i>Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?</i>	102
Tablo 4.12.	<i>Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?</i>	102

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Türkiye’de Genel Mutluluk Düzeyi 2003-2016	11
Şekil 2.2. Mutluluk kaynağı olan değerler, 2004-2017	16
Şekil 3.1. Çalışma durumuna göre yaşam memnuniyetinin düzeyinin 1990-2012 yılları arası dağılımı	44
Şekil 3.2. Katılımcıların yaş dağılımı	71
Şekil 3.3. Katılımcıların medeni durumu	72
Şekil 3.4. Katılımcıların eğitim düzeyi	72
Şekil 4.1. Ekonomik bağımlılık dağılımı (%)	80
Şekil 4.2. Aylık hanehalkı gelirinden memnuniyet düzeyi	83
Şekil 4.3. Ev kadınlarının almaktan mutluluk duydukları ücret (aylık/TL)	84
Şekil 4.4. Katılımcıların çalışan kadın - iyi anne algıları	87
Şekil 4.5. Eğitim düzeyine göre çalışan kadın-iyi anne algısı	87
Şekil 4.6. Medeni duruma göre mutluluk düzeyi	92
Şekil 4.7. Mutluluk düzeyi ve finansal tatmin ilişkisi	93
Şekil 4.8. Eğitim duruma göre mutluluk düzeyi	93
Şekil 4.9. Yaşa göre mutluluk düzeyi	94
Şekil 4.10. Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?	94
Şekil 4.11. On yıl öncesinde olsanız, genel olarak hayatınızı nasıl değiştirdiniz?	98
Şekil 4.12. On yıl öncesinde olsanız, genel olarak hayatınızı nasıl değiştirdiniz? ..	102

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIC	Akaike Bilgi Kriteri
ANOVA	Varyans analizi
bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
CBS	Butan Çalışmaları Merkezi
EKK	En Küçük Kareler
fMRI	Manyetik Rezonans Görüntüleme
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
İGE	İnsani Gelişim Endeksi
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPHI	Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişim Girişimi
SOEP	Alman Sosyo-Ekonomik Paneli
TDK	Türk Dil Kurumu
TL	Türk Lirası
TRT	Türkiye Radyo Televizyon
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
s.	sayfa
vb.	ve benzeri

1. GİRİŞ

İnsan Odaklı Kalkınma Kuramı, insanların mutlu, sağlıklı ve uzun hayat sürebilmeleri için seçenekleri genişletmek, fırsatları çoğaltmak ve farklılaştırmaya dayanmaktadır. İnsani Gelişme Raporunda da belirtildiği gibi: “İnsani gelişme, insanların seçeneklerini genişletme sürecidir. Kalkınma, insanların bu geniş seçeneklere sahip olmasını sağlar. Kimse insan mutluluğunu garanti edemez ve insanların yaptığı seçimler kendi meseleleridir”.¹ Bu anlamda bireylerin seçimleri, örneğin çalışıp-calışmama konusundaki tercihleri önem arz etmektedir.

1.1. Sorun ve Amaç

Ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyeti meselesi, bu kadınların iş gücüne katılımını etkilediği sebebiyle gerek insani gelişme gerek toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında yalnızca Türkiye’yi değil, genel itibariyle Avrupa Birliği veya uluslararası camiayı ilgilendiren bir konudur. Bu anlamda Türkiye’de ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyetine ilişkin temel dinamikler ve ülkedeki kadının emek piyasasındaki tarihsel eğilimi irdelenerek kapsayıcı ve çok boyutlu bir yol haritasının ortaya konması ve uygulanması gerekmektedir.

İnsani Gelişme Kuramı temel alınarak, ev kadınlarının evin dışında çalışıp-calışmamasının mutluluğa etkisi uluslararası araştırmalarda da yoğun ilgi çekmektedir. Feminist ekonomide ise kadınların ücret ödenmeyen ev işleriyle meşguliyetinin mutsuzluk getirdiği savunulmaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar irdelenince, kadın istihdamı ve yaşam memnuniyeti konusunda daha geniş kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu kapsamda çalışmada Türkiye’de ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyeti düzeylerinin tespiti amaçlanmaktadır. Bu anlamda ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyeti faktörleri, mutluluk kaynakları ve boyutlarını açıklamak, ortaya koymak ve bu konuda politikalar belirlemek çalışmanın temel amacı olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyeti durumu tespit edilerek, önerilerde bulunacaktır.

Çalışma beş bölümden oluşmaktadır:

- i. Birinci bölümde çalışmanın sorun ve amacına, varsayımlarına ve tanımlara yer verilmiştir.

¹ Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme Raporu, 1990, Oxford University Press, s.1.

- ii. İkinci bölümde ise, mutluluk ile ilgili kavramsal çerçeve tartışılarak, literatürde ev kadınlarının mutluluğu üzerine yapılan çalışmalar anlatılmıştır.
- iii. Üçüncü bölümde uygulanan nicel analiz yöntemi anlatıldıktan sonra, yaşam memnuniyeti bağımlı değişken olarak kullanarak istihdam durumu ve farklı sosyo-ekonomik özellikler modele dâhil edilerek Sıralı Logit ve Sıralı Probit Modeli tahmin edilmiştir. Ekonometrik tahmin sonucunda elde edilen bulguların, mutluluk ekonomisi genel literatür kapsamındaki bulguları doğruladığı görülmektedir: Yaş, medeni durum, gelir düzeyi, din ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki açısından incelendiğinde, bulgular daha önce yapılan çalışma bulgularıyla uyumlu olarak görülmektedir. İlgili ve ileride yer verilen literatürde işsizlik ve yaşam memnuniyeti arasındaki negatif bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca, bu bölümde nitel araştırma yöntemi, çalışma grubu ve araştırma örnekleme anlatılmıştır.
- iv. Dördüncü bölümde ise ekonometrik ve nitel araştırma yöntemiyle elde edilen sonuçlar değerlendirilerek, betimsel bulgular tartışılmıştır ve görüşme bulguları ayrıntılı olarak verilmiştir.
- v. Sonuç bölümünde ise, genel bir değerlendirme yapılarak politika önerilerinde bulunulmuştur.

1.2. Önem

Dünya nüfusunun neredeyse yarısını oluşturan kadınların ekonomik, sosyal, siyasal ve eğitim hayatlarında fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmak daha mutlu ve sağlıklı bir yaşam açısından önem taşımaktadır. Kadın istihdam oranının gerek insan hakları gerekse insani gelişme açısından Türkiye dâhil birçok ülkede düşük düzeyde olduğu bilinmektedir.² Oysa, bu üretim faktörünün özellikle emek yoğun olan ülkelerde, üretim sürecine dâhil edilmesi ülkenin ekonomik büyüme ve kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Bu anlamda ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyeti, geleceğe yönelik uygulanması planlanan sosyal ve ekonomik politikaların oluşumunda toplumsal cinsiyete ait mevzuatın belirlenmesinde önem kazanmaktadır.

1.3. Varsayımlar

Araştırmada sınanacak başlıca hipotezler şu şekildedir:

² World Employment and Social Outlook: Trends 2019, International Labour Office – Geneva: ILO, 2019, s. 10.

H1: Çalışma durumu açısından ev kadınlarının yaşam memnuniyeti ve diğer sosyal kategorilerin (çalışan, işsiz, istihdama dâhil edilmeyenler) yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Ev kadınlarının yaşam memnuniyeti diğer sosyal kategorilerin (çalışan, işsiz, istihdama dâhil edilmeyenler) yaşam memnuniyetine göre daha düşüktür.

1.4. Sınırlılıklar

Bu çalışmada elde edilen nitel bulgular sadece Türkiye'nin seçilmiş illeri ile sınırlıdır. Elde edilen bulguların Türkiye genelinde genellenebilmesi için, tüm illeri kapsayan benzer çalışmanın tekrarlanması gerekmektedir.

Mutluluk araştırmalarında neden-sonuç ilişkisini ortaya koymak ve uzun dönem verilerden daha kapsamlı sonuçlar elde etmek için panel veriler analizi uygulanmaktadır. Fakat mutluluk konusunda Türkiye örneğinde gerek ulusal gerekse uluslararası kurumlar tarafından panel veri elde edilmemiştir. Bu panel veri toplamanın maliyetliliğinden ve zaman yoğun süreç olduğundan kaynaklanabilir. Bu sınırlılıkları göz önünde bulundurarak, en geniş yatay kesit veri tabanına ulaşılmıştır. Bu veri tabanı 1990, 1996, 2001, 2007 ve 2012 yıllarını kapsamaktadır.

1.5. Tanımlar

Mutluluk, insanın yaşamı boyunca aradığı bir duygudur. İnsanlar, hemen hemen bütün eylemlerini mutluluğa erişmek ya da yaşamdan haz almak için yapmaktadırlar. Mutluluk konusunda literatüre kazandırılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, “mutluluk” kavramı dışında, pek çok kavram mutluluk kavramını karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Mutluluk ekonomisinde mutluluk, geniş anlamda iyi olan her şey için bir şemsiye kavram niteliğindedir. Bu anlamda, sıklıkla “öznel iyi oluş”, “yaşam memnuniyeti” veya “yaşam kalitesi” gibi kavramlarla, eş anlamlı ya da birbirleri ile yakın anlamda olduğu kabulüyle birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Mutluluk kavramının temeli çok eskilere dayanmaktadır: Antik Yunan filozofları ve Doğu düşünürleri, yazdıkları eserlerde insanı ön plana koyarak, yaşam kalitesi ve mutluluğa odaklanmışlardır. Örneğin, Sokrates'in “Tüm mutluluk, kültür ve adalettendir” şeklindeki “Özdeşlik Tezi”, tek bir değişkenli mutluluğun varyasyonlarını veya çok değişkenli alternatif bir modeli göstermektedir; mutluluğu düşük oranda etkileyen ahlaki

olmayan belirleyicilerin mutluluk üzerine olumlu ya da olumsuz şekillerde etki ettiği gözlenmiştir.³

Aristoteles, mutluluğu “erdem, ruhi etkinlik” olarak tanımlamıştır: “...Şayet çok sayıda mükemmellik varsa bunların en iyisi ve en yetkinine uygun olan etkinlik” en mükemmel olanıdır.⁴

Farabi, mutluluğu yaşamın amacı olarak tanımlamış, mutluluğa insanın kendi çabaları doğrultusunda belli bir yetkinliğe ulaşarak yönelebileceğini savunmuştur. Farabi’ye göre, mutluluk- Tanrı’ya yönelmektir. Farabi, mutluluğu “Tanrı’dan gelen, insanı mutlu edebilecek tek şey yine Tanrı’ya dönme arzusu içinde olması” şeklinde tanımlamaktadır.⁵

Din etkeni, mutluluk çalışmalarında bireyin mutluluk algıları açısından önem arz etmektedir. Bu kapsamda mutluluğun farklı dinlerdeki tanımlarına yer vermek uygun görülmüştür. Mutluluk, dini açıdan şu şekilde tanımlanmaktadır; İslam’da mutluluk, saadet kavramıyla eşanlamda kullanılmaktadır ve varlığın iki boyutuna işaret etmektedir: “Uhrevi ve dünyevi”.⁶ Musevilik dininde ise, Tanrının kendileriyle yapmış olduğu anlaşma hükümlerine uyan kişi, yaptığı iyilikleri için ödüllendirilmektedir; Kötülük yoluna kapılanlar da cezalandırılmaktadır. Bu kapsamda mutluluk ile acının yalnızca bu dünyada gerçekleşeceğine inanılmıştır.⁷ Hristiyanlık dininde ise, bir insan yaşamında dünya hedefinden daha fazlasını elde edeceği, İsa’nın vaat ettiği mutluluğun tüm hayal gücünü aşacağı ileri sürülmüştür. Cennet mutluluğu, kurtarılan tüm insanların neşeli toplantısı ile gerçekleşecektir.⁸

Türk Dil Kurumuna (TDK) göre, mutluluk “bütün özlemlere eksiksiz ve sürekli olarak ulaşılmaktan duyulan kıvanç durumu, mut, ongunluk, kut, saadet, bahtiyarlık, saadetlilik” olarak tanımlanmaktadır.⁹

³ Vlastos, G. (1985). Happiness and virtue in Socrates' moral theory. *Topoi*, 4(1), s. 5.

⁴ Büyükdüvenci, S. (1993) Aristoteles'te Mutluluk Kavramı, s. 42.

⁵ Tokat, L. (2006). Farabi felsefesinde mutluluğun araştırılması. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), s.147.

⁶ Düzgün, Ş. A., & El-Attas, N. (2011). İslam'da Mutluluğun Anlamı ve Tecrübesi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 9(2), s. 219.

⁷ Akalın, K. H. (2014). Eski Ahit'te Tanrının Ödülü Olarak Zenginlik İdeali. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), s.76.

⁸ Zwoliński, A. (2016). The Christian Understanding of Happiness. *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, 6(1), 81-103.

⁹ Türk Dil Kurumu (2011). Büyük Türkçe Sözlük. *Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları*.

Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) göre mutluluk, “acı, keder ve ızdırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilen durum; hayattan genel olarak memnun olma hali”, ifadesiyle tanımlanmaktadır. Yaşam memnuniyeti ise, “ihtiyaçların ve isteklerin karşılanmasından doğan tatmin duygusu” olarak ifade edilmektedir.¹⁰ Genel anlamda mutluluk, bireyin kendi yaşamını olumlu olarak değerlendirmesidir. Bu kavram, olumlu duygusal bir durum şeklinde genel kabul görmektedir. Yaşam memnuniyeti ise, beklenti ve isteklerin karşılanmasına bağlı olan bilişsel bir durum şeklinde nitelendirilmektedir.

Ruut Veenhoven'e göre, mutluluk “bireyin yaşam kalitesini genel anlamda olumlu olarak değerlendirme düzeyi” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu çerçevede mutluluk, “bireyin kendi hayatına karşı tutumu” olarak yorumlanabilir. Bu tutum, mutluluğun “bileşenleri” olarak adlandırılan farklı bilgi kaynaklarına dayanmaktadır. Bu bilgi kaynağı, yaşam standartlarına göre ne kadar iyi yaşadığımızı ve ne kadar iyi etkilendiğimizi tahmin etmektedir. Ayrıca mutluluk, “bireysel ve sosyal refahı gösteren hoş duyguların sıklığı ve yoğunluğu” olarak da tanımlanmaktadır. Mutluluk, bütün yaşamın bir değerlendirmesi olarak bireyin aklında biçimlendirdiği tüm olumlu etkenleri içinde barındırmaktadır. Ayrıca mutluluk, bireyin duygu dünyasına hâkim olan maddi ve manevi beklentilerinin ne ölçüde karşıladığının da bir göstergesi ve ölçümüdür.¹¹

Bruno Frey mutluluğu kavramsal çerçevede yaşamın iyi veya kötü yönleri şeklinde değerlendirerek, insanların arzu ettiği hedeflere ulaştıklarında elde ettikleri tatmin anlamında kullanmaktadır. Frey, mutluluğu iki farklı boyutta incelemiştir. Bunlar:

- i. “Olumlu etki” ve “olumsuz etki” olarak adlandırılan anlık duygular;
- ii. Yunanca “eudaimonia” olarak adlandırılan sonsuz mutluluktur.

Başka bir boyutta ise öznel iyi oluş (mutluluk) zaman boyutunda ele alınarak, kısa süreli psikolojik bir ruh hali olarak deneyimlenen mutluluk (şimdiki zaman), tahmini veya beklenen mutluluk (gelecek zaman), bireyin yaşadıklarına atıfta bulunan mutluluk (geçmiş zaman) şeklinde ifade edilmektedir.¹² Söz konusu öznel iyi oluş, görece mutluluğu temsil etmektedir.

¹⁰ TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması, Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 Erişim Tarihi: 04.12.2018.

¹¹ Veenhoven, R. (2012). Happiness: Also known as “life satisfaction” and “subjective well-being”. In *Handbook of social indicators and quality of life research* (pp. 63-77). Springer.

¹² Frey, B. S. (2018). Happiness Can Be Measured. In *Economics of Happiness*, Springer, 5-11.

Nobel Ekonomi Ödülü'nün sahibi Daniel Kahneman ise mutluluğu nesnel bir refah ölçüsü olarak ifade etmektedir ve yaşamın genel değerlendirmesinin altında yatan “ham” duygusal deneyim şeklinde tanımlamaktadır. Kahneman’a göre, bireyin ruh hali ve yaşamdan haz alması genellikle yaşam kalitesinin önemli bileşenleridir.¹³

Ed Diener, mutluluğu “bir hedef değil, bir süreç” olarak tanımlamaktadır ve bir insanın keyifli duygular yaşamasını ve olumlu duygularının yoğunluğunu mutluluğun göstergesi olarak kabul etmektedir.¹⁴

Mutluluğu ihtiyaç ve beklentilerin karşılanması olarak kabul ettiğimizde, Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” ile açıklanabilir. Sosyolojik açıdan Maslow’un “İhtiyaçlar Hiyerarşisi” beş basamaktan oluşmaktadır. Her bir basamak kendi içinde bağımsız bir şekilde tamamlanmaktadır ve bir basamağın sonlanması ile diğer basamağa geçilmektedir. Her bir basamak kişi üzerinde bir mutluluk etkisi oluşturmaktadır. Sonuç olarak, her bir ihtiyaç ve bu ihtiyacın karşılanması kişinin mutluluk düzeyi ile yakından alakalıdır. Uygulamada toplum, tüm temel ihtiyaçlarından kısmen tatmin olmuş veya kısmen memnun kalmamış olabilir. Hiyerarşinin daha gerçekçi bir açıklaması, hiyerarşi yükseldikçe, tatmin yüzdelерinin azaldığı şeklindedir. Örneğin, temel ihtiyaçlarda %85, güvenlik ihtiyaçlarında %70, sosyal ihtiyaçlarda %50, saygı görme ihtiyaçlarında %40 ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarında %10’luk bir düzey, bireyin tatmin düzeyi olarak kabul edilmektedir. Bireyin tüm temel ihtiyaçları karşılanırsa bile, yeni bir tatminsizlik hissedebileceği belirtilmektedir. Buna karşılık, bireyin yapmaktan zevk aldığı faaliyetlere odaklanması gerekliliği önerilmiştir. Örneğin, eğer birey, sanatla ilgilenirken kendini mutlu hissediyorsa ya da mutluluğu sanatta bulunacağına inanıyorsa sanatsal faaliyetlere yönelerek vaktini bu tür etkinliklere harcamalıdır. Bu faaliyetlere, müzik, resim ya da şiir yazmak örnek olarak gösterilebilir.¹⁵

Çalışma kapsamında kullanılan başka bir kavram “ev kadını” kavramıdır. Ev kadını kavramı ile ilgili literatüre kazandırılmış farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Cambridge sözlüğüne göre, ev kadını, bir işten para kazanmak yerine ev işleri yapan ve genellikle çocuklarını yetiştiren birey olarak tanımlanmaktadır. BM, ekonomik olarak aktif olmayan, kendi evinde ev işleriyle meşgul olan, örneğin ev ve çocuk bakımından

¹³ Kahneman, D. (1999). Objective happiness. *Well-being: The foundations of hedonic psychology*, 3, s. 25.

¹⁴ Ed, S., Seidlitz, L., & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: relative or absolute. *Soc Indic Res*, 28, 195-223.

¹⁵ Maslow, A., & Lewis, K. J. (1987). Maslow's hierarchy of needs. *Salenger Incorporated*, 14, s. 987.

sorumlu olan erkek ve/veya kadını ya da evi çekip çeviren kişiyi “homemaker” olarak tanımlamaktadır. Bu tanıma göre, belli bir ücret karşılığında ev işleri ile uğraşanlar, “homemaker” olarak sınıflandırılmamaktadır.¹⁶ Batıda, kadın ve erkek rollerinin homojenleşmesinden dolayı geleneksel kültürün izleri silinmeye yüz tutmuştur. Bu nedenle batıda “ev kadını” kavramı kullanılmamaktadır. Bu kavramı karşılayan “homemaker” kavramı tercih edilmektedir. TÜİK’e göre, ev kadını, kendi evinde ev işleriyle meşgul olması nedeniyle iş aramayan ve iş başı yapmaya da hazır olmayan kişilerdir.¹⁷ Bu tanıma göre, TÜİK, kadınların ev işleri ile meşgul olmalarından dolayı iş aramadıklarını ileri sürmektedir.

¹⁶ UN. (1998). *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Revision 1*, New York, UN. s. 202.

¹⁷ TÜİK Hanehalkı İşgücü İstatistikleri, Analitik Çerçeve, Kapsam, Tanımlar ve Sınıflamalar http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 Erişim Tarihi: 08.12.2018.

2. İLGİLİ ALAN LİTERATÜRÜ

2.1. Mutluluk Çalışmaları

Bu bölümde, mutluluk ile ilgili kavramsal bir çerçeve sunulacak olup, dünya genelinde ve Türkiye özelinde “mutluluk” ile ilgili literatüre kazandırılmış çalışmalar tanıtılacaktır.

2.1.1. Mutluluk ekonomisinin tarihsel gelişimi

Mutluluk ekonomisi ile ilgili ilk görüş, Butan (Bhutan) Kralı tarafından uluslararası konferansındaki Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) yerine Gayri Safi Milli Mutluluk göstergesi kullanılması şeklindeki önerisidir. 1972’de gündeme gelen Gayri Safi Milli Mutluluk göstergesi, mutluluk ekonomisi literatüründe önemli bir yer almıştır. Bu gösterge, bireyin yeteneklerini, yaratıcı hayal gücü ve tatmin verici faaliyetlerini kapsamaktadır. Butan, vatandaşların maneviyatını kapsayan psikolojik iyilik halini dikkate alarak, eğitimi, kültürel çeşitliliği ve esnekliği, iyi yönetimi, çevresel duyarlılığı ve güveni mutluluğun bir parçası olarak kabul etmektedir. Butan’da uygulanan Gayri Safi Milli Mutluluk, GSMH’nin tamamlayıcı bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Bu gösterge bireyin mutluluğu üzerine odaklanmaktadır ve ayrıca diğer ülkelerde de uygulanabilme özellikleri taşımaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanması noktasında, mutluluk çalışmalarında GSMH göstergesi ile kıyaslandığında Gayri Safi Mutluluk Hasılasına yönelik politikaların uygulanması, daha yüksek oranda ileri sürülmüştür.¹⁸ Gerçi mutluluk ile ilgili çalışmalar yirminci yüzyılda artmışsa da literatürde “mutluluk” başlıca üç dönemde incelenmiştir:

- i. Antik Yunan felsefesinin hâkim olduğu erken dönem,
- ii. Aydınlanma dönemi,
- iii. Refah devleti dönemi.¹⁹

Mutluluk ile ilgili antik dönem felsefî görüşleri, tarihi açıdan genel anlamda M.Ö. 700’lerden başlayıp M.S. 500’lere kadar olan dönemleri kapsamaktadır. Bu dönemde Aristoteles ve Sokrates başta olmak üzere pek çok Yunan düşünürleri mutluluk hakkında görüşler ileri sürmüştür.

Mutluluk, aydınlanma döneminde, on yedinci yüzyılda ulaşılabilen bir hedef olarak ileri sürülmüştür. Fakat konuyla ilgili ilk bilimsel görüşlerin 1780’lerde arttığı

¹⁸ Planning Commission. (1999). Bhutan 2020: A vision for peace, prosperity and happiness. *Part II*.

¹⁹ Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58, s. 48.

söylenebilir: 1781 yılında faydacılığın kurucusu “Jeremy Bentham” tarafından mutluluk kavramı, bireyde “acı ve zevk temelinde bir değer hesabı” olarak ifade edilmiştir. Bu anlamda mutluluk açısından, faydacılık kavramının, insan davranışlarının şekillenmesindeki önemini vurgulayarak, “iyi” kelimesi yerine “fayda” kelimesinin kullanılmasını önermektedir. Bentham, zevk ve acı gibi kavramsal konuları araştırırken, mutlulukla ilgili yöntem sorunlarıyla karşılaşmıştır.²⁰ Diğer sorunlar ise konuyla ilgili ulaşılabilir verinin olmaması, zevklerin ve acıların objektif bir şekilde “nasıl ölçülebileceği” sorusu ampirik araştırma yapmayı zorlaştıran başlıca kısıtlardır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı refah dönemi olarak bilinmektedir. Bu dönemde mutluluk araştırmalarına artan ilgi izlenmiştir. Mutluluk üzerine yapılan “Dünya Değerler Araştırması” (World Values Survey), Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.)’nin “Genel Sosyal Araştırması” (General Social Survey-GSS) ve Avrupa Birliği (A.B.)’nin “Eurobarometre” araştırmaları süreklilik taşımaktadır. Bunun dışında, birçok araştırma merkezi bu konu üzerinde araştırma yapmaktadır. Örneğin, Dünya Mutluluk Veritabanı (World Database of Happiness, Hollanda), Mutluluk Enstitüsü (Institute of Happiness, Butan), Mutluluk Araştırma Enstitüsü (Happiness Research Institute, Danimarka), Mutluluk Araştırma Kurumu (Happiness Research Organization, Almanya).

Konunun iktisat açısından değerlendirilmesi, mutluluk ekonomisi çalışmalarında önemli bir artış yaşanmasını sağlamaktadır. Bu kapsamda Dünya Mutluluk Raporları, insani gelişim kalitesinin göstergesi olarak, mutluluğun kullanımındaki artan küresel ilgiyi yansıtmaktadır. Bazı hükümetler, toplumlar ve kuruluşlar, daha iyi bir yaşam sağlamak ve bunun sürekliliğini destekleyen politikalar uygulamak için mutluluk araştırmalarının sonuçlarını dikkate almaktadır. Örneğin, Butan hükümeti Gayri Safi Milli Mutluluk göstergesini temel alarak, beş yıllık planlarını geliştirmektedir.²¹

İlk defa 2012 yılında mutluluk ve refah üzerinde B.M. Üst Düzey Toplantısı desteğiyle Dünya Mutluluk Raporu farklı temaları esas alarak yılda bir kez yayınlanmaktadır: Bu temalar yıllar itibarıyla aşağıdaki şekildedir:

- i. 2012-Dünya mutluluk durumu ve nedenleri,
- ii. 2013-Refah ve dünyanın ekonomik ve sosyal gelişimi,
- iii. 2015-Mutluluk ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri,

²⁰ Bentham, J. (1996). *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press.

²¹ Pennock, M., & Ura, K. (2011). Gross national happiness as a framework for health impact assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, 31(1), 61-65.

- iv. 2016-Refah eşitsizliği,
- v. 2017-Mutluluğun sosyal temellerinin önemi,
- vi. 2018-Mutluluk, iç ve dış göç.

2.1.2. Türkiye’de mutluluk çalışmaları

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Türkiye’de mutluluk ile eş anlamlı sayılabilen “yaşam memnuniyeti” ne ilişkin çalışmalar yapılmaktadır.

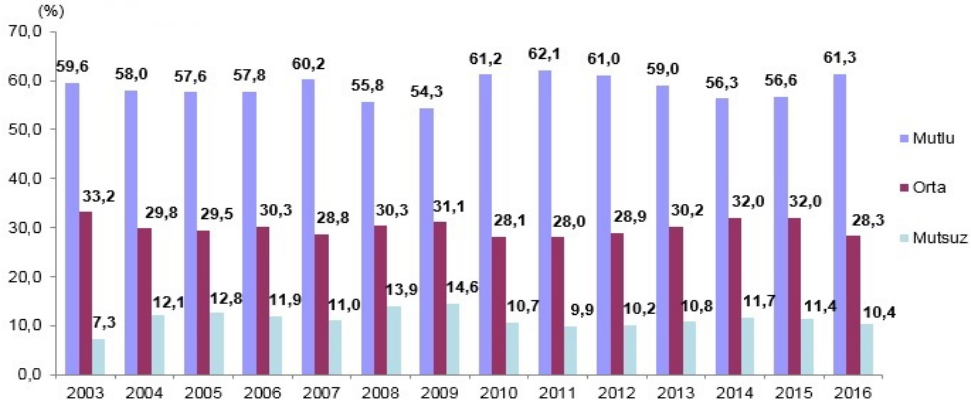
2.1.2.1. TÜİK mutluluk çalışmaları

TÜİK tarafından gerçekleştirilen araştırma ilk defa 2003 yılında “Hanehalkı Bütçe Anketi”ne ek olarak yapılmaya başlanmıştır. 2004 yılından bu yana bağımsız araştırma olarak yapılmaktadır. Ankette uygulanan “Ne kadar mutlusunuz?” sorusuna verilen yanıtlar doğrultusunda yaşam memnuniyeti verileri elde edilmektedir.

Şekil 2.1’de, 2003-2016 döneminde Türkiye’de genel mutluluk düzeyi gösterilmektedir. Şekil 2.1’den görüleceği üzere 2003 yılında “mutlu” cevabı veren kişi oranı %59.6 iken, bu oran 2005 yılında %57.6 olmuştur. Kısaca bu dönemde %2’lik azalma görülmektedir. Ancak bu yıldan sonra tekrar bir artış yaşanmıştır ve 2007 yılında %60.2 oranına yükselmiştir. 2007 yılından sonra da artışlar ve azalışlar görülmektedir. İncelenen dönem itibarıyla bakıldığında, genel trendin artış yönünde olduğu ve bu dönemde mutlu kişi oranında bir artış yaşandığı söylenilebilir.

Şekil 2.1’de 2003 yılında “mutsuz” olarak kaydedilen kişi oranı %7.3’tür. İncelenen dönemde “mutsuz” kişi oranı dönem içerisinde artış ve azalış gösterirken, döneme ilişkin genel trend artış yönlüdür. Dolayısıyla incelenen dönemde mutsuz kişi oranının da giderek arttığı söylenilebilir.

Şekil 2.1’de 2003 yılında mutluluk düzeyi “orta” olarak kaydedilen kişi oranı %33.2’dir. Fakat bu oran, dönem itibarıyla incelendiğinde, genel trendde %4.9’luk bir azalış yaşandığı görülmektedir.

Şekil 2.1. Türkiye’de Genel Mutluluk Düzeyi, 2003-2016

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması

Tablo 2.1’de, 2013 yılı için illere ve cinsiyete göre mutluluk düzeyi gösterilmektedir. Türkiye genelinde 2013 yılında 18 yaşüstü bireylere il bazında uygulanan yaşam memnuniyeti anket sonuçlarına göre, en yüksek mutluluk düzeyine sahip bireyler 77.7 puanla Sinop’ta bulunmaktadır. İller bazında mutluluk sıralamasında 76.4 puanla Afyonkarahisar ikinci, 75.9 puan ile Bayburt üçüncü, 75.5 puanla Kırıkkale dördüncü ve 73.8 puanla Kütahya beşinci sırada yer almaktadır. Anket sonuçları, mutluluk düzeyi düşük olan iller açısından incelendiğinde sonuçlar, Tablo 2.1’de gösterildiği şekildedir. Tablo 2.1’e göre mutluluk düzey en düşük il, 24.2 puanla Tunceli’dir. Tunceli’yi, 45.8 puanla Osmaniye, 48.7 puanla Diyarbakır, 49.8 puanla Antalya ve 50.3 puanla Hatay takip etmektedir.

Cinsiyete göre mutluluk düzeyi incelendiğinde, Türkiye genelinde, kadınların erkeklere göre daha mutlu olduğu gözlenmiştir. Ancak Düzce, Uşak, Bayburt ve Iğdır illerinde bu durumun tam tersi bir sonuç göze çarpmaktadır. Sözü geçen illerde kadınların erkeklere göre daha düşük mutluluk düzeyine sahip oldukları ortaya konulmuştur. Anket sonuçlarına göre, Düzce’de kendini mutlu olarak tanımlayan kadınların oranı %71.8 iken, erkeklerin oranı ise %73.7’dir. Uşak’ta ise kadınların %72.3’ü, erkeklerin ise %72.4’ü mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 2.1. İllere ve Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013)

İl	Mutluluk								
	Mutlu			Orta			Mutsuz		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	59	56,1	61,9	30,2	32	28,5	10,8	11,9	9,6
Adana	53	50,5	55,5	32,5	34,4	30,6	14,5	15,1	14
Adıyaman	65	64,2	65,8	23,8	23,9	23,7	11,2	12	10,5
Afyonkarahisar	76,4	69,8	82,7	13,8	17,5	10,3	9,8	12,7	7
Ağrı	60,1	54,2	66,1	23,5	29,8	17	16,4	16	16,9
Amasya	66	60,2	71,5	27,1	32,4	22,2	6,9	7,3	6,4
Ankara	56,2	52,8	59,5	33,8	35,4	32,3	10	11,8	8,2
Antalya	49,8	45,3	54,3	38,5	41,1	35,9	11,7	13,5	9,9
Artvin	62,7	57,5	67,9	27,9	34	21,8	9,4	8,5	10,4
Aydın	53,5	49	57,8	34,8	37,7	31,9	11,8	13,3	10,3
Balıkesir	70,7	68,5	72,8	21,8	23,2	20,6	7,4	8,3	6,6
Bilecik	63,6	59,5	67,5	30,7	33	28,4	5,8	7,5	4,1
Bingöl	59,5	54,9	63,9	27,2	29,4	25	13,4	15,7	11,2
Bitlis	59,1	56,5	61,7	23	22,5	23,5	17,9	21,1	14,8
Bolu	70,2	67,4	72,8	24,2	26,8	21,8	5,6	5,8	5,5
Burdur	56,8	54,4	59,1	35,2	36,1	34,5	8	9,5	6,5
Bursa	61,1	59,4	62,7	30	31	29	8,9	9,6	8,3
Çanakkale	63,6	61,3	65,9	28,6	30,7	26,6	7,7	8	7,5
Çankırı	73,5	72,5	74,4	18,2	18,3	18,1	8,3	9,2	7,5
Çorum	56,6	54,1	58,9	34,4	36,8	32	9,1	9,1	9,1
Denizli	56,7	54,1	59,3	33,9	35,7	32,1	9,4	10,2	8,6
Diyarbakır	48,7	43,9	53,3	26,6	27,7	25,5	24,8	28,5	21,2
Edirne	54,1	48,7	59,3	35,6	39,2	32	10,4	12,1	8,8
Elazığ	51,7	48,4	54,8	32,8	33,7	31,9	15,5	17,9	13,3
Erzincan	64,6	66,7	62,5	23,4	21,5	25,1	12,1	11,7	12,4
Erzurum	65,7	63,1	68,2	23,7	25,2	22,3	10,6	11,8	9,5
Eskişehir	62,7	59,6	65,7	28	29,9	26,1	9,3	10,5	8,2
Gaziantep	58,1	57,1	59,1	28,2	29,8	26,7	13,7	13,1	14,2
Giresun	65,5	61,5	69,3	27	29,9	24,3	7,5	8,6	6,4
Gümüşhane	61,1	60	62,1	31,3	31,2	31,4	7,7	8,8	6,6
Hakkâri	70,6	68,1	73	16,2	15,3	17,1	13,2	16,6	9,9
Hatay	50,3	45,7	54,8	38	41,1	35	11,7	13,3	10,3
Isparta	70,4	68,4	72,3	24,1	24,7	23,5	5,6	7	4,2
Mersin	52,8	50,1	55,5	33,7	34,7	32,7	13,5	15,2	11,8
İstanbul	58,4	55,8	60,9	32,5	34,7	30,3	9,1	9,5	8,8
İzmir	58,2	57	59,5	31,1	31,8	30,5	10,7	11,3	10
Kars	56,5	52,3	60,8	27,8	29,2	26,3	15,7	18,5	12,9
Kastamonu	60	54,2	65,3	32,2	37,4	27,3	7,9	8,4	7,4
Kayseri	58,1	55,4	60,7	31,4	32,9	30	10,5	11,7	9,3
Kırklareli	53,2	45,4	61	34,6	40,1	29,1	12,2	14,5	9,9
Kırşehir	67,2	67,1	67,3	24,7	25,7	23,8	8,1	7,2	8,9
Kocaeli	57,2	56,2	58,2	34	33,7	34,3	8,8	10,1	7,5
Konya	65,6	60,4	70,5	25,8	28,1	23,7	8,6	11,5	5,8
Kütahya	73,8	68,6	78,7	19,1	21,9	16,3	7,2	9,5	5
Malatya	53,9	49,1	58,5	31,5	34,3	28,8	14,6	16,6	12,7

Tablo 2.1. İllere ve Cinsiyete Göre Mutluluk Düzeyi (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması,2013)
(devamı)

İl	Mutluluk düzeyi								
	Mutlu			Orta			Mutsuz		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Manisa	63,9	64,7	63,2	27,8	26,8	28,8	8,3	8,5	8,1
Kahramanmaraş	68,2	67,1	69,3	23,3	23,9	22,6	8,6	9	8,1
Mardin	51,6	49	54,1	30	30,8	29,3	18,4	20,2	16,7
Muğla	52,4	48	56,8	37,8	41	34,6	9,8	10,9	8,6
Muş	54,7	49,9	59,4	27	30,2	23,8	18,3	19,9	16,8
Nevşehir	64,5	59,7	69,1	27	30,1	23,9	8,5	10,2	6,9
Niğde	64,9	63,9	66	25,8	26,7	25	9,2	9,5	9
Ordu	58,2	54,1	62,1	33,1	34,7	31,5	8,8	11,2	6,4
Rize	61,6	55,7	67,1	30,8	34,9	26,9	7,6	9,4	6
Sakarya	69,6	66	73,2	23,4	24,6	22,1	7	9,4	4,6
Samsun	61	58,2	63,7	29,3	31,8	26,9	9,7	10	9,4
Siirt	71,7	67,9	75,4	17,4	18,4	16,4	10,9	13,7	8,2
Sinop	77,7	76,9	78,4	15,6	14,8	16,4	6,7	8,4	5,2
Sivas	59,5	56,9	62	29,1	29	29,2	11,4	14,1	8,8
Tekirdağ	56,5	54	59,1	33,6	35	32,2	9,9	11	8,7
Tokat	59,3	51,9	66,4	31,5	37,9	25,4	9,2	10,2	8,3
Trabzon	57,6	54,5	60,5	31,2	33,7	28,9	11,2	11,9	10,6
Tunceli	42	40,6	43,4	33,8	32,9	34,8	24,2	26,4	21,8
Şanlıurfa	57,3	53,7	60,8	21,6	23,4	20	21	23	19,2
Uşak	72,3	72,4	72,3	20,4	22,2	18,7	7,3	5,4	9
Van	58,7	53,5	63,9	26,9	30	23,8	14,4	16,6	12,3
Yozgat	60,7	55	66,2	25,8	29,7	22	13,5	15,3	11,9
Zonguldak	51,1	47,5	54,5	36,8	38,1	35,5	12,1	14,4	10
Aksaray	67,8	66,5	69,1	23,4	23,7	23,1	8,8	9,8	7,8
Bayburt	75,9	78,9	72,9	17,1	14,2	20,1	7	6,9	7
Karaman	63	57,9	68	26	29,3	22,8	11	12,9	9,2
Kırıkkale	75,5	73,4	77,5	16,1	17,5	14,7	8,4	9,2	7,8
Batman	52,3	47,9	56,4	30,6	31,1	30	17,2	21	13,5
Şırnak	71,4	70,5	72,2	20,9	21,9	19,9	7,8	7,6	7,9
Bartın	60,4	57,9	62,7	30,1	32	28,4	9,5	10,1	8,9
Ardahan	60,7	54,9	66,7	25,1	28,9	21,2	14,2	16,2	12,1
Iğdır	59,6	61,7	57,5	26	28,1	23,8	14,4	10,3	18,7
Yalova	63,7	63,2	64,2	28,2	27,7	28,7	8,1	9,1	7,1
Karabük	56,4	52,3	60,3	33,1	34,2	32	10,5	13,5	7,7
Kilis	60,9	61	60,7	23,6	21,6	25,5	15,6	17,4	13,8
Osmaniye	45,8	42,6	48,9	37,3	36	38,6	16,9	21,4	12,6
Düzce	72,8	73,7	71,8	17,2	16,4	18	10,1	9,9	10,2

Tablo 2.2, cinsiyete göre mutluluk düzeyinin 2003-2018 dönemine ait sonuçlarını göstermektedir. Anket sonuçlarına göre toplam, kadın ve erkek kategorilerinde 2003-2009 döneminde “çok mutlu” olarak tanımlanan mutluluk düzeylerinde %4.3’lük bir düşüş yaşanmaktadır, ancak 2010 yılından itibaren dalgalı bir seyir görülmektedir. Bu düşüş küresel ekonomik krizden kaynaklanmış olabilir. Kadınlarda “çok mutsuz” olarak

değerlendirilen mutluluk düzeyi oranının en yüksek olduğu dönem 2006 iken, bu oran erkeklerde 2009 yılında en fazladır.

Tablo 2.2. *Cinsiyete göre genel mutluluk düzeyi (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2003-2018)*

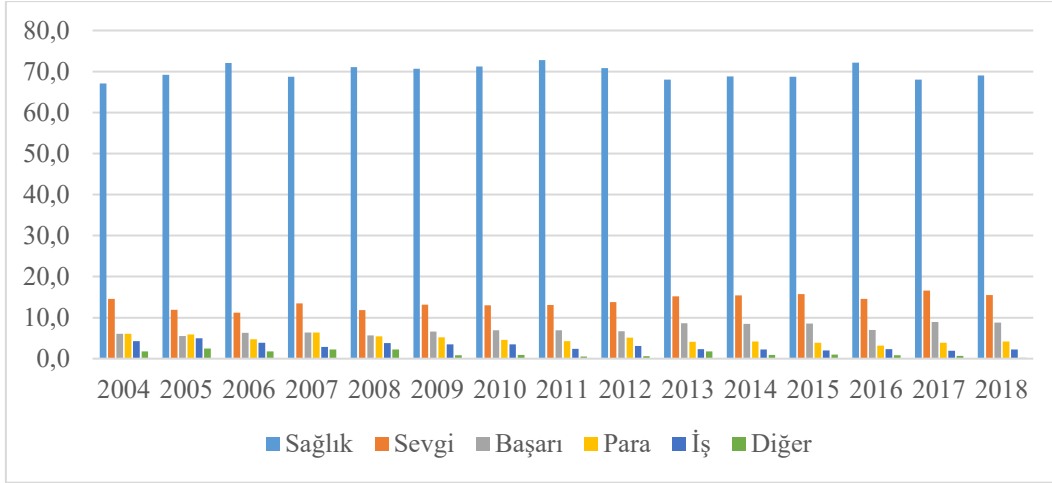
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam																
Çok mutlu	12,0	9,3	9,1	8,8	8,7	8,2	7,7	9,2	8,5	8,5	9,6	8,1	7,9	7,6	7,2	6,9
Mutlu	47,6	48,7	48,5	49,1	51,5	47,5	46,6	52,0	53,6	52,5	49,5	48,2	48,6	53,8	50,8	46,5
Orta	33,2	29,8	29,5	30,3	28,8	30,3	31,1	28,1	28,0	28,9	30,2	32,0	32,0	28,3	30,9	34,5
Mutsuz	5,6	9,5	9,9	9,1	8,8	11,4	11,5	8,8	8,0	8,3	8,2	8,9	8,8	8,8	8,9	9,7
Çok mutsuz	1,7	2,6	2,9	2,8	2,2	2,5	3,1	2,0	1,9	1,8	2,6	2,8	2,6	1,6	2,1	2,4
Erkek																
Çok mutlu	12,4	8,4	8,0	7,6	7,6	7,4	6,4	8,6	7,8	7,9	9,1	7,6	7,0	6,9	6,1	5,8
Mutlu	45,7	46,1	46,8	47,6	50,6	46,3	43,9	51,0	51,7	51,2	47,0	44,4	45,9	51,2	47,5	43,8
Orta	34,1	32,0	30,9	32,1	30,3	30,7	32,7	28,9	30,0	29,7	32,0	34,9	34,3	30,2	33,8	36,4
Mutsuz	6,2	10,7	11,3	10,2	9,3	13,6	13,7	9,9	8,8	9,5	9,1	10,2	10,1	10,2	10,1	11,4
Çok mutsuz	1,5	2,7	3,0	2,5	2,2	2,1	3,4	1,6	1,7	1,8	2,8	2,9	2,7	1,5	2,4	2,7
Kadın																
Çok mutlu	11,6	10,2	10,3	9,9	9,8	9,1	8,9	9,7	9,2	9,1	10,1	8,5	8,9	8,2	8,4	8,0
Mutlu	49,4	51,3	50,2	50,5	52,3	48,7	49,2	53,0	55,4	53,7	51,8	51,9	51,3	56,3	54,0	49,1
Orta	32,2	27,6	28,1	28,5	27,3	30,0	29,6	27,3	26,2	28,1	28,5	29,2	29,8	26,4	28,1	32,7
Mutsuz	5,0	8,4	8,6	7,9	8,4	9,4	9,5	7,6	7,3	7,2	7,3	7,6	7,6	7,5	7,8	8,1
Çok mutsuz	1,8	2,5	2,8	3,1	2,2	2,8	2,8	2,4	2,0	1,9	2,4	2,8	2,4	1,6	1,8	2,1

Tablo 2.3’te bireylerin mutluluk kaynakları kişiler açısından değerlendirilmektedir. 2003-2018 yıllarını kapsayan bu sonuçlar “tüm ailenin” mutluluğun en önemli kaynağı olduğunu göstermektedir. “Eş” ve “çocuklar” faktörünün ise mutluluk üzerindeki payının genel trendi azalan yöndedir. Kişinin mutluluğunun kendisinden kaynaklanan kısmı ile incelenen dönemde artan bir eğilim göstermektedir.

Tablo 2.3. Mutluluk kaynağı olan kişiler (TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2004-2018)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Tüm aile	69,5	68,2	67,3	69,5	70,1	71,2	70,9	73,8	69,6	73,0	73,3	72,3	70,2	70,6	74,2
Çocuklar	13,2	13,9	14,0	12,0	14,0	12,7	13,2	12,2	13,9	12,9	13,4	13,1	15,1	14,3	12,9
Eş	8,2	9,3	9,4	9,3	7,2	6,9	7,5	6,2	7,0	5,2	5,0	5,3	4,7	5,4	3,6
Anne/baba	3,1	3,1	3,8	3,6	3,1	3,2	3,1	2,9	3,5	2,9	3,1	2,8	3,6	3,2	2,7
Kendisi	2,0	1,7	1,5	2,2	2,0	2,4	1,9	1,8	2,2	2,5	1,9	2,7	2,7	3,4	3,3
Torunlar	1,8	1,7	1,5	1,6	1,7	1,5	1,2	1,4	2,0	1,7	1,4	1,9	1,9	1,9	1,8
Diğer	2,3	2,2	2,6	1,7	1,9	2,2	2,2	1,7	1,8	1,9	2,1	1,9	1,7	1,2	1,4

Şekil 2.2’de mutluluk kaynağı olan değerlerin 2004-2018 dönemindeki eğilimi gösterilmektedir. Başlıca değerler “sağlık, sevgi, başarı, para, iş ve diğerleri” kapsamında yer alan değerlerdir. Şekil 2.2’de görüldüğü üzere, iş ve paranın mutluluktaki payı 2004 yılında sırasıyla 4.3 ve 6.1’dir. Ancak bu oran, 2004’ten 2018’ye doğru azalan bir eğilim sergilemektedir. 2018 yılında ise oranlar sırasıyla 2.2 ve 4.2’dur. Başarının mutluluktaki payı zaman içerisinde dalgalanma gösterse de genel eğilimi artış yönündedir. 2004-2006 döneminde sevginin mutluluktaki payı azalma eğilimi sergilerken, 2007 ve sonrasında artış eğilimi göstermektedir. Sağlık, mutluluk kaynağı olarak gösterilen değerlerin içinde en yüksek etkiye sahiptir. Mutluluktaki payı 2004 yılında %67.1 iken 2018 yılında %69 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum sağlığın mutluluktaki payının incelenen dönemde, diğer değerlerden her zaman daha büyük bir öneme sahip olduğunu ve dönem başından dönem sonuna kadar %2’e yakın bir artış yaşandığını göstermektedir.

Şekil 2.2. Mutluluk kaynağı olan değerler, 2004-2018

Kaynak: TÜİK, Yaşam Memnuniyeti Araştırması

TÜİK araştırma verilerini kullanarak Türkiye’de çok sayıda çalışma yapılmıştır. Örneğin, Caner tarafından yapılan ve 2003-2011 dönemini kapsayan çalışmada mutluluğun belirleyicilerinin karşılaştırma etkileri (başkalarının gelirin göre veya geçmişteki kendi gelirin göre) ve gelecekteki beklentileri dikkate alınmıştır. Kriz yıllarında ekonomik genişleme yıllarına kıyasla, yüksek mutlak gelir elde etmenin mutluluk için önemi daha fazla iken, yüksek nispi gelir veya yüksek gelir beklentilerinin etkisi daha düşüktür.²²

2.1.2.2. Diğerleri

TÜİK verileri dışında, mutluluk ile ilgili başka kurum ya da kuruluşlar tarafından hazırlanmış veriler kullanarak literatüre kazandırılan başka çalışmalarda mevcuttur. Selim tarafından yapılan ve “Dünya Değerler Araştırması” verilerini kapsayan çalışmada Türkiye’de yaşam memnuniyeti araştırılmaktadır. Çalışma sonuçları, yaş ve işsizlik faktörlerinin mutluluğu olumsuz, gelir ve sağlık durumu faktörlerinin ise mutluluğu olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.²³

Yine bir başka çalışmada Akın ve diğerleri 2007 yılı “Avrupa Yaşam Kalitesi Anketi” verilerini ve Sıralı Logit Modelini kullanarak, sosyal-demografik özelliklere göre mutluluk düzeylerini incelemiştir. Elde edilen sonuçlar, erkeklerin kadınlara oranla daha mutlu olduğunu göstermektedir. Medeni durum açısından ise evli kimselerin “en mutlu” kategori olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca bu çalışmada, gelir düzeyi ve mutluluk arasında pozitif

²² Caner, A. (2015). Happiness, comparison effects, and expectations in Turkey. *Journal of Happiness Studies*, 16(5), 1323-1345.

²³ Selim, S. (2008). Life satisfaction and happiness in Turkey. *Social Indicators Research*, 88(3), 531-562.

yönlü bir ilişki olduğu diğer bir ifade ile gelir düzeyi arttıkça mutluluğun da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yaş kesiminde ise “18-24 yaş aralığında” ve “65 yaş ve üstünde” yer alan bireylerin mutluluk düzeylerinin diğer yaş düzeylerine göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, eğitim seviyesi artmasının, belirli bir düzeyden sonra, bireyin beklediği refah düzeyine ulaşamamasının etkisiyle mutsuzluk düzeyinin artmasına neden olduğu da ortaya konulmuştur.²⁴

Avrupa Birliği ülkeleri ve Türkiye arasında mutluluk düzeyi karşılaştırması yapılan Çakıroğlu'nun çalışmasında yaşam kalitesi ve mutluluk sosyolojik açıdan değerlendirilmektedir. “Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması” verileri kullanılarak yapılan ANOVA (Analysis of variance -Varyans analizi) ve EKK (En Küçük Kareler) model sonuçlarına göre, sosyal-demografik değişkenlerin mutluluğa etkisi ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Örneğin, cinsiyet açısından Türkiye'de kadınlar erkeklerden daha mutludur. Macaristan örneğinde ise gençler yaşlı insanlardan daha mutludur. Bulgaristan'ın kentsel bölgelerindeki insanlar kırsal alanlardaki insanlardan daha mutludur. Ayrıca, tüm ülkeler için genel olarak eğitim seviyesi arttıkça, mutluluk seviyesinin de artması beklenmektedir.²⁵

Gül, Türkiye’de göçmenler üzerinde yapmış olduğu mutluluk araştırmasında anket yöntemiyle elde ettiği birincil verileri kullanarak EKK model tahmini yapmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Türkiye’deki göç politikaları ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’de yaşayan göçmenlerin yaşam memnuniyeti üzerinde mutlak gelir, nispi gelir, cinsiyet, dini inanç, Türkiye sağlık sistemi gibi birçok değişkenin etkili olduğu görülmüştür.²⁶

Aktaş çalışmasında, BM’in İnsani Gelişme Raporu, Dünya Mutluluk Raporu ve Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişim Girişimi (OPHI) verilerini kullanarak ülkelerin mutluluk düzeyi ile yoksullukları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, Nijer, Etiyopya, Sierra Leone ve Mali gibi düşük gelirli ülkelerin mutluluk düzeyi orta

²⁴ Akın, H. B., & Şentürk, E. (2012). Bireylerin mutluluk düzeylerinin ordinal lojistik regresyon analizi ile incelenmesi-analysing levels of happiness of individuals with ordinal logistic analysis. *Öneri Dergisi*, 10(37), 183-193.

²⁵ Çakıroğlu, A. (2007). Relationship between quality of life and happiness in Turkey. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.*

²⁶ Gül, S. (2017). Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.*

düzeye yakın ya da orta düzeyden daha düşük olarak bulunmuştur. Çalışma bulguları zenginliğin mutluluk yaratacağı görüşünü kısmen doğrulamaktadır.²⁷

2.1.3. Mutluluk ölçümünde yaklaşımlar

Mutluluk literatüründe mutluluğun ölçümüne yönelik yapılan girişimlerde deneysel araştırma olarak öznel ve bireyin kendi bildirdiği yaşam memnuniyeti verileri kullanılmaktadır. Bireyin anlık yaşam memnuniyeti hakkında bilgi toplayabilmek için elektronik günlük, anlık, duygusal deneyimleri yakalayan bir tür “hedonimeter” kullanılmaktadır. Bu yöntem, yüksek maliyetli olmasından dolayı uygulamada pek yaygın kullanılmamaktadır.

Refaha ait günlük gözlemlere dayanan kaynaklar da mutluluk düzeyini ölçmektedir. Örneğin, günlük ruh halini ölçen uygulamalar mutluluk ölçümünde kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda bir gün boyunca çeşitli faaliyetlere, örneğin uyumak, yemek yemek, spor yapmak vb. dönük veri toplanmaktadır. Katılımcılara günün belli dönemlerinde ne kadar mutlu oldukları sorulmaktadır. Bu yöntem, kullanıcıların etkinlik/faaliyetlere harcadıkları zamanı temel almaktadır. Bireyin günün çeşitli aşamalarında öznel duyguların geriye dönük olarak yeniden yapılandırılması, mutluluğu, anket yöntemine göre daha detaylı olarak ölçme imkânını sağlamaktadır. Mutluluğu ölçmek için kullanılan bu yaklaşım oldukça yenidir ve henüz kullanımı yaygın değildir. Bunun dışında, beynin mutluluk durumunda fonksiyonel Manyetik Rezonans Görüntüleme (fMRI) kullanan görüntü de mutluluk ölçümünde kullanılmaktadır. Bahsi geçen yöntem güvenilirlik açısından önem taşısa da yüksek maliyetli olduğundan kullanımı yaygın değildir.

Bir sonraki bölümde, mutluluk çalışmalarında kullanılan endeksler hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

2.2. Mutluluk Ölçümünde Kullanılan Endeksler

Literatürde mutluluk ölçümünde kullanılan endekslerden bazıları Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi, Dünya Mutluluk Raporu Endeksi, Mutlu Gezegen Endeksi şeklindedir.

2.2.1. Gayri safi milli mutluluk endeksi

Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi, Butan Gayri Safi Milli Mutluluk Komisyonu tarafından toplanan ekonomik, sosyal ve çevresel faktörler çerçevesinde oluşturulmaktadır.

²⁷ Aktaş, M. T. (2016). Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(10), 44-65.

2006 yılına kadar yapılan anketler pilot çalışma özelliği gösterirken, 2008 yılından itibaren ulusal çerçevede yapılan bu çalışma Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi açısından bilimsel bir araştırma olarak gerçekleştirilmektedir. Butan Çalışmaları Merkezi (CBS) tarafından geliştirilmiş anket çalışmaları zaman içerisinde daha kapsamlı bir yapıya bürünmekte olup ankete katılan katılımcı sayısı da giderek artmaktadır. 2010 yılında kaydedilen katılımcı sayısı 7142'ye ulaşmıştır.

Gayri Safi Milli Mutluluk Endeks alanları şu şekilde sıralanmaktadır:

- i. Psikolojik refah,
- ii. Sağlık,
- iii. Eğitim,
- iv. Zaman kullanımı,
- v. Kültürel çeşitlilik ve esneklik,
- vi. İyi yönetim,
- vii. Topluluk canlılığı,
- viii. Ekolojik çeşitlilik,
- ix. Yaşam standartları.

Toplamda dokuz alandan oluşan endeks içerisinde 33 gösterge bulunmaktadır. Söz konusu göstergeler “Alkire Foster Metodolojisi” kullanılarak işlenmektedir ve ülke refahını ölçmek amacıyla bir endeks hesaplanmaktadır.²⁸ Buna göre hesaplanan 2015 yılı Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksi düzeyine göre Butan halkının mutluluk oranı %43.4'tür.²⁹

Başlangıçta sadece Butan ülkesi için hesaplanan endeks daha sonra bazı araştırmacılar tarafından farklı ülkeler için de hesaplanmıştır. Diener ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada Butan'ın Gayri Safi Milli Mutluluk Endeksini kullanarak, Çin, Hindistan, Nepal, Ermenistan, Guatemala, Vietnam, Kosta Rika, Hollanda, A.B.D., Burundi ve Danimarka için refah düzeyi incelenmiştir ve her ülke için ortalama yaşam değerlendirme puanı hesaplanmıştır.³⁰ Hesaplanan puanlar şu şekildedir: Danimarka 100, Hollanda 96, Kosta

²⁸ Alkire-Foster (AF) Yöntemi, Sabina Alkire ve James Foster tarafından çok boyutlu yoksulluğu ölçmek amaçlı geliştirilmiştir. Bireyin yaşadıkları, eğitim, sağlık, yaşam standartları veya istihdam eksikliği gibi yoksunluğun farklı boyutlarını hesaplamaya dâhil etmektedir. Bu analiz çok boyutlu yoksulluk endeksi oluşturmak için kullanılmaktadır: <https://ophi.org.uk/research/multidimensional-poverty/alkire-foster-method/> Erişim tarihi:28.12.2018.

²⁹ A Compass Towards A Just And Harmonious Society :2015 GNH Survey Report (2016), Centre for Bhutan Studies & GNH Research, Bhutan.

³⁰ Biswas-Diener, R., Diener, E., & Lyubchik, N. (2015). Wellbeing in Bhutan. *International Journal of Wellbeing*, 5(2).

Rika 93, A.B.D. 92, Guatemala 78, Butan 71, Vietnam 69, Çin 62, Hindistan 61, Nepal 57, Ermenistan 56 ve Burundi 37. Butan'ın puanını diğer ülkelerle karşılaştırdığımızda, orta düzey olarak değerlendirilmektedir. Coğrafi açıdan komşusu olan ve aynı gelir düzeyine sahip ülkeler ile kıyaslandığında Butan'ın, mutluluk açısından endeks değeri daha yüksektir. Butanlı katılımcıların ancak %75'i elektrik imkânına sahiptir ve bu katılımcıların %6'si açlık durumundadır. Fakat Butan'daki insanlar içinde bulunduğu bu yoksulluk düzeyi açısından değerlendirildiğinde, sosyal, psikolojik ve çevresel refahının beklenenden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.2. Dünya mutluluk raporu endeksi

Dünya Mutluluk Raporu, küresel düzeyde mutluluğun durumu ile ilgili sonuçları ortaya koymaktadır. Dünya Mutluluk Raporu, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Ağı tarafından hazırlanan bir rapordur. Bu raporda gösterilen Dünya Mutluluk Endeksi, “Gallup Dünya Anketi” verilerinden oluşturulmaktadır. Anket her ülkeden en az 1000'er kişiden oluşan katılımcı profiline sahiptir ve 150'den fazla ülkede 140 yabancı dilde uygulanmaktadır. Dünya nüfusunun %98'inden fazlasını temsil eden “Gallup Dünya Anketi” 15 yaş ve üzerindeki katılımcıların bilgisini içermektedir. Yıllık örnekleri kullanarak, yaşam kalitesi Cantril Ölçeği (1965) diye adlandırılan 11 puanlık ölçek aracılığıyla analiz edilmektedir. Bu ölçeğin en üst kısmı en iyi hayatı ve en alt kısmı en kötü hayatı temsil etmektedir. Ankette kullanılan ölçek Dr. Hadley Cantril tarafından geliştirilmiştir. Söz konusu ölçek şu sorulardan oluşmaktadır:

- i. Lütfen basamakları en altta 0 olacak şekilde 10'a kadar numaralandırılmış bir merdiven düşünün.
- ii. Merdivenin üst kısmı sizin için mümkün olan en iyi hayatı temsil ederken, merdivenin en alt kısmı ise sizin için mümkün olan en kötü hayatı temsil etmektedir.
- iii. Şu anda merdivenin hangi basamağında bulunduğunuzu düşünüyorsunuz? (Mevcut durum)
- iv. Bundan yaklaşık beş yıl sonra hangi basamakta bulunacağınızı düşünüyorsunuz? (Gelecek durum)

Bu sorulardan elde edilen verilerin, rastgele seçim özelliği gösterebilmesi için bu özelliği temel alan Gallup anket yöntemi kullanılarak toplanmıştır. Bunun yanında, endeks alt grup kategorisinde GSMH, sosyal destek, sağlıklı yaşam beklentisi, yaşam tercihlerini yapabilme özgürlüğü, cömertlik (hayırseverlik), yolsuzluk algısı göstergeleri de yer almaktadır. 2018

yılında Dünya Mutluluk raporunda göçmenler ve genel toplum için olmak üzere iki farklı endeks oluşturulmuştur. Tablo 2.4’te görüleceği gibi, 2015-2017 yıllarında her ülkeden toplanan veriler işlenmiştir ve bu analiz sonucunda 156 ülke için genel sıralama yapılmıştır. Sıralama en mutlu ülkeden en mutsuz ülkeye doğru yapılmıştır. İlk sırada İskandinav ülkeleri yer alırken son sıralarda Burundi, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Tanzanya yer almaktadır. Ayrıca, Yemen ve Suriye gibi kriz deneyimi yaşamış ülkeler de mutluluk raporu endeksine göre, mutluluk düzeyi düşük olarak kaydedilmiştir. Türkiye mutluluk sıralamasında 156 ülke içinde 74. sırada bulunmaktadır.

Tablo 2.4. Dünya Mutluluk Raporu Endeksi (Dünya Mutluluk Raporu, 2015-2017)

Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama	Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama
Finlandiya	7,63	1	Litvanya	5,95	50
Norveç	7,59	2	Slovenya	5,95	51
Danimarka	7,56	3	Romanya	5,95	52
İzlanda	7,5	4	Letonya	5,93	53
İsviçre	7,49	5	Japonya	5,92	54
Hollanda	7,44	6	Moritus	5,89	55
Kanada	7,33	7	Jamaika	5,89	56
Yeni Zelanda	7,32	8	Güney Kore	5,88	57
İsveç	7,31	9	Kuzey Kıbrıs	5,84	58
Avustralya	7,27	10	Rusya	5,81	59
İsrail	7,19	11	Kazakistan	5,79	60
Avusturya	7,14	12	Kıbrıs	5,76	61
Kosta Rika	7,07	13	Bolivya	5,75	62
İrlanda	6,98	14	Estonya	5,74	63
Almanya	6,97	15	Paraguay	5,68	64
Belçika	6,93	16	Peru	5,66	65
Lüksemburg	6,91	17	Kosova	5,66	66
Amerika Birleşik Devletleri	6,89	18	Moldova	5,64	67
İngiltere	6,81	19	Türkmenistan	5,64	68
Birleşik Arap Emirlikleri	6,77	20	Macaristan	5,62	69
Çek Cumhuriyeti	6,71	21	Libya	5,57	70
Malta	6,63	22	Filipinler	5,52	71
Fransa	6,49	23	Honduras	5,5	72
Meksika	6,49	24	Beyaz Rusya	5,48	73
Şili	6,48	25	Türkiye	5,48	74
Çin Tayvan Eyaleti	6,44	26	Pakistan	5,47	75
Panama	6,43	27	Hong Kong	5,43	76
Brezilya	6,42	28	Portekiz	5,41	77
Arjantin	6,39	29	Sırbistan	5,4	78
Guatemala	6,38	30	Yunanistan	5,36	79
Uruguay	6,38	31	Tacikistan	5,35	80
Katar	6,37	32	Karadağ	5,35	81
Suudi Arabistan	6,37	33	Hırvatistan	5,32	82
Singapur	6,34	34	Dominik	5,3	83
Malezya	6,32	35	Cezayir	5,3	84
İspanya	6,31	36	Fas	5,25	85
Kolombiya	6,26	37	Çin	5,25	86
Trinidad ve Tobago	6,19	38	Azerbaycan	5,2	87
Slovakya	6,17	39	Lübnan	5,2	88
El Salvador	6,17	40	Makedonya	5,19	89
Nikaragua	6,14	41	Jordan	5,16	90
Polonya	6,12	42	Nijerya	5,16	91
Bahreyn	6,11	43	Kırgızistan	5,13	92
Özbekistan	6,1	44	Bosna Hersek	5,13	93
Kuveyt	6,08	45	Moğolistan	5,13	94
Tayland	6,07	46	Vietnam	5,1	95
İtalya	6	47	Endonezya	5,09	96
Ekvator	5,97	48	Butan	5,08	97
Belize	5,96	49	Somali	4,98	98

Tablo 2.4. *Dünya Mutluluk Raporu Endeksi (Dünya Mutluluk Raporu, 2015-2017) (devamı)*

Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama	Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama
Kamerun	4,98	99	Gürcistan	4,34	128
Bulgaristan	4,93	100	Ermenistan	4,32	129
Nepal	4,88	101	Myanmar	4,31	130
Venezuela	4,81	102	Çad	4,3	131
Gabon	4,76	103	Kongo (Kinshasa)	4,25	132
Filistin	4,74	104	Hindistan	4,19	133
Güney Afrika	4,72	105	Nijer	4,17	134
İran	4,71	106	Uganda	4,16	135
Fildişi Sahili	4,67	107	Benin	4,14	136
Gana	4,66	108	Sudan	4,14	137
Senegal	4,63	109	Ukrayna	4,1	138
Laos	4,62	110	Togo	4	139
Tunus	4,59	111	Gine	3,96	140
Arnavutluk	4,59	112	Lesoto	3,81	141
Sierra Leone	4,57	113	Angola	3,8	142
Kongo (Brazzaville)	4,56	114	Madagaskar	3,77	143
Bangladeş	4,5	115	Zimbabve	3,69	144
Sri Lanka	4,47	116	Afganistan	3,63	145
Irak	4,46	117	Botsvana	3,59	146
Mali	4,45	118	Malavi	3,59	147
Namibya	4,44	119	Haiti	3,58	148
Kamboçya	4,43	120	Liberya	3,5	149
Burkina Faso	4,42	121	Suriye	3,46	150
Mısır	4,42	122	Ruanda	3,41	151
Mozambik	4,42	123	Yemen	3,36	152
Kenya	4,41	124	Tanzanya	3,3	153
Zambiya	4,38	125	Güney Sudan	3,25	154
Moritanya	4,36	126	Orta Afrika	3,08	155
Etiyopya	4,35	127	Burundi	2,91	156

Tablo 2.4’te yer alan ülkeler için ayrı ayrı endeksler hesaplanmıştır. Hesaplanan endeks değerlerine göre Türkiye, Belarus (Beyaz Rusya) ile aynı mutluluk düzeyine sahiptir ancak Pakistan’dan 0.01 puanlık bir farkla daha mutludur.

2.2.3. Mutlu gezegen endeksi

Mutlu Gezegen Endeksi Yeni İktisat Vakfı tarafından geliştirilen bir endeks türüdür. İlk defa 2006’da açıklanan endeks 140 ülkeyi kapsayan araştırma verilerinden oluşmaktadır. Mutlu Gezegen Endeksi sürdürülebilir refahı ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu endeks, ulusların uzun, mutlu ve sürdürülebilir yaşam elde etmede ne kadar başarılı olduklarını göstermektedir.³¹ Mutlu Gezegen Endeksi şu konuları içermektedir:

³¹ Mutlu Gezegen Endeksi ülkelerin mutluluk düzeyini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. <http://happyplanetindex.org/> Erişim Tarihi:04.12.2018.

- i. İyi oluş: Gallup Dünya Anketi'nin verilerine dayanarak ölçülmektedir 0'dan 10'a kadar olan bir ölçekte genel olarak, bireyin yaşamla ilgili hissettiklerinin göstergesidir.
- ii. Yaşam beklentisi: BM tarafından toplanan verilere dayanarak her ülkede beklenen ortalama yaşam süresini verir.
- iii. Eşitsizlik: Bir ülkede yaşayan insanların yaşam beklentileri ve refah verileri kapsamında nasıl yaşadıkları ve ne derece mutlu olduklarına göre kişiler arasında gerçekleşen eşitsizliği ifade etmektedir. Bu bileşen yüzde olarak ifade edilmektedir.
- iv. Ekolojik Ayak İzi: Küresel Ayak İzi Ağı'nın hazırladığı verileri kullanarak bir insanın çevreye verdiği ortalama etkiyi göstermektedir. Ekolojik Ayak İzi standartlaştırılmış bir birim (kişi başına küresel hektar -gha) kullanılarak ifade edilmektedir. Refah açısından ekolojik ayak izi, birçok mutluluk araştırmasında göz ardı edilmektedir. Mutlu Gezegen Endeksi bireyin mutluluk düzeyi incelemesine çevre etkeninin de etkisini dâhil etmesi bakımından önem taşımaktadır.

140 ülkenin mutluluk düzeyi, Mutlu Gezegen Endeks değerlerine göre sıralanmıştır. Bu sıralama Tablo 2.5'te gösterilmektedir. Buna göre Çad en mutsuz ülke olarak son sırada yer alırken Kosta-Rika, Meksika ve Kolombiya gibi Latin Amerika ülkeleri ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye ise 26.4'lük mutluluk değeri ile 140 ülke arasında 68. sırada bulunmaktadır. Türkiye'nin mutluluk değerine en yakın olan ülkeler 26.5 değer ile Irak ve 26.4 değer ile Macaristan'dır.

Tablo 2.5. Mutlu Gezegen Endeksi, 2016

Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama	Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama
Kosta Rika	44,7	1	Hindistan	29,2	50
Meksika	40,7	2	Özbekistan	29,1	51
Kolombiya	40,7	3	Sırbistan	29	52
Vanuatu	40,6	4	Malta	29	53
Vietnam	40,3	5	İsrail	28,8	54
Panama	39,5	6	Romanya	28,8	55
Nikaragua	38,7	7	Butan	28,6	56
Bangladeş	38,4	8	Haiti	28,6	57
Tayland	37,3	9	Japonya	28,3	58
Ekvator	37	10	Slovakya	28,2	59
Jamaika	36,9	11	İtalya	28,1	60
Norveç	36,8	12	İsveç	28	61
Arnavutluk	36,8	13	Polonya	27,5	62
Uruguay	36,1	14	Moritus	27,4	63
İspanya	36	15	Çek Cumhuriyeti	27,3	64
Endonezya	35,7	16	Honduras	27,2	65
El	35,6	17	Etiyopya	26,7	66
Hollanda	35,3	18	Irak	26,5	67
Arjantin	35,2	19	Türkiye	26,4	68
Filipinler	35	20	Macaristan	26,4	69
Peru	34,6	21	Ukrayna	26,4	70
Filistin	34,5	22	Tunus	26,2	71
Brezilya	34,3	23	Çin	25,7	72
İsviçre	34,3	24	Ermenistan	25,7	73
Tacikistan	34,2	25	Kamboçya	25,6	74
Guatemala	34,2	26	Surinam	25,4	75
Belize	33,8	27	Bosna Hersek	25,3	76
Sri Lanka	33,8	28	Zambiya	25,2	77
Venezuela	33,6	29	Karadağ	25,1	78
Cezayir	33,3	30	Portekiz	24,8	79
Kırgızistan	33,1	31	Güney Kore	24,8	80
Danimarka	32,7	32	Myanmar	24,7	81
Fas	32,7	33	Slovenya	24,6	82
Birleşik	31,9	34	Kenya	24,2	83
Şili	31,7	35	İran	24	84
Pakistan	31,5	36	Kanada	23,9	85
Finlandiya	31,3	37	Mısır	23,8	86
Yeni	31,3	38	Belçika	23,7	87
İzlanda	31,1	39	Mozambik	23,7	88
Gürcistan	31,1	40	Yunanistan	23,6	89
Kıbrıs	30,7	41	Makedonya	23,4	90
Nepal	30,5	42	Paraguay	23,3	91
Avusturya	30,5	43	Bolivya	23,3	92
Fransa	30,4	44	Komorlar	23,1	93
Dominik	30,3	45	Yemen	22,8	94
Malezya	30,3	46	Nijerya	22,2	95
Hırvatistan	30,2	47	Liberya	22,2	96
İrlanda	30	48	Tanzanya	22,1	97
Almanya	29,8	49	Malawi	22,1	98

Tablo 2.5. Mutlu Gezegen Endeksi, 2016 (devamı)

Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama	Ülkeler	Mutluluk değeri	Sıralama
Zimbabve	22,1	99	Gabon	17,5	120
Lübnan	21,9	100	Letonya	17,1	121
Senegal	21,9	101	Nijer	16,8	122
Beyaz Rusya	21,7	102	Hong Kong	16,8	123
Namibya	21,6	103	Kamerun	16,7	124
Gana	21,4	104	Lesotho	16,7	125
Avustralya	21,2	105	Botsvana	16,6	126
Umman	21,1	106	Cibuti	16,4	127
Litvanya	21	107	Güney Afrika	15,9	128
A.B.D.	20,7	108	Gine	15,9	129
Bulgaristan	20,4	109	Trinidad ve Tobago	15,7	130
Afganistan	20,2	110	Burundi	15,6	131
Ruanda	19,6	111	Svaziland	15,5	132
Uganda	19,4	112	Sierra Leone	15,3	133
Suriye	19,1	113	Türkmenistan	14,6	134
Kazakistan	19,1	114	Fildişi Sahili	14,4	135
Kongo Cumhuriyeti	18,8	115	Moğolistan	14,3	136
Rusya	18,7	116	Benin	13,4	137
Moritanya	18	117	Togo	13,2	138
Estonya	17,9	118	Lüksemburg	13,2	139
Burkina Faso	17,9	119	Çad	12,8	140

2.2.4. Daha iyi yaşam endeksi

Daha İyi Yaşam Endeksi maddi yaşam koşulları (konut, gelir, iş) ve yaşam kalitesi (toplum, eğitim, çevre, yönetim, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş-yaşam dengesi) temelinde ülkelerin refah düzeyini ölçmektedir. Daha İyi Yaşam Endeksi OECD ülkeleri, Brezilya, Rusya Federasyonu ve Güney Afrika için hesaplanmaktadır. Daha İyi Yaşam Endeksi kapsamında yaşam memnuniyeti, insanların hayatlarını bir bütün olarak nasıl değerlendirdiklerini ölçmektedir. 0'dan 10'a kadar olan bir ölçekte OECD genelinde ortalama olarak yaşam memnuniyeti düzeyi 6.5 puanı göstermektedir. Ancak bu gösterge Yunanistan, Macaristan, Portekiz ve Türkiye için ortalama 5.5 veya daha düşük yaşam memnuniyeti düzeyini göstermektedir. Danimarka, Finlandiya, İzlanda, Norveç ve İsviçre'de ise bu puan 7.5'e ulaşmaktadır.³² Daha İyi Yaşam Endeksi OECD ve BM, Ulusal İstatistik Kurumlarının resmi verilerinden yararlanılarak oluşturulmaktadır. 2017 Daha İyi Yaşam Endeksine göre, yaşam memnuniyeti sıralamasında Türkiye 38 ülke içinde 34. sırada yer almaktadır.

³² Yaşam memnuniyetini ölçmek öznel olmasına rağmen, ülkeler arasında yaşam kalitesini karşılaştırılmak açısından önem taşımaktadır. Öznel veriler, bireyin sağlık, eğitim, gelir, kişisel tatmin ve sosyal koşullarını değerlendirmesinden elde edilmektedir. <http://www.oecdbetterlifeindex.org> Erişim Tarihi:04.12.2018.

Söz konusu mutluluk endeksleri farklı dil, farklı yöntem ve ölçek kullanıldıklarından ülkelerin mutluluk ölçümünde farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

2.3. Mutluluk Teorileri

Mutluluk teorileri, mutluluk çalışmalarının temelini anlamak açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle bu bölümde mutluluk ile ilgili teoriler ele alınacaktır.

2.3.1. Easterlin paradoksu

Mutluluk ekonomisinin “babası” olarak bilinen Richard Easterlin’in ampirik bulgularını yansıtan çalışması, ekonomik büyüme ve mutluluk arasında bir çelişki olduğunu ileri sürmektedir. 1946-1970 yıllarını kapsayan verilerle yapılan analiz sonucuna göre toplumun ekonomik gelişiminin ortalama mutluluk seviyesiyle bir ilişkisinin olmadığı öne sürülmektedir. Easterlin paradoksuna göre, gelirdeki artış belli bir düzeyden sonra, mutluluktaki artışla aynı oranda yükselmemektedir. A.B.D. verileriyle yapılan analiz sonuçlarına göre, insanların temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra insani gelişme, adalet, dostluk ve dayanışma gibi değerli hedeflere odaklanması gerektiğini ortaya koymaktadır.³³ Easterlin’e göre bireyin geliri arttığı zaman ilk etapta mutluluğunda da bir artış meydana gelmektedir. Fakat zamanla bireyin bu mutluluk düzeyine adapte olduğu görülmektedir. Bu adaptasyon içerisinde bireyin tekrar eski mutluluk seviyesine geri dönmesi beklenmektedir. Easterlin’e göre, mutluluk değerleri kültürel farklılıklardan da kaynaklanmaktadır.

Easterlin paradoksu, kişi başına milli gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde gelir ve mutluluk arasındaki ilişkinin zayıf olduğu varsayımına dayanmaktadır. Dayanak olarak, 1990’lar boyunca A.B.D.’de bireylerin gelirlerindeki artışa rağmen mutluluklarında belirgin bir artışa rastlanmadığı örneğini vermektedir.³⁴

Tablo 2.6 A.B.D.’de gelir grubuna göre en mutlu olanların oranlarını göstermektedir. Tablo 2.6’ya göre, gelir düzeyi yüksek olan inceleme grubunun mutluluk oranları süreç içerisinde belli bir eğilim göstermezken, orta ve düşük gelirli gruplarda zaman içerisinde bu oranın arttığı görülmektedir.

³³ Easterlin, R. A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27(1), 35-47.

³⁴ Easterlin, R. A. A.g.e., s. 44.

Tablo 2.6. A.B.D. 'de gelir grubuna göre en mutlu olanların oranı (AIPO, 1946-1952, Aktaran: Easterlin, 1974)

Tarih	Tüm kategoriler	Yüksek gelirliler	Orta gelirliler	Düşük gelirliler
1946 Nisan	39	47	43	34
1947 Aralık	42	52	46	37
1948 Ağustos	43	54	50	37
1949 Ağustos	43	51	51	37
1952 Kasım	47	51	51	42

Tablo 2.7, A.B.D. 'de gelir düzeyine göre en mutlu olanların oranlarını göstermektedir. 1963, 1966 ve 1970 yılları verilerine bakıldığında, tüm kategorilerin 1963'ten 1966 yılına kadar geçen zamanda mutluluk düzeylerinde bir artış gözlenmektedir. Fakat 1966'dan 1970 yılına kadar ki geçen zamanda mutluluk düzeyinde bir düşüş görülmektedir. Aynı durum, 15 bin dolar üstü ve 10.000-14.999 dolar düzeyi aralığında gelir gruplarında da görülmektedir. Ancak, diğer gelir düzeyi gruplarında 1963-1970 dönemi mutluluk oranlarının azalan bir eğilim sergilediği görülmektedir.

Tablo 2.7. A.B.D. 'de gelir düzeyine göre en mutlu olanların oranı, 1963-1970, (AIPO, Aktaran: Easterlin, 1974)

Tarih	Tüm kategoriler	\$15000 üstü	\$10000-\$14999	\$5000-\$9999	\$3000-\$4999	\$3000'ın altında
1963 Temmuz	47	59	50	50	46	40
1966 Eylül	49	67	62	50	42	34
1970 Aralık	38	56	49	43	33	29

Easterlin 1959-1962 yılları verilerine dayanarak, 14 ülkede kişi başına GSMH ve mutluluk değerlerini karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmaya ilişkin sonuçlar, Tablo 2.8'de gösterilmektedir. Tablo 2.8'den görüleceği gibi, Mısır, Küba gibi kişi başına GSMH düzeyi düşük olan ülkeler, İsrail ve Almanya gibi gelir düzeyi yüksek olan ülkelere göre görece daha yüksek mutluluk değerine sahiptir.

Tablo 2.8. Seçilmiş ülkelerin GSMH ve mutluluk değerleri (Easterlin, 1974)

Ülkeler	Mutluluk değeri	GSMH
A.B.D.	6,6	2790
Küba	6,4	516
Mısır	5,5	225
İsrail	5,3	1027
Almanya	5,3	1860
Japon	5,2	613
Yugoslavya	5,0	489
Filipinler	4,9	282
Panama	4,8	371
Nijerya	4,8	134
Brezil	4,6	375
Polonya	4,4	702
Hindistan	3,7	140
Dominika	1,6	313

Tablo 2.8 verileri incelendiğinde, GSMH ile mutluluk düzeylerinin doğru yönlü bir ilişki içerisinde olmadığı açıkça görülmektedir. Gelir ve mutluluk arasındaki çelişki daha sonra diğer ülkelerin verilerine dayanılarak test edilmiştir.³⁵ Örneğin, Oswald tarafından yapılan çalışma sonuçları, gelişmiş bir ülkede ekonomik büyümenin ancak kısıtlı miktarda mutluluk yarattığını göstermektedir. Bu hipotez için aşağıdaki dört ana kanıt sunulmuştur:

- A.B.D. için yapılan çalışmalarda, 1972-1990 yılları arasında çok mutlu olanlar %3.1, mutlu olanlar %4.4 oranında kısıtlı bir şekilde artmıştır.³⁶
- “Eurobarometer” Anketi verilerine dayanılarak, 1973-1990 yıllarında İngiltere, İrlanda ve Belçika’da “yaşam memnuniyeti” sırasıyla % 0.8, %7.7 ve %14.8 oranda düşüş göstermiştir.
- Kanada, İsviçre, Japonya, İsveç, Norveç, Fransa, Avustralya, ABD, Hollanda, İngiltere, Almanya ve Avusturya gibi en yüksek İGE’ye sahip olan ülkelerin verileri kullanılarak intihar oranları analiz edilmiştir. Sonuçlara göre, İngiltere’de intihar oranı son yüz yılda yaklaşık üçte bir oranında düşmüş olsa da 1970’lerden günümüze kadar neredeyse tüm Batı ülkelerinde erkeklerin intihar oranı artmıştır. Ayrıca, kişi başına

³⁵ Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness–income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences*; Rodionova, L. A. (2014). Paradox Isterlina v Rossii.[The Easterlin Paradox in Russia]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya Seriya. Seriya: Ekonomika, Upravleniye, Pravo*, 14(2), 386-393; Stevenson, B., & Wolfers, J. (2008). *Economic growth and subjective well-being: reassessing the Easterlin paradox* (No. w14282). National Bureau of Economic Research.

³⁶ Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of public economics*, 88(7-8), 1359-1386.

milli geliri yüksek olan ülkeler daha yüksek intihar oranlarına sahip olarak gözükmektedir.³⁷

- iv. A.B.D. ve İngiltere verileri kapsamında istihdam ve yaşam memnuniyet düzeyleri analizi sonucuna dayanarak, yüzyılın son çeyreğinde iş memnuniyeti hiç artmamış durumdadır.³⁸

Ancak, literatürde gelir ve mutluluk arasında uzun dönem pozitif yönlü bir ilişkinin olduğunu savunan ve Easterlin paradoksunu reddeden çalışmalar da bulunmaktadır.³⁹ Veenhoven'e göre, gelirdeki artış bireylerin yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır. Bu etki yaşam kalitesini iyileştirmekle birlikte, daha mutlu yıllar olarak ortaya konulmaktadır.⁴⁰

2.3.2. Veenhoven'in yaşam kalitesi teorisi

Yaşam kalitesi kavramı, “iyi oluş” ve “mutluluk” kavramlarından anlam bakımından küçük farklılıkla ayrılmaktadır. Fakat bazen tüm değerler için bir şemsiye kavram olarak kullanılmaktadır. Veenhoven'in yaşam kalitesi iki ikilik bölüme dayalı bir sınıflandırma önermektedir. Bu bölümler “dış” ve “iç” nitelikler ile yaşam fırsatları ve yaşam çıktılarıdır. Veenhoven bu çerçevede toplam dört yaşam kalitesi belirleyicisi olduğunu savunmaktadır. Bu dışsal belirleyiciler yaşanabilirlik ve yaşamın faydası, içsel belirleyiciler yaşamın yeteneği ve yaşam memnuniyeti şeklindedir. Veenhoven'in yaşamın dört kalitesi teorisi etkenleri Tablo 2.9'da özetlenmiştir.⁴¹

Tablo 2.9. Yaşamın dört kalitesi, (Veenhoven, 2006)

	Dışsal	İçsel
Fırsatlar	Yaşanabilirlik	Yaşam yeteneği
Çıktılar	Yaşamın faydası	Yaşam memnuniyeti

Dışsal bir fırsat olarak ele alınan “Yaşanabilirlik” kalite göstergesi malzeme zenginliği, özgürlük, sosyal dayanışma, kültürel çeşitlilik ve emniyet gibi “iyi” ortam

³⁷ Oswald, A. J. (1997). Happiness and economic performance. *The economic journal*, 107(445), s 1827.

³⁸ Oswald, A. J. A.g.e., s.1827.

³⁹ Beja, E. L. (2014). Income growth and happiness: Reassessment of the Easterlin Paradox. *International Review of Economics*, 61(4), 329-346; Becker, G. S., Rayo, L., & Krueger, A. B. (2008). Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin paradox. Comments and discussion. *Brookings Papers on Economic Activity*, 88-102.

⁴⁰ Veenhoven, R., & Hagerty, M. (2006). Rising happiness in nations 1946–2004: A reply to Easterlin. *Social indicators research*, 79(3), 421-436.

⁴¹ Veenhoven, R. (2013). The four qualities of life ordering concepts and measures of the good life. In *The exploration of happiness*, Springer, 195-226.

faktörlerinden oluşmaktadır. Ayrıca, yaşanabilirlik coğrafi (milletler, bölge/şehir), kurumsal (iş yeri, üniversite), sosyal (aile) ortamlar gibi belirli bir ortamdan da kaynaklanmaktadır.

İçsel bir fırsat olarak ifade edilen “Yaşam kabiliyeti” açısından en belirgin “iyi” faktörler fiziksel sağlık, akıl sağlığı, zekâ, yaratıcılık, sportiflik gibi faktörlerdir.

Dışsal belirleyicinin çıktısı olarak ifade edilen “Yaşamın faydası” bakımından “iyi” sayılan faktörler icat, sanat eserleri, başkalarının desteği ve örnek yaşamı temsil etmek şeklindedir. Yaşamın faydası çıktısının sosyal (örneğin, çocuk yetiştirmek), teknik (örneğin, icat), kültürel (örneğin, ünlü resim), çevreyle ilgili (örneğin, küçük ayak izi) katkıları olduğu savunulmaktadır.

İçsel belirleyicinin çıktısı olan “yaşam memnuniyeti” göstergeleri bir bütün olarak hayat, iş memnuniyeti, evlilik memnuniyeti, güvenlik ve çeşitlilik şeklindedir. Yaşam memnuniyeti kendi içerisinde iki türe ayrılmaktadır: iyi hissetmek ve bilişsel-yaşam ihtiyaçlarının karşılanması.

Veenhoven’in Yaşam Kalitesi Teorisi temel alınarak, “yaşam kalitesi nasıl ölçülebilir?” sorusu ortaya atılmıştır. Bu soru, yaşam kalitesinin farklı endekslere göre yorumlanabileceği şeklinde cevaplanmıştır. Estes’in Sosyal İlerleme Endeksi buna bir örnektir.⁴² Richard Estes tarafından geliştirilen söz konusu endeks ekonomik gelişmeyi, sosyal ve politik koşulları, vatandaşlara daha iyi refah sağlamak için insanların yeteneklerini ölçmektedir. Başka bir deyişle, Estes ve ekibi toplumların temel sosyal ve maddi ihtiyaçlarını temin etme kapasitelerindeki zaman içerisindeki değişimleri değerlendirme girişimlerini bir endekse dönüştürmüşlerdir. Bu endeksin oluşumunu belirleyen etkenler Tablo 2.10’da gösterilmektedir. Tablo 2.10’dan görüldüğü gibi, Estes’in endeksi Veenhoven Teorisinde bahsi geçen icat, eğitim, refah, sağlık gibi yaşam kalitesinin belirleyicilerini kapsamaktadır.

Tablo 2.10. Estes’in Sosyal İlerleme Endeksi, (Veenhoven, 2006)

	Dışsal	İçsel
Fırsatlar	Servet, Suç, Barış, Refah	Eğitim, Sağlık
Çıktılar	İcat	İntihar

İnsani Gelişim Endeksine göre ayarlanan ve yaşam kalitesinin gösterildiği Tablo 2.11 Veenhoven’in Yaşam Kalitesi Teorisi sınıflandırılmasının İGE’ne uygulanması şeklinde

⁴² Estes, R. J. (2014). Index of Social Progress (ISP). *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 3174-3183.

oluşturulmuştur. İGE'nin temel endeks bileşenleri “eğitim, gelir ve yaşam beklentisi” fırsatlar ve çıktılar açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 2.11. İnsani Gelişim Endeksi'ne göre Yaşam Kalitesi Etkenleri (Veenhoven, 2006)

	Dışsal	İçsel
Fırsatlar	Gelir	Eğitim
Çıktılar		Yaşam beklentisi

Tablo 2.12 yaşam kalitesi etkenlerinin birbirleri ile ilişkisini göstermektedir. Öznel mutluluk, insan için asgari koşulların karşılanması ve fırsatlar ve çıktılar arasındaki uyumun yeterli olmasını ifade etmektedir. Bu ise dört yaşam kalitesinin en az üçünün mutluluk derecesi ve süresi ile anlamlı bir şekilde özetlenebileceği anlamına gelmektedir:

Tablo 2.12. Yaşam kalitesi (Veenhoven, 2006)

	Dışsal	İçsel
Fırsatlar	Yaşanabilirlik	Yaşam kabiliyeti
Çıktılar	Fayda	Uzun ve mutlu bir yaşam

Tablo 2.12'nin Tablo 2.9'dan farkı, yaşam memnuniyeti olumlu anlamda değerlendirilerek, uzun ve mutlu bir yaşamı göstermektedir.

Özetle, yaşam kalitesi sadece sözü geçen endekslerin toplanması ile elde edilmemektedir. En kapsamlı ölçüm faktörü, insanların ne kadar uzun ve mutlu yaşadığı bilgisidir.

2.4. Ev Kadınlarının Mutluluğu ile İlgili Alan Yazını

Son yıllarda mutluluk konusuna ilişkin ilginin artmasına bağlı olarak bu konudaki alan literatürü giderek genişlemektedir. Çalışmanın bu bölümünde ev kadınlarını konu alan çalışmaların tanıtılması amaçlanmaktadır. Bu literatür taramasında ev kadınları diğer kategorilere (tam zamanlı çalışan, kısmi zamanlı çalışan, öğrenci, işsiz vb.) göre mutlu olup-olmama durumlarına göre sınıflandırılmıştır.

- Ev kadınının diğer kategorilere göre daha mutlu olduğunu savunan çalışmalar
- Ev kadınının diğer kategorilere göre daha mutsuz olduğunu savunan çalışmalar
- Ev kadınlarının herhangi bir kategoriye göre mutlu olup olmama durumlarının incelendiği çalışmalar

2.4.1.Ev kadınlarının diğer kategorilere göre daha mutlu olduğunu savunan çalışmalar

Treas ve diğerleri 2002 yılı için 28 ülkeyi (Avustralya, Avusturya, Belçika, Şili, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Büyük Britanya, Macaristan, İrlanda, İsrail, Japonya, Letonya, Meksika, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre ve Amerika Birleşik Devletleri) kapsayan çalışmasında “Uluslararası Sosyal Araştırma Programı Aile ve Cinsiyet modülü” verilerinden yararlanarak ev kadınlarının mutluluğu üzerine bir araştırma yapmıştır.⁴³ Arabulucu değişken olarak; “aile geliri, ev işinde dürüstlük, görev paylaşımı, aile stresi, ev işi çatışması” modele dâhil edilmiştir. Kontrol değişken olarak; “katılımcıların yaşı, yaş karesi, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, toplumsal cinsiyet ideolojisi, dini hizmetlere katılım” değişkenleri tercih edilmiştir. Çok düzeyli hiyerarşik lineer modelleme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada ev kadınlarının tam zamanlı çalışan kadınlardan daha mutlu oldukları bulgusu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Michoń 1999–2004 yıllarını kapsayan çalışmasında Macaristan’da 20-59 yaş arası kadınlar üzerinde “Dünya Değer Araştırması” verilerini kullanarak bir araştırma yapmıştır. Kadınların çalışma durumu ve yaşam memnuniyeti ilişkisi üç kategoride incelenmiştir. Buna göre, ev kadını kategorisinin mutluluk değeri 6.58, işsizlerin mutluluk değeri 4.41 ve tam zamanlı çalışanların mutluluk değeri 5.60 olarak bulunmuştur. Bu kategoriler arasında en yüksek mutluluk düzeyinin ev kadınlarına ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁴

Chen ve Lin Tayvanlı kadınlar üzerine bir çalışma yapmıştır. Yapılan bu çalışmada altı puanlık bir ölçekte ev kadınlarının yaşam memnuniyeti araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ev kadınlarının ortalama yaşam memnuniyeti 4.44 puan iken, çalışan kadınların ortalama yaşam memnuniyeti 4.29 puan olarak bulunmuştur.⁴⁵

Miller ve diğerlerinin çalışmasında “Annelik, kadının çoklu rolleri ve annenin iyi oluşu” konusu üzerine bir inceleme yapılmıştır. Çalışmanın katılımcı profili 1950’li yıllarda New York’ta yaşayan ve 13 yaşından küçük çocuğa sahip 358 evli kadından oluşmaktadır. Psikolojik iyi oluş, özsaygı ve genel yaşam memnuniyeti hiyerarşik çoklu regresyon yöntemi

⁴³ Treas, J., van der Lippe, T., & Tai, T. O. C. (2011). The happy homemaker? Married women's well-being in cross-national perspective. *Social Forces*, 90(1), 111-132.

⁴⁴ Michoń, P. (2014). Mothers and quality of life in 26 EU countries. In *Gender, Lifespan and Quality of Life* Springer, 83-98.

⁴⁵ Chen, J. M., & Lin, P. (1992). Daily life demands, social support, life satisfaction, and health of working women and housewives. *Proceedings of the National Science Council, ROC: Part2*, 2(1), 119-127.

kullanılarak test edilmiştir. Çalışma sonuçları ev kadını olan annelerin çalışan annelerden daha mutlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, araştırmacılar kadının aile dışı rollerinin genel yaşam memnuniyetini pozitif ancak annelik rolünden kopma duygusunu negatif bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu negatif etkinin kadının emek piyasasında olup-olmamasından veya sosyal sınıftan kaynaklı olarak değil ücretli işçi rolü, özsaygı ve anne yetersizliği duyguları ile ilişkili olduğu bulunmuştur.⁴⁶

DiTella 1975-97 yıllarını kapsayan çalışmasında rastgele örnekleme yöntemiyle toplanan “Euro-Barometre Anketi” verilerini kullanarak Easterlin Paradoksunu analiz etmiştir.⁴⁷ Araştırmada “kişi başına GSMH, ekonomik büyüme, yaşam beklentisi, SO_x (Kükürt Oksidi) emisyonu, çalışma saatleri, ülkedeki suç oranı, boşanma oranı, enflasyon oranı, işsizlik oranı, işsizlik yardımları, kişisel gelir düzeyi, istihdam durumu, cinsiyet, yaş, yaş karesi, eğitim ve medeni durum, topluluk boyutu” değişkenleri kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, ev kadınlarının çalışan kadınlara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğunu göstermektedir.

Camp ve diğerleri 2005–2009 yıllarını kapsayan çalışmasında “Alman Sosyo-Ekonomik Paneli” (SOEP) verilerini kullanarak, kadınların işgücüne katılımı ve refah ilişkisini incelemiştir.⁴⁸ Araştırma sonuçları ev kadınlarının işsiz kadınlara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınların çocuk sahibi olup-olmadığının bilgisi de kontrol değişkeni olarak kullanıldığında, çocuk sahibi olması durumunda ev kadınlarının yaşam memnuniyetinin tam/kısmi zamanlı çalışan kadınların, işsiz, düzensiz çalışan kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca, çalışma bulguları, ev kadını olan annelerin, Almanya'daki en memnun kadın grubunu olduğunu ortaya konmuştur. Çocuk sahibi olmayan ev kadınları göreceli olarak yüksek yaşam memnuniyeti belirtisi göstermezken, anne olan ev kadınlarının, diğer sosyal kategoriler arasında en yüksek yaşam memnuniyeti göstergesine sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Barnett ve diğerlerinin “*Çocuk Bakımında Annelerin Katılımı: Modeller ve Sonuçlar*” (*Mothers' Participation in Childcare: Patterns and Consequences*) adlı çalışmasında 1980

⁴⁶ Miller, M. L., Moen, P., & Dempster-McClain, D. (1991). Motherhood, multiple roles, and maternal well-being: Women of the 1950s. *Gender & Society*, 5(4), 565-582.

⁴⁷ Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2008). Gross national happiness as an answer to the Easterlin Paradox? *Journal of Development Economics*, 86(1), 22-42.

⁴⁸ Camp, J. K., Trzcinski, E., & Resko, S. (2016). Family and Labor Market Policies in Germany: The Well-Being of Working Women. In *Handbook on Well-Being of Working Women*. Springer, 449-472.

yılı verilerini kullanarak, A.B.D.’de çalışan annelerin ev kadınlarından daha az mutlu olduğunu tespit etmiştir. ⁴⁹

Booth’in Avustralya Hanehalkı, Gelir ve İş Dinamikleri panel verilerini panel veri tahmin yöntemiyle ulaştığı sonuçlar, ev kadınlarının tam zamanlı çalışan kadınlara göre daha mutlu olduklarını göstermektedir. ⁵⁰

Benin tek ve çift kazançlı ailelerde evlilik mutluluğunun, iş tatmini ve yaşam döngüsü üzerindeki etkisini araştırmaktadır. Bu araştırmanın sonuçları ev kadını ve bu ev kadının çalışan eşinin evlilik mutluluğunun, çalışan kadın ve bu kadının çalışan eşinin evlilik mutluluğundan daha yüksek olduğunu göstermektedir. ⁵¹

2.4.2. Ev kadınlarının diğer kategorilere göre daha mutsuz olduğunu savunan çalışmalar

Ferree’nin “Amerika Yaşam Kalitesi Araştırma” verilerini kullanarak yaptığı çalışmada, orta sınıf ev kadınlarıyla çalışan kadınlar yaşam memnuniyeti açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, ev kadınlarının tam zamanlı ev işleriyle meşgul olmaktan memnun olmadıklarını göstermektedir. Ayrıca çalışmada, farklı gruplara (Eşi mavi yaka ve beyaz yaka işlerde çalışan) korelasyon, faktör analizi ve standartlaşmamış regresyon yöntemi uygulanmıştır. Yapılan bu analizler sonucunda çalışan kadınların aynı sınıftan olan ev kadınlarına göre içsel ödül faktörünün daha yüksek olduğu görülmektedir. Eşlerinin çalışma durumlarını gösteren sonuçlar ise beyaz ve mavi yaka işlerde çalışan erkeklerle evli olan çalışan kadınların ev kadınlarından daha mutlu, fakat mavi yakalı erkeklerin çalışan eşlerinin (ev kadını olmayan) ev kadınlarından daha mutsuz olduğunu göstermektedir. ⁵²

Rose ev işlerine daha fazla zaman harcayan kadınların mutluluk düzeyini araştırmıştır. Bu çalışmada, ev kadınlarının yaşam memnuniyeti düşük bulunmuştur. Bunun nedeninin ise çocuklarının büyümesiyle birlikte ortadan kaybolacak bir sosyal rol olduğu ileri sürülmüştür. Çocukların üniversite öğrencisi olmasının ve maddi açıdan bağımsız bir şekilde

⁴⁹ Barnett, R. C., Baruch, G. K., Marshall, N. L. & Baslevent, C. (1986). *Mothers' Participation in Childcare: Patterns and Consequences* (Vol. 51), 578-585.

⁵⁰ Booth, A. L., & Van Ours, J. C. (2009). Hours of work and gender identity: Does part-time work make the family happier? *Economica*, 76(301), 176-196.

⁵¹ Benin, M. H., & Nienstedt, B. C. (1985). Happiness in single-and dual-earner families: The effects of marital happiness, job satisfaction, and life cycle. *Journal of Marriage and the Family*, 975-984.

⁵² Ferree, M. M. (1984). Class, housework, and happiness: Women's work and life satisfaction. *Sex Roles*, 11(11-12), 1057-1074.

yaşamalarının ev kadınlarının mutluluğunu negatif bir şekilde etkilediği ortaya konulmuştur.⁵³

Baruch ve Barnett, ev kadınları ile ev işlerine yardımcı olan bir eşe sahip çalışan kadınların yaşam memnuniyetlerini karşılaştırmıştır. Bu çalışmanın sonuçları en az 17.5 saat çalışan kadınlar erkeklerin ev işlerindeki desteğinden dolayı ev kadınlarına göre daha mutlu olduğunu göstermektedir.⁵⁴

Cantril 1962 yılında dünya nüfusunun yaklaşık üçte birini kapsayan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyal adalet, barış, sağlık ve kaygılar olmak üzere birçok soruları içeren Cantril merdiveni anketini uygulamıştır. Cantril'in yeni yöntem yaklaşımı, ulusal uygulanmalarda hatadan kaçınan ve başarı olasılığı yüksek olan politikalar önermiştir. Araştırmanın mutluluk bölümünde genel toplum ve ev kadınlarının ortalama mutluluğu karşılaştırılmıştır. Elde edilen analiz sonuçları ev kadınlarının genel topluma göre daha mutsuz olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁵

Campbell'in 1971 yılı için Amerika örneğinde yaptığı çalışmasında ev kadınlarının çalışan kadınlardan daha mutsuz olduğunu ortaya koymuştur.⁵⁶

Schoon ve diğerleri yaptığı araştırmada seçilmiş Avrupa ülkelerinde (Estonya, Finlandiya ve İngiltere) aile - iş çatışması ve yaşam memnuniyetinden bahsedilmektedir. İncelemeler sonucunda, üç ülke içinde çalışanların çalışmayanlara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmüştür.⁵⁷

2.4.3. Ev kadınlarının herhangi bir kategoriye göre mutlu olup olmama durumlarının incelendiği çalışmalar

1977 yılına ait veriler kullanılarak hazırlanan çalışmada yüksek ve düşük kariyer hedefli evli kadınların yaşam memnuniyeti incelenmiştir. Çalışma sonuçları, tam ve kısmi

⁵³ Rose, A. M. (1955). Factors associated with the life satisfaction of middle-class, middle-aged persons. *Marriage and Family Living*, 17(1), 15-19.

⁵⁴ Baruch, G. K., & Barnett, R. C. (1986). Consequences of fathers' participation in family work: Parents' role strain and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(5), s. 983.

⁵⁵ Cantril, H. (1965). Pattern of human concerns.

⁵⁶ Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage Foundation.

⁵⁷ Schoon, I., Hansson, L., & Salmela-Aro, K. (2005). Combining work and family life: Life satisfaction among married and divorced men and women in Estonia, Finland, and the UK. *European Psychologist*, 10(4), s. 309.

zamanlı çalışanların, çalışmayanlardan daha yüksek yaşam memnuniyeti düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.⁵⁸

Buchanan ve Cantril, 1948 yılında A.B.D.’de yapılan “Genel Sosyal Araştırma” verilerini kullanarak mutluluk düzeyini ölçmektedir. Farklı sosyal kategorilerde ortalama mutluluk düzeyi sonuçlarına göre, ev kadınlarının emekli insanlara göre daha mutlu ancak genel halka, tüm kadınlara ve çalışan insanlara göre daha mutsuzdur.⁵⁹

Fogarty “İngilizlerin İş Tutumları” (*British Attitudes to Work*) adlı çalışmasında ev kadınlarının kısmi zamanlı çalışan kadınlarla aynı düzeyde yaşam memnuniyetine sahipken, tam zamanlı çalışanlara göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁰

Blanchflower “Dünya Değerler Araştırma” verileri ile yaptığı çalışmada ev kadınlarının işsiz ve emeklilere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu kadınların “öğrenci, kendi işinde çalışan ve başka emek piyasasında çalışanlara” göre ise daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu tespit edilmiştir.⁶¹

Uzak Doğu ülkeleri için 1979 yılı verileri kullanılarak yapılan çalışmanın analiz sonuçları, ev kadınlarının beyaz yaka çalışanlara göre, daha düşük mutluluk düzeyine sahip fakat mavi yaka çalışanlara ve emek piyasasındaki başka sosyal kategorilerde bulunanlara göre daha mutlu olduklarını göstermektedir.⁶²

Hanson yaptığı araştırmasında 1970’lerde ev kadınlarının tam ve kısmi zamanlı çalışan kadınlara göre daha mutsuz olduğunu tespit etmiştir. 1980’lerde ise en mutsuz kategori ise kısmi zamanlı çalışan kadınlardır. 1990’larda da ev kadınlarının mutluluk düzeyinde bir düşüş olduğu görülmüştür.⁶³

Wright işçi ve orta sınıf kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde bir araştırma yapmıştır. 1971 yılında ev kadınlarının her iki sınıf çalışanlarına göre daha mutlu olduğu görülmüştür. Fakat 1976 yılında ev kadınlarının mutluluk düzeyinin orta sınıf çalışan

⁵⁸ Faver, C. A. (1982). Life Satisfaction And The Life-Cycle-The Effects Of Values And Roles On Womens Well-Being. *Sociology and Social Research*, 66(4), 435-451.

⁵⁹ Buchanan, W., & Cantril, H. (1953). *How nations see each other: A study in public opinion*. Greenwood Press.

⁶⁰ Fogarty, M. (1985). British attitudes to work. In *Values and social change in Britain* (pp. 173-200). Palgrave Macmillan, London.

⁶¹ Blanchflower, D. G. (2004). *Self-employment: More may not be better* (No. w10286). National Bureau of Economic Research.

⁶² Gallup, G. H. (1976). Human needs and satisfactions: A global survey. *Public Opinion Quarterly*, 40(4), 459-467.

⁶³ Hanson, S. L., & Sloane, D. M. (1992). Young children and job satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 799-811.

kadınlara göre azaldığı ortaya çıkmıştır. İşçi sınıf kadınlarla karşılaştırıldığında ise 1972-1973 yılında ev kadınlarının daha mutsuz olduğu tespit edilmiştir. 1974 yılında ev kadınların mutluluk düzeyinde çalışan kadınlara göre bir artış yaşandığı görülmüştür.⁶⁴

Tiefenbach'ın Japonya örneğindeki çalışması, çalışma durumu ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Örneklem grubu 15-79 yaş arası 3578 katılımcıyı kapsamaktadır. Araştırma sonuçları, Japon ev kadınının memur olarak çalışan insanlara göre daha mutsuz, ancak işsiz, öğrenci, geçici olarak çalışan, yönetici, iş sahibi ve üst düzey müdürlere göre daha mutlu olduğunu göstermektedir.⁶⁵

Veroff ve diğerlerinin yaptığı çalışmaya göre 1957 yılında Amerika'da ev kadınları çalışan kadınlara göre daha mutsuzdur. 1976 yılında ise ev kadınları çalışan kadınlara göre daha mutludur.⁶⁶

Türkiye örneğinde literatüre kazandırılan mutluluk çalışmaları sınırlı sayıdadır fakat son zamanlarda mutluluk ekonomisine olan ilginin artmasıyla birlikte çalışma sayılarında da artış yaşanmaktadır.

Çakıroğlu-Çevik “Yaşam Kalitesi ve Mutluluk İlişkisi Çerçevesinde Türkiye’de Kadının Durumu” adlı araştırmada Türkiye için Avrupa Yaşam Kalitesi Araştırması 2007 yılı verilerini kullanarak yaşam kalitesi ve mutluluk ilişkisini incelemektedir. Bu kapsamda korelasyon ve Allardt’ın Modeli esas alınarak endeks oluşturma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarında kadın ve erkek arasında mutluluk düzeyinde anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir. Fakat eğitim seviyesi, medeni durum ve ücretli bir işte çalışma konusunda görülen eşitsizlik değişkenleri maddi kaynakları, sosyal ilişkileri ve toplumsal bütünleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir.⁶⁷

Kangal’ın çalışmasında Türk kadınlarının Türk erkeklerinden daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, evli olan bireylerin bekâr, dul, boşanmış ya da eşinden ayrı yaşayan bireylere göre daha mutlu olduğunu ortaya koymuştur. Üniversite mezunlarının ilk

⁶⁴ Wright, J. D. (1978). Are working women really more satisfied? Evidence from several national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 301-313.

⁶⁵ Tiefenbach, T., & Kohlbacher, F. (2013). *Happiness from the viewpoint of economics: Findings from recent survey data in Japan* (No. 1301). German Institute for Japanese Studies (DIJ), Business & Economics Section.

⁶⁶ Veroff, J., Douvan, E. A. M., & Kulka, R. A. (1981). *The inner American: A self-portrait from 1957 to 1976*. New York: Basic Books.

⁶⁷ Çakıroğlu-Çevik, A. (2016). Yaşam Kalitesi ve Mutluluk İlişkisi Çerçevesinde Türkiye’de Kadının Durumu. *Kadin/Woman 2000*, 17(2).

ve orta ğretim mezunu, lise mezunu ve hiçbir okuldan mezun olamayan kimselere göre daha yüksek düzeyde mutluluğa sahip olduğu da ulaşılan bir diğer sonuçtur.⁶⁸

Ev kadınlarının mutluluğuna yönelik literatür incelemesi sonucunda yapılan ampirik çalışma sonuçlarının birbirinden farklılık gösterdiği grlmştir. Bu farklılıkların çalışmaya dâhil edilen ülke veya bölgelerin kültürel yapısı ve/veya kullanılan analiz yöntemlerinin farklı olması gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanabileceği söylenilebilir. Dolaysıyla, bu alanda yapılacak çalışma ve çalışmaların değerlendirilmesi sırasında bu faktörlerin göz önünde bulundurulması önem arz etmektedir.

⁶⁸ Kangal, A. (2013). Mutluluk zerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hanehalkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 44(44).

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Araştırma Türkiye’de ev işleriyle meşgul olan kesimin bir başka ifadeyle ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyeti konusunu kapsamaktadır. Çalışmanın bu bölümünde “Dünya Değerler Araştırması” anketi kapsamında Türkiye için 1990-2012 yılları verileri kullanılarak ekonometrik bir tahmin yapılmıştır. Çalışmada iki farklı araştırma yöntemi kullanılmıştır: Nicel ve Nitel. Bu kapsamda konu ile ilgili alanda yapılan çalışmalardan faydalanılarak yöntem bilgisi verildikten sonra elde edilen tahmin sonuçlarına yer verilmiştir. Verilerin analizinde STATA-12 paket programından yararlanılmıştır.

Araştırmada sınanacak başlıca hipotezler şu şekildedir:

H1: Çalışma durumu açısından ev kadınlarının yaşam memnuniyeti ve diğer sosyal kategorilerin (çalışan, işsiz, istihdama dâhil edilmeyenler) yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Ev kadınlarının yaşam memnuniyeti diğer sosyal kategorilerin (çalışan, işsiz, istihdama dâhil edilmeyenler) yaşam memnuniyetine göre daha düşüktür.

3.1. Nicel Araştırma Yöntemi

Nicel araştırma yöntemi, değişkenler arasındaki ilişkiyi sayısal verilerle tahmin etme yöntemidir. Bu araştırma yönteminde araştırma hipotezi, genellikle istatistiksel analizler ve ekonometrik modeller yardımıyla tahmin edilmektedir.

3.1.1. Veri seti

Analizlerde kullanılan veri seti, 1981-2017 dönemine ait 100’den fazla ülkeyi kapsayan, ekonomik gelişme, demokratikleşme, din, toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal sermaye ve yaşam memnuniyeti gibi değişkenleri kapsayan uluslararası veri tabanından temin edilmiştir. Bu veri tabanı “Dünya Değerler Araştırması” kapsamında Viyana (Avusturya) merkezli uluslararası bir araştırma kurumu tarafından oluşturulmaktadır.⁶⁹ Türkiye için en geniş veri seti 1990-2012 yılları için oluşturulmuştur. Bu yıllar aralığında beş dönem için anket uygulanmıştır. Ankette kullanılan yaşam memnuniyeti ve ilgili yazından görüldüğü gibi etkili olabileceği düşünülen değişkenler modele dahil edilmiştir. Çalışmada etkisi araştırılacak başlıca değişkenler şu şekilde sıralanabilir:

⁶⁹ Dünya Değerler Araştırması: www.worldvaluessurvey.org Erişim tarihi:06.12.2018.

Yaşam memnuniyeti: Bireyin mutluluk ve tatmin duygularını karakterize eden sıralı bir değişkendir. Bu değişkene ait değerler 1-10 (1-hiç memnun değilim,10- çok memnunum) arasında değişmektedir.

Gelir: Bireylerin kazandıkları gelirleri, sahip oldukları sermayeleri ve mülk geliri (ücret, kâr, faiz, kira), emekli maaşı, dul-yetim aylıkları, yaşlılara yapılan ödemeler, karşılıksız burs vb. transfer gelirleri gibi gelir kalemlerini ifade etmektedir. Analizde gelir sıralı değişken olarak,1- en düşük ve 10-en yüksek gelir olarak nitelendirilmektedir ve 1-10 arasında değer almaktadır.

Bireyin çalışma durumu: Tam zamanlı çalışan, kısmi zamanlı çalışan, kendi işinde çalışan, emekli, ev kadını, öğrenci, işsiz ve diğerleri (mevsimlik çalışan gibi) olarak sınıflandırılmaktadır. Bu değişken ev kadını (temel kategori), çalışan (tam zamanlı çalışan, kısmi zamanlı çalışan, kendi işinde çalışan), işsiz ve istihdam edilmeyenler (emekli, öğrenci, diğer) şeklinde dört kategorik değişken dört kukla değişken olarak modele dâhil edilmiştir.

Bireylerin yaşı: Sürekli bir değişken olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca, yaş ve yaşam memnuniyeti arasında U şeklinde bir ilişki olduğundan yaşın karesinin de analize dâhil edilmesi uygun görülmüştür.

Bireylerin medeni durumu: Kategorik bir değişkendir. Evli, arkadaş ile yaşayan, boşanmış, ayrı evde yaşayan, dul ve bekâr olarak sınıflandırılmaktadır. Evli, arkadaş ile yaşayan, boşanmış/dul ve bekâr olmak üzere dört kukla değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Evli kategorisi temel değişkendir.

Bireyin eğitim durumu: Kategorik bir değişkendir. Okur-yazar olmayan, okur-yazar olup bir okuldan mezun olmamış olan, ilkokul, ortaöğretim, lise ve dengi, yüksekokul, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde olmak üzere dokuz kategoride uygulamaya dâhil edilmiştir.

Çocuk sayısı: Sahip olunan çocuk sayısını ifade eden sıralı bir değişkendir.

Din faktörü: Bireyin dindar olup-olmadığı sorusuna yanıt olarak alınan cevaplar sonucunda derlenmiş bir kategorik değişkendir. Üç kategoride değerlendirilmiştir: Aktif dindar, pasif dindar ve ateist. Modele aktif dindar temel kategori olarak dâhil edilmiştir. Pasif dindar ve ateist aynı kategoride “dindar1”- kukla değişken olarak kullanılmıştır.

Yıl: Bu değişkeni temsilen beş kukla değişken oluşturulmuştur. 2012 yılına ait kukla değişken temel değişken olarak uygulamaya dâhil edilmiştir.

Yukarıda tanımlanan değişkenlerden yaşam memnuniyeti dışındaki tüm değişkenler bağımsız değişkendir. Yaşam memnuniyeti ise bağımlı değişkendir.

3.1.2. Tanımlayıcı istatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3.1’de gösterilmektedir. Tablo 3.1’de yer alan bilgilere göre:

Toplam katılımcıların ortalama yaşam memnuniyeti 6.68’dir.

Katılımcıların ortalama yaşı 37 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcılardan en fazla çocuk sayısına sahip kişi 12 çocuk sahibidir. Ancak örneklem grubunun ortalama çocuk sayısı 2.20 olarak kaydedilmiştir.

Katılımcıların ortalama gelir düzeyinin 0-10 arasında değiştiği bilinmektedir ve ortalama gelir düzeyi 3.88’dir.

Medeni durum bilgileri incelendiğinde, katılımcıların %17’sinin bekâr, %6.2’sinin dul, %0.5’inin ayrılmış, %2’sinin boşanmış, %0.3’ünün arkadaş ile yaşayan ve %74’ünün evli olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Katılımcıların çalışma durumu ise: %12.1’i tam zamanlı çalışan; %4.7’si kısmi zamanlı çalışan; %2.6’sı kendi işinde çalışan; %4’ü emekli; %68’i ev kadını; %4’ü öğrenci; %4’ü işsiz ve %0.6’si diğer şeklindedir.

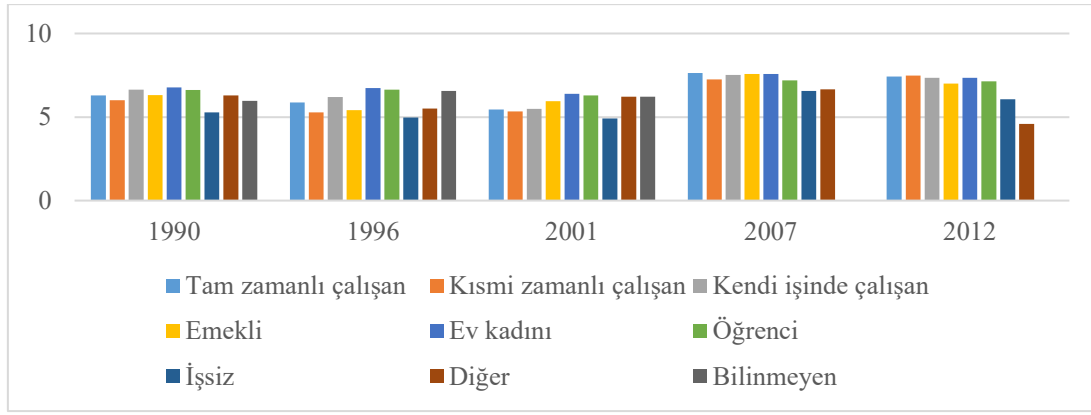
Din faktörü bilgileri incelendiğinde, katılımcıların %1’i ateist, %16’si pasif dindar, %83’ü aktif dindar kesimden oluşmaktadır.

Veriler yıllar bazında incelenince, verilerin %12’si 1990 yılına, %16’sı 1996 yılına, %36’sı 2001 yılına, %17’si 2007 yılına ve %19’u 2012 yılına aittir.

Tablo 3.1. Tanımlayıcı İstatistikler (Dünya Değerler Anketi)

Değişkenler	Ortalama Standart sapma)	Min	Maks
Yaşam memnuniyeti	6.68 (2.53)	1	10
Yaş	37.14 (13.33)	17	91
Yaşın karesi	1557.13 (1144.30)	289	8281
Çocuk sayısı	2.20 (1.93)	0	12
Gelir düzeyi	3.88 (2.11)	1	10
Eğitim düzeyi	4.19 (2.38)	1	9
Medeni durumu			
Bekâr	.17 (0.38)	0	1
Dul	.062 (0.23)	0	1
Ayrılmış	.005 (0.07)	0	1
Boşanmış	.02 (0.13)	0	1
Partner ile yaşayan	.003 (0.05)	0	1
Evli (temel kategori)	.74 (0.44)	0	1
Çalışma durumu			
Diğer	.006 (0.08)	0	1
İşsiz	.04 (0.18)	0	1
Öğrenci	.04 (0.19)	0	1
Ev kadını (temel kategori)	.68 (0.46)	0	1
Emekli	.04 (0.20)	0	1
Kendi işinde çalışan	.026 (0.15)	0	1
Kısmi zamanlı çalışan	.047 (0.21)	0	1
Tam zamanlı çalışan	.121 (0.32)	0	1
Yıl			
2012	.19 (0.39)	0	1
2007	.17 (0.36)	0	1
2001	.36 (0.48)	0	1
1996	.16 (0.36)	0	1
1990	.12 (0.31)	0	1
Dindarlık düzeyi			
Ateist	.01 (0 .07)	0	1
Pasif dindar	.16 (0.36)	0	1
Aktif dindar	.83 (0.37)	0	1
Gözlem sayısı	3848		

Aşağıdaki tablo ve şekillerde katılımcıların çalışma durumu, gelir düzeyi, medeni durum, dini katılım, eğitim durumu ve çocuk sayısına göre yaşam memnuniyeti değerleri ayrıntılı olarak verilmiştir.

Şekil 3.1. Çalışma durumuna göre yaşam memnuniyeti, 1990-2012 yılları

Kaynak: Dünya Değerler Anketi

Şekil 3.1’de görüldüğü gibi, çalışma durumuna göre bireylerin yaşam memnuniyeti incelendiğinde, 1990-2001 yıllarında ev kadınlarının diğer sosyal kategorilere (tam zamanlı çalışan, kısmi zamanlı çalışan, kendi işinde çalışan, emekli, öğrenci, işsiz ve başkalar) göre, ortalama yaşam memnuniyeti daha yüksektir. Ancak, 2007 ve 2012 yılı verilerine bakıldığında, farklı bir profil görülmektedir: 2007 yılında Türkiye’de genel ortalama yaşam memnuniyeti düzeyinde bir yükselme olduğu görülmektedir. Bu genel yükselme ev kadınlarının ortalama değerine de yansımaktadır; istisna olarak, ev kadınlarının tam zamanlı çalışanlara göre 0.06 değer düzeyinde daha düşük bir yaşam memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir. Bu dönemde ev kadını ve emeklinin ortalama yaşam memnuniyeti aynı düzeyde iken, tam zamanlı çalışanların yaşam memnuniyeti en yüksektir. 2012 yılı verilerine göre, ev kadınlarının ortalama yaşam memnuniyetinde bir düşüş görülmektedir. Tam zamanlı çalışan, kısmi zamanlı çalışan ve kendi işinde çalışan kategorilerinde yer alanlara göre ev kadınlarının daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi, tam zamanlı çalışanların ortalama yaşam memnuniyeti 7.43, kısmi zamanlı çalışanların ortalama yaşam memnuniyeti 7.48, kendi işinde çalışanların ortalama yaşam memnuniyeti 7.35 ve ev kadınlarının ortalama yaşam memnuniyeti 7.34’tür. Başka bir deyişle, 2012 yıl değerleri ortalamasına bakıldığında, en düşük yaşam memnuniyetine sahip gruplar sıralamasında; işsizler (6.07) ilk sırada; emekliler (7.01) ikinci sırada, öğrenciler (7.13) üçüncü sırada ve ev kadını (7.34) dördüncü sırada gelmektedir. Genel anlamda çalışan kesimlerin yaşam memnuniyeti bu dört gruptan fazladır.

Tablo 3.2. Çalışma Durumu ve Yaşam Memnuniyeti: Betimleyici istatistikler (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012))⁷⁰

Yıllar	Betimleyici veriler	Toplam	Tam zamanlı çalışan	Kısmi zamanlı çalışan	Kendi işinde çalışan	Emekli	Ev kadını	Öğrenci	İşsiz	Diğer	Bilinmeyen
1990	Gözlem sayısı	1030	221	55	146	57	346	57	94	31	23
	Ortalama	6.41	6.29	6	6.63	6.32	6.77	6.61	5.27	6.3	5.96
	Standart Sapma	2.45	2.33	2.51	2.22	2.36	2.52	2.28	2.5	2.85	2.46
1996	Gözlem sayısı	1907	429	30	324	157	716	79	81	55	35
	Ortalama	6.2	5.88	5.27	6.2	5.42	6.74	6.64	4.98	5.51	6.56
	Standart Sapma	2.65	2.43	2.72	2.7	2.41	2.72	2.32	2.67	2.43	2.86
2001	Gözlem sayısı	3401	681	231	492	235	1192	168	332		69
	Ortalama	5.81	5.45	5.34	5.49	5.94	6.38	6.29	4.92		6.22
	Standart Sapma	2.7	2.5	2.75	2.76	2.65	2.63	2.42	2.86		2.95
2007	Gözlem sayısı	1346	299	36	195	123	466	114	82	32	
	Ortalama	7.46	7.64	7.26	7.51	7.58	7.58	7.2	6.56	6.65	
	Standart Sapma	2.23	2	1.85	2.05	2.24	2.26	2.25	2.82	2.71	
2012	Gözlem sayısı	1605	414	95	144	206	556	107	75	8	
	Ortalama	7.24	7.43	7.48	7.35	7.01	7.34	7.13	6.07	4.58	
	Standart Sapma	2.1	1.94	2.15	2.14	2.02	2.09	2.04	2.55	1,93	

⁷⁰ Bu tablo çalışma durumuna göre, erkek ve kadın dâhil olmak üzere tüm katılımcıları içermektedir.

Tablo 3.3 havuzlanmış veriler bazında çalışma durumuna göre yaşam memnuniyeti sonuçlarını göstermektedir. Bu havuz beş yıllık verileri kapsamaktadır. Veriler sadece kadınların yaşam menuniyetini kapsamaktadır. Toplam veriler açısından değerlendirildiğinde, ortalama yaşam memnuniyeti en düşük olan kesim 5.45’lik değerle işsizlerdir. Kendi işinde çalışanların ortalama yaşam memnuniyeti ise 6.96’lık değer ile en yüksek kategoridir. Ev kadınları 6.81 değerle, ikinci sıradaki öğrencilerden sonra 3. sırada yer almaktadır. Bu grubu, diğerleri 4. sırada takip etmektedir. Tam zamanlı çalışan, emekli ve kısmi zamanlı çalışanlar bu sıralamada sırasıyla beş, altı ve yedinci olarak görülmektedir.

Tablo 3.3. *Havuzlanmış veriler bazında çalışma durumuna göre yaşam memnuniyeti (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)*

Çalışma durumu	Ortalama	Sıralama
Tam zamanlı çalışan	6.51	5
Kısmi zaman çalışan	6.17	7
Kendi işinde çalışan	6.96	1
Emekli	6.31	6
Ev kadını	6.81	3
Öğrenci	6.86	2
İşsiz	5.45	8
Diğer	6.65	4

Tablo 3.4, gelir düzeyine göre yaşam memnuniyeti dağılımını göstermektedir. Gelir düzeyi en düşük olanlara “1” ve en yüksek olanlara ise, “10” değeri verilmiştir. Gelire göre, katılımcıların ortalama yaşam memnuniyetine bakıldığında, en düşük gelir düzeyine sahip bir kadının ortalama yaşam memnuniyeti, “2” değer düzeyindeki gelir sahiplerine göre daha yüksektir. Fakat gelir düzeyi “8” ve “10” gelir düzeyinde, ortalama yaşam memnuniyetinde bir önceki düzeye göre bir düşüş görülmektedir. Genel olarak, gelir düzeyi arttıkça yaşam memnuniyeti de artma eğilimi göstermektedir.

Tablo 3.4. *Gelir düzeyine göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)*

Gelir düzeyi	Ortalama	Sıralama
1 (En düşük)	6.34	2
2	6.18	1
3	6.45	3
4	6.72	4
5	6.97	5
6	7.13	6
7	7.39	9
8	7.35	8
9	7.85	10
10 (En yüksek)	7.33	7

Tablo 3.5 medeni duruma göre yaşam memnuniyeti dağılımını göstermektedir. Katılımcıların medeni durumuna göre ortalama yaşam memnuniyeti değerleri incelendiğinde, evli olanların 6.79 değerle en yüksek düzeyi temsil ettiği söylenebilir. En düşük ortalama yaşam memnuniyetine sahip olan kesim ise 5.57’lik değerle ayrılmış kategorisidir. Burada ayrılmış, resmi olarak boşanmayan, fakat eşinden ayrı yaşayan kategori olarak bilinmektedir.

Tablo 3.5. Medeni duruma göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)

Medeni durumu	Ortalama	Sıralama
Evli	6.79	1
Arkadaşla yaşayan	6.40	3
Boşanmış	5.92	5
Ayrılmış	5.57	6
Dul	6.16	4
Bekâr	6.50	2

Tablo 3.6, din faktörüne göre yaşam memnuniyeti dağılımını göstermektedir. Din faktörü kategorileri çerçevesinde yaşam memnuniyeti sonuçları incelendiğinde aktif dindarların ortalama yaşam memnuniyeti 6.74’tür ve diğer kategorilerle karşılaştırıldığında en yüksek değere sahiptir. Kendilerini ateist olarak tanımlayan katılımcıların ortalama yaşam memnuniyeti ise 5.45’tir ve en düşük düzeyi temsil etmektedir.

Tablo 3.6. Din faktörüne göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)

Dindarlık düzeyi	Ortalama	Sıralama
Aktif dindar	6.74	1
Pasif dindar	6.41	2
Ateist	5.45	3

Araştırma konusu açısından bakıldığında, kadının çalışıp-çalışmama kararı üzerinde etkili olan diğer bir değişken ise, çocuk sayısıdır. Ailede yaşayan çocuk sayısı arttıkça, kadının annelik rolünden doğan aile-iş çatışması görülmektedir. Yaşam memnuniyeti açısından literatürde çocuk sayısı ve yaşam memnuniyeti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.⁷¹ Ayrıca, çocuk sayısının artması, hanehalkı harcamalarının artmasına neden olacağından, çocuğun okul yaşına geldikten sonra kadının istihdam edilmesi durumunu etkilemektedir.

Tablo 3.7, çocuk sayısına göre yaşam memnuniyeti dağılımını göstermektedir. Tabloya göre, bir çocuk sahibi olmak kadınların yaşam memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Fakat çocuk sayısındaki artışla birlikte yaşam memnuniyetinde bir düşüş izlenmektedir. İstikrarsız

⁷¹ Glenn, N. D., & Weaver, C. N. (1978). A multivariate, multisurvey study of marital happiness. *Journal of Marriage and the Family*, 269-282; White, L. K., Booth, A., & Edwards, J. N. (1986). Children and marital happiness: Why the negative correlation? *Journal of Family Issues*, 7(2), 131-147.

şekilde değişen yaşam memnuniyeti çocuk sayısı ilişkisi, çocuk sayısı 12'ye ulaştığında en düşük yaşam memnuniyeti değerini almaktadır. En yüksek yaşam memnuniyeti düzeyi 11 çocuk sahibi olan katılımcılara aittir. Burada toplam 3848 gözlem içinde 11 çocuk sahibi olan 5 kişidir.

Tablo 3.7. Çocuk sayısına göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)

Çocuk sayısı	Ortalama	Sıralama
0	6.68	4
1	7.15	2
2	6.81	3
3	6.64	5
4	6.26	8
5	6.33	7
6	6.17	9
7	5.78	10
8	6.41	6
9	5.4	11
10	4.14	12
11	7.4	1
12	4	13

Tablo 3.8 eğitim durumuna göre yaşam memnuniyeti dağılımını göstermektedir. Tablo 3.8'de gösterilen bilgilere göre, ortalama yaşam memnuniyeti en yüksek olan katılımcılar lise mezunlarıdır. “Lise terk” olarak bilenen katılımcılar ortalama yaşam memnuniyeti ise en düşük düzeyde olan katılımcı profilini temsil etmektedir.

Tablo 3.8. Eğitim durumuna göre yaşam memnuniyeti dağılımı (Dünya Değerler Anketi, 1990-2012)

Eğitim durumu	Ortalama	Sıralama
Okuryazarlığı yok	6.23	8
İlkokul terk	6.25	7
İlkokul	6.88	2
Ortaokul terk	6.47	6
Ortaokul	6.78	4
Lise terk	6.15	9
Lise	6.89	1
Ön lisans	6.60	5
Üniversite ve üstü	6.79	3

3.2. Uygulama

Bu çalışma kapsamında yapılan uygulamada, 1990, 1996, 2001, 2007 ve 2012 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Modelde, toplam verilerden kadın profilli mikro veri seti filtrelenerek kullanılmıştır. Uygulamadaki istatistiksel yöntemler, uygulandıkları veri tipine göre karakterize edilmiştir. Anket istatistikleri, genellikle bir referans döneminde farklı kişi ya da birimden toplanmış kesit verileri tanımlamaktadır. Havuzlanmış Yatay Kesit Verileri ise farklı zaman içinde farklı noktalarda birbirinden bağımsız olarak büyük bir popülasyondan rastgele örnekleri

toplayarak elde edilmektedir. Havuzlanmış veriler, kesitlerin zaman serisini göstermektedir. Ancak her kesitteki gözlemler araştırma dönemindeki zaman içinde aynı birimden toplanmamıştır. Dünya Değerler Anketi verilerine ilişkin gerekli sınıflandırmalar, araştırmacılar tarafından STATA-12 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistiklerden (Bkz. Tablo 3.1) görüldüğü gibi, kategorik ve sıralı bağımlı değişken kullanılan çalışmalarda, sıklıkla sıralı logit ve probit modeli kullanıldığı görülmektedir.⁷²

3.2.1. Havuzlanmış yatay kesit verilerle regresyon

Farklı zaman dilimlerinden toplanan havuzlanmış kesit verileri ile ilgili en önemli nokta, aynı modelin her zaman döneminde geçerli olup-olmadığıdır. Kesişme terimlerindeki farklılıkları veya dönemler arasındaki eğim katsayılarını modellemenin en uygun yolu zamanı temsil eden kukla değişkenin kullanılmasıdır. Zaman kukla değişkenini tek başına dâhil etmek, kesişmenin her dönemde farklı bir değere sahip olmasını sağlamaktadır. Belirli bir süreye karşılık gelen bir zaman kuklası üzerinde tahmin edilen katsayı, o dönemdeki kesişme ile ihmal edilen süre zarfındaki kesişme arasındaki farkın bir tahminidir. Bütün kuklaların katsayılarının sıfır olup olmadığına dair ortak bir test, kesişmenin her zaman değişmediği hipotezini test etmektedir.

Havuzlanmış yatay kesit verilerle regresyon modeli şu şekilde ifade edilmektedir:

$$Y_i = a + \beta_1\delta_2i + \beta_2Xi + \beta_3Xi\delta_2i + \varepsilon_i$$

Burada $i = 1, 2, \dots, N, N + 1, \dots, 2N$

$$\delta_2 = \begin{cases} 1, & t = 2 \\ 0, & t = 1 \end{cases}$$

olarak bulunmaktadır. Zaman kuklaları ve diğer bir Z değişkeni arasındaki etkileşimler de dâhil olmak üzere Z'nin katsayılarının (etkilerinin) zaman içinde değişmesine izin vermektedir. Etkileşimli olmayan Z'deki tahmini katsayı, kuklanın ihmal edildiği süredeki tahmini etkidir. Z değişkeni ve t dönemine ait kukla değişken etkileşimi üzerindeki tahmini katsayısı, t periyodundaki Z'nin etkisi ile ihmal edilen süre içindeki etkisi arasındaki tahmini farktır. Etkileşim terimlerinin ortak testi, Z'nin katsayılarının (etkilerinin) tüm dönemlerde aynı olduğu hipotezini test etmektedir. Döneme ait t süresi ile ilgili etkileşim teriminin temel testi, Z'nin t etkisinin ihmal edilen süre içindeki etkisinden farklı olup olmadığını test etmektedir.

Sıralı logit ve probit modellerde gözlenen bir kukla değişken,

⁷² Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Pearson Education India

$$y_i = \begin{cases} 1 & \text{eğer } \pi_0 = -\infty \leq y_i < \pi_1 \\ 2 & \text{eğer } \pi_1 \leq y_i < \pi_2 \\ 3 & \text{eğer } \pi_2 \leq y_i < \pi_3 \\ \vdots & \vdots \\ q & \text{eğer } \pi_{q-1} \leq y_i < \pi_q \end{cases}$$

şeklindedir. $i = 1, \dots, T$ biçimindeki regresyon modelinde

$$f(x) = \pi_q + \sum_{n=1}^n (\beta_n * x_n)$$

Sıralı logit tahmini için bir formül bulunmuştur:

$$F(\text{yaşam memnuniyeti}) = y(\text{yaş, yaşın karesi, eğitim durumu, çocuk sayısı, gelir düzeyi, medeni durum, yıl, çalışma durumu, dindarlık düzeyi})$$

Bu formül aşağıdaki düzey sırasına göre sonuçlandırılmaktadır:

$$FP(y^* = \text{"en düşük"}) = P(S + u \leq \text{_cut1})$$

$$P(y^* = \text{"2"}) = P(\text{_cut1} < S + u \leq \text{_cut2})$$

$$P(y^* = \text{"3"}) = P(\text{_cut2} < S + u) \dots$$

3.2.2. Ekonometrik modeller

Yaşam memnuniyeti ile ilgili yapılan çalışmalarda veri türüne göre korelasyon⁷³, faktör analizi⁷⁴, ANOVA⁷⁵, EKK⁷⁶, Sıralı Logit ve/veya Probit Modeli⁷⁷, Sabit/Rassal Etkiler

⁷³ Çakıroğlu-Çevik, A. (2016). Yaşam Kalitesi ve Mutluluk İlişkisi Çerçevesinde Türkiye'de Kadının Durumu. *Kadın/Woman 2000*, 17(2); Tiefenbach, T., & Kohlbacher, F. (2013). *Happiness from the viewpoint of economics: Findings from recent survey data in Japan* (No. 1301). German Institute for Japanese Studies (DIJ), Business & Economics Section.

⁷⁴ Ferree, M. M. (1984). Class, housework, and happiness: Women's work and life satisfaction. *Sex Roles*, 11(11-12), 1057-1074.

⁷⁵ Ünüvar, P., & Tagay, Ö. (2015). Çalışan Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller, Yaşam, İş Doyumu ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi. *Kadın/Woman 2000*, 16(2).

⁷⁶ Luechinger, S. (2010). Life satisfaction and transboundary air pollution. *Economics Letters*, 107(1), 4-6; Gash, V., Mertens, A., & Romeu Gordo, L. (2010). Women between part-time and full-time work: The influence of changing hours of work on happiness and life-satisfaction; Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2008). Gross national happiness as an answer to the Easterlin Paradox? *Journal of Development Economics*, 86(1), 22-42; Luechinger, S. (2010). Life satisfaction and transboundary air pollution. *Economics Letters*, 107(1), 4-6; Graham, C., Eggers, A., & Sukhtankar, S. (2004). Does happiness pay? An exploration based on panel data from Russia. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 55(3), 319-342; Beja, E. L. (2014). Who is happier: Housewife or working wife? *Applied Research in Quality of Life*, 9(2), 157-177.

⁷⁷ Booth, A. L., & Van Ours, J. C. (2008). Job satisfaction and family happiness: the part-time work puzzle. *The Economic Journal*, 118(526), F77-F99; Gokdemir, O., & Tahsin, E. (2014). Factors that influence the life satisfaction of women living in the Northern Cyprus. *Social indicators research*, 115(3), 1071-1085; Ball, R., & Chernova, K. (2008). Absolute income, relative income, and happiness. *Social Indicators Research*, 88(3), 497-529; Peiro, A. (2006). Happiness, satisfaction and socio-economic conditions: Some international evidence. *The Journal of Socio-Economics*, 35(2), 348-365; Selim, S. (2008). Life satisfaction and happiness in Turkey. *Social Indicators Research*, 88(3), 531-562.

Modelinin⁷⁸ uygulandığı görülmektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın tahmin yönteminde, benzeri çalışmalarda kullanılan regresyon tahmin yöntemi kullanılmakta olup modelde kullanılacak bağımlı değişkenin “kesikli bağımlı değişken” olması temel alınmaktadır.⁷⁹ Bağımlı değişken olarak kullanılan “yaşam memnuniyeti endeksi”, 0 ile 10 arasında derecelendirilmiş değerler alan kesikli bir değişken niteliğinde olduğu için ikili ve çok durumlu logit ve probit modellerin kullanımı uygun görülmektedir. Ayrıca, bağımlı değişkenin kategorik olmakla birlikte ordinal olduğu durumlarda Sıralı (Ordered) Logit veya Probit olasılık tahmin edicileri daha yaygın kabul görmektedir.

Bu çalışma kapsamında uygulanan anketlerde, yaşam memnuniyeti “hayatınızı genel olarak değerlendirdiğinizde, yaşamınızdan ne kadar memnunsunuz?” sorusu ile tespit edilmiştir. Cevaplar, “hiç memnun değilim (1)” ile “çok memnunum (10)” aralığındaki on kategoriye ayrılmıştır. Ele alınan değişkenin sıralı olma özelliğinden dolayı bu çalışmada niteleyici tercih modellerinden Sıralı Logit ve Probit Modeli kullanılmıştır. Bu çalışma kapsamında model seçiminde, Akaike Bilgi Kriteri (AIC) kullanılmıştır. AIC aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$AIC = 2k - 2\ln(L)$$

$$AIC = 1 + \frac{x}{1!} + \frac{x^2}{2!} + \frac{x^3}{3!} + \dots, \quad -\infty < x < \infty$$

Yukarıdaki formülden elde edilecek AIC değerinin düşük olması, model seçiminde önemli bir etkindir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, ekonometrik model kapsamında yaşam memnuniyetini ve onu etkileyen faktörleri içeren hipotez tahmini için STATA 12 programı kullanılmıştır. Geliştirilmiş sıralı logit ve sıralı probit model tahminleri Tablo 3.9’da yer almaktadır. İlerleyen açıklamalarda model tahminleri ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

3.2.2.1. Sıralı logit modeli

Tablo 3.9’da yer alan Model 1 tahmin sonuçları incelendiğinde, yaş ve yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu görülmektedir.

⁷⁸ Gash, V., Mertens, A., & Romeu Gordo, L. (2010). Women between part-time and full-time work: The influence of changing hours of work on happiness and life-satisfaction; Gschwandtner, A., Jewell, S. L., & Kambhampati, U. S. (2016). *On the Relationship between Lifestyle and Happiness in the UK* (No. 1613). School of Economics Discussion Papers.

⁷⁹ Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Pearson Education India.

Yaştaki bir artış, yaşam memnuniyeti düzeyini .0017298 katı kadar azaltmaktadır. Diğer bir ifadeyle, yaştan ilerlemesi, bireyin yaşamdan aldığı haz üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Yaş değişkeninin karesi ve yaşam memnuniyeti arasında ise pozitif bir ilişki gözlenmektedir. Bu durum yaş ile mutluluk arasındaki fonksiyonel ilişkinin U (konveks) şeklinde olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, bireyler daha genç yaşlarda ve olgun yaşlarda daha yüksek yaşam memnuniyetine ulaşmaktadır. Orta yaş grubunun yaşam memnuniyeti, bu iki gruba göre daha düşüktür. Orta yaşta bireylerin yaşam memnuniyetindeki düşüş, sorumluluk ve beklentilerin artmasından kaynaklanabilir. Bu kapsamda çalışmadan elde edilen sonuçlar, mutluluk literatürüne kazandırılmış pek çok çalışmanın sonucunu da destekler niteliktedir.⁸⁰

Model 2, çocuk sayısı ve gelir düzeyi eklenerek tahmin edilmiştir. Elde edilen tahmin sonuçları, bireylerin gelir düzeyinin yaşam memnuniyeti üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir etkiye sahip olduğu yönündedir. Gelirin artmasıyla, bireyin beklentilerini karşılaması ve bununla birlikte yaşam memnuniyetinde bir artış olarak görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, gelir düzeyindeki artışla katılımcıların yaşam memnuniyetleri de artmaktadır. Çocuk sayısının artmasıyla birlikte ebeveyn sorumluluğu ve yükümlülüğü de artmaktadır. Sorumluluğun artması yaşam memnuniyetini negatif yönde etkilemektedir. Çocuk sayısı ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Fakat katsayı istatistiksel olarak anlamsızdır.

Model 3'te zaman faktörü ve eğitim düzeyi dâhil edildiğinde, yaş değişkeninin karesinin istatistiksel olarak anlamlılığını yitirdiği görülmektedir. Sonuçlar, 1990, 1996 ve 2001 yıllarındaki yaşam memnuniyetinin 2012 yılı-temel kategorisine göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Kadınların yaşam memnuniyetinin ise 2007 yılında artış gösterdiği ve 2012 yılına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Çalışma durumuna göre yıllar temelinde yaşam memnuniyetinin olumlu anlamda değişmesinin, çalışan kadınların, özellikle çocuk sahibi olan çalışan kadınların uygulanan politikalardan etkilenmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Örneğin, Türkiye'nin kadının istihdamına yönelik Eylem Planı (2016-2018), sosyal güvenlik primlerine yapılan devlet katkısı, kayıt dışı istihdamın azalması⁸¹, çocuk sahibi olan çalışan annelere maddi destek gibi

⁸⁰ Van Landeghem, B. (2012). A test for the convexity of human well-being over the life cycle: Longitudinal evidence from a 20-year panel. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 81(2), 571-582; Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2009). The U-shape without controls: A response to Glenn. *Social Science & Medicine*, 69(4), 486-488; Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749; Gerdtham, U. G., & Johannesson, M. (2001). The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: results based on Swedish microdata. *The Journal of Socio-Economics*, 30(6), 553-557; Hayo, B., & Seifert, W. (2003). Subjective economic well-being in Eastern Europe. *Journal of Economic Psychology*, 24(3), 329-348.

⁸¹ Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal cinsiyet ve kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.178.

uygulamalar çalışan kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde olumlu etki yarattığı çıkarımı yapılabilir.

Model 3 incelendiğinde, eğitim ile yaşam memnuniyeti arasında istatistiki olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir diğer ifadeyle, eğitim düzeyi yükseldikçe, kadınların yaşamlarından daha az memnun oldukları görülmektedir. Söz konusu eğitim düzeyinin yükselmesi, bireyin yaşamdan beklentilerini arttırmaktadır ve bir farkındalık yaratmaktadır. Dolayısıyla, eğitim düzeyinin yükselmesi, yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Eğitim düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ters ilişki, bireylerin eğitim düzeyine bağlı olarak yaşam beklentilerinin artmasının ve gerçek hayatta bu beklentilerinin karşılanmamasından dolayı yaşamlarından memnun kalmamalarının bir sonucu olabilir. Yaşam memnuniyetinin belirleyicisi olacağı düşünülerek modellere eklenen eğitim düzeyi değişkeni Model 3, Model 4 ve Model 5’te anlamlı sonuçlar verirken, din faktörünün de dâhil edildiği Model 6’da anlamlılığını yitirmiştir.

Modelde 4’te, evli olan kadınlar temel kategori olarak kabul edilmiştir ve tahmin sonuçları, arkadaşları ile yaşayan katılımcıların yaşam memnuniyeti bulgusunun istatistiksel olarak anlamsız olduğunu göstermektedir. Fakat modele dâhil edilen diğer tüm değişkenler istatistiksel olarak anlamlı sonuç göstermektedir. Diğer tahmin sonuçları ise, boşanmış, dul, bekar ve partner ile yaşayan kadınların, evli kadınlardan daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduklarını göstermektedir.

Model 5’te yaşam memnuniyeti-çalışma durumuna bakıldığında, ev kadınları temel kategori olarak görülmektedir; çalışan, işsiz ve istihdama dâhil edilmeyen kadınların yaşam memnuniyeti istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlüdür. Bu model tahmin sonuçları, ev kadınlarının yaşam memnuniyetinin, “çalışan, işsiz ve istihdama dâhil edilmeyen kadınların” yaşam memnuniyetine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Model 6, kadınların yaşam memnuniyetini etkilediği düşünülen tüm faktörlere din faktörü de eklenerek tahmin edilmiştir. Model 6 incelendiğinde, din ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Dine bağlılık düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi gösteren diğer bulgular, dini inancı yüksek olan bireylerin, inancı olmayan bireylere (ateist) ve dine bağlılığı düşük olan (pasif dindar) bireylere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip oldukları yönündedir.

Ekonometrik tahmin sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde “yaş, çocuk sayısı, dini katılımın düşük düzeyde olması” değişkenlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ayrıca, söz konusu değişkenlerin yaşam memnuniyeti üzerinde azaltıcı etkisi olduğu bulunmuştur. “Yaş karesi, evli olmak, yüksek gelir düzeyi, dine bağlılık ve ev kadını

statüsüne sahip olmak” değişkenlerinin de istatistiksel olarak anlamlı ve yaşam memnuniyetini arttırıcı yönde etki yaptıkları görülmüştür.

Uygulanan modellerin uygunluğu açısından farklı istatistik değerleri değerlendirilmektedir. Kesikli seçim modellerde uyum iyiliği ölçüsü için belirlilik katsayısı yerine, farklı değerler kullanılmaktadır. Örneğin, sıralı logit modellerde uyum iyiliği ölçüsü olarak maksimum olabilirlik, R karenin kuşkulu değeri şeklinde farklı istatistikler kullanılabilmektedir. Bunlarda yaygın olarak kullanılan R karenin kuşkulu (Pseudo – R²) değeri olarak bilinmektedir. Çalışmada bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenleri açıklama oranı 0,029 (Pseudo-R² = 0,0229) bulunmuştur. Paralel Eğimler Varsayımı’nın geçerliliği ise “Olabilirlik Oranı” (Likelihood Ratio: LR) testi sonuçlarına göre değerlendirilmiştir.

Tablo 3.9. Sıralı Logit Modeli Tahmin Sonuçları

	Model1			Model2			Model3		
Değişkenler	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki
Yaş	-.03224774**	.9682667	.0017298	-.02843027*	.9719701	.0014947	-.0271603*	.9732052	.001351
Yaş^2	.00029667*	1.000297	-.0000159	.0002734*	1.000273	-.0000144	.00022045	1.00022	-.000011
Çocuk sayısı				-.0120847	.987988	.0006354	-.03184149	.9686601	.0015839
Gelir				.1149001***	1.121761	-.006041	.13132972***	1.140344	-.0065327
Eğitim durumu							-.07846255***	.9245367	.0039029
1990							-.30754145**	.7352524	.0170423
1996							-.51227815***	.5991291	.0299473
2001							-.52344917***	.5924735	.0279615
2007							.4215236***	1.524282	-.0185395
Arkadaşla yaşayan									
Bekar									
Dul/boşanmış									
İşsiz									
İstihdam dışı									
Çalışan									
Dindar1									
_cons (cut1)	-3.544031***			-3.041266***			-3.6866321***		
_cons (cut2)	-3.2553458***			-2.7504349***			-3.3938852***		
_cons (cut3)	-2.7668218***			-2.2570189***			-2.8973135***		
_cons (cut4)	-2.3570299***			-1.8417738***			-2.4779199***		
_cons (cut5)	-1.4008184***			-.86894042***			-1.4769005***		
_cons (cut6)	-.97323226***			-.43194305			-1.0190565***		
_cons (cut7)	-.46966242*			.08143584			-.48283378		
_cons (cut8)	.26631747			.8266458***			.28891689		
_cons (cut9)	.8210585***			1.3822326***			.85560757***		
AIC	16444.776			16369.69			16206.016		
Pseudo R2	0.0010			0.0058			0.0164		
Log likelihood	-82113.878			-81718.452			-80850.081		
LR chi2(2)	16.75			95.84			269.51		

Tablo 3.9. Sıralı Logit Modeli Tahmin Sonuçları (devamı)

Model4				Model5			Model6		
Değişkenler	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	Marjinal etki
Yaş	-.06286767***	.9390677	.0030666	-.06323491***	.9387229	.0030452	-.06245822***	.9394523	.0029979
Yaş^2	.0006383***	1.000639	-.0000311	.00064555***	1.000646	-.0000311	.00063728***	1.000637	-.0000306
Çocuk sayısı	-.0678642**	.9343874	.0033103	-.06901834**	.9333096	.0033237	-.07142121***	.9310696	.0034281
Gelir	.12294883***	1.130827	-.0059973	.13080613***	1.139747	-.0062992	.13267712***	1.141881	-.0063683
Eğitim durumu	-.06255285***	.9393634	.0030512	-.03527423*	.9653407	.0016987	-.02881882	.9715925	.0013833
1990	-.32323986**	.7238002	.0176694	-.24219837*	.7849005	.0126998	-.20845574	.811837	.0107648
1996	-.55430902***	.5744691	.0322306	-.51349395***	.5984011	.0290959	-.48709189***	.6144106	.0272752
2001	-.55019075***	.5768398	.0289438	-.49776927***	.6078852	.0256528	-.48175288***	.6176997	.0246873
2007	.41448926***	1.513597	-.0179078	.43274694***	1.541486	-.0183609	.44625228***	1.562446	-.0187993
Arkadaşla yaşayan	-.3860115	.6797627	.0224165	-.41344402	.6613686	.0240104	-.36975425	.6909041	.0209808
Bekar	-.64223157***	.526117	.0380974	-.43822916***	.6451779	.024083	-.43207354***	.6491616	.0236227
Dul/boşanmış	-.47341023***	.6228745	.0276794	-.38617397***	.6796523	.0215537	-.38071535***	.6833724	.0211356
İşsiz				-.91449039***	.4007208	.0176167	-.90604123***	.4041209	.0163702
İstihdam dışı				-.35326152**	.7023935	.0651471	-.34129927**	.7108461	.0641129
Çalışan				-.33287965***	.7168565	.0194336	-.31220576***	.7318309	.0186292
Dindar1							-.23636737**	.7894906	.01219
_cons (cut1)	-4.601726***			-4.5233137***			-4.4986362***		
_cons (cut2)	-4.307736***			-4.2276209***			-4.2026211***		
_cons (cut3)	-3.8087863***			-3.7257244***			-3.7000383***		
_cons (cut4)	-3.3859206***			-3.3003678***			-3.2739955***		
_cons (cut5)	-2.3755002***			-2.283471***			-2.2554675***		
_cons (cut6)	-1.9138175***			-1.8190464***			-1.7903922***		
_cons (cut7)	-1.3720238***			-1.2747648***			-1.245423***		
_cons (cut8)	-.59250471*			-.49220075			-.46148477		
_cons (cut9)	-.02141323			.08102224			.11259089		
AIC	16151241			16119602			16112591		
Pseudo R2	0.0201			0.0224			0.0229		
Log likelihood	-80.546.203			-80.358.011			-80.312.956		
LR chi2(2)	330.29			367.92			376.94		

Not: ***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. 2012 yılı, evli, ev kadını, aktif dindar referans olarak modele dâhil edilmiştir.

Tablo 3.10’da model tahmin sonuçları sadece ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörleri kapsamaktadır. Daha önce Tablo 3.9’da gösterilen model tahmin sonuçları tüm kadınları kapsayıcı bir nitelikte olurken, Tablo 3.10 ve Tablo 3.11 ev kadınları ve çalışan kadınlar için ayrı daha detaylı model sonuçları sunmaktadır.

Tablo 3.10’da görüldüğü gibi, yaş ve yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki vardır. Yaştaki bir artış, yaşam memnuniyeti düzeyini .0030434 katı kadar azaltırken; yaştan karesindeki bir artış, yaşam memnuniyeti düzeyini .000029 katı kadar artırmaktadır. Bu hesaplamalardan yaştan karesi ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif yönlü doğrusal olmayan bir ilişki olduğu görülmektedir.

Modele çocuk sayısı ve gelir düzeyi eklendiğinde, ev kadınlarının yaşam memnuniyeti üzerinde gelir düzeyinin pozitif yönde, çocuk sayısının negatif yönde etkili olduğu görülmektedir. Elde edilen katsayının istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir.

Modele eğitim düzeyi değişkeni dâhil edildiğinde, ev kadınlarının eğitim düzeyi ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Zaman faktörü dâhil edilen model sonuçlarına göre ev kadınlarının yaşam memnuniyetinin 2012 yılına göre 1990, 1996 ve 2001 yılında daha düşüktür. Fakat 2007 yılında ev kadınlarının 2012 yılına göre daha mutlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ev kadınlarının medeni durumuna bakıldığında, evli olan ev kadınlarının boşanmış, dul, bekâr ve arkadaşlarıyla yaşayan kadınlara göre daha yüksek yaşam memnuniyeti düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Arkadaş ile yaşayan kadınların yaşam memnuniyeti ile ilgili sonuçlar, istatistiksel olarak anlamsızdır. Ev kadınlarının dini katılım faktörü dikkate alındığında, ateist ve dindarlık düzeyi düşük olan ev kadınlarının, dini katılımı yüksek olan ev kadınlarına göre daha mutsuz olduğu görülmektedir.

Ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörlere genel olarak bakıldığında, “yaş, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, ateist ve pasif dindar” değişkenleri ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. “Yaş karesi, evli olmak” değişkenleri, “yüksek gelir düzeyi ve dini katılımın yüksek düzeyde olması” ile yaşam memnuniyeti arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 3.10. *Ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler*

Model1					Model2				Model3			
Değişkenler	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki
Yaş	-.06283702***	.9390965	-4.33***	.0030434	-.04917259**	.9520168	-3.22**	.0023021	-.05534912***	.9461548	-3.62***	.0024672
Yaş^2	.00059826***	1.000598	3.63***	-.000029	.000492**	1.000492	2.91**	-.000023	.00051955**	1.00052	3.08**	-.0000232
Çocuk sayısı					-.06726211**	.9349501	-3.15**	.003149	-.0671201**	.9350829	-2.94**	.0029918
Gelir					.13221437***	1.141353	7.38***	-.0061898	.15907658***	1.172428	7.07***	-.0070908
Eğitim									-.05772353**	.9439109	-2.59**	.002573
1990									-.15715821	.8545688	-1.20	.00074017
1996									-.27097664*	.7626343	-2.17*	.0131569
2001									-.31912136**	.7267873	-2.85**	.0148106
2007									.65285148***	1.921011	5.05***	-.0241089
Arkadaşla yaşayan												
Bekâr												
Dul/boşanmış												
Dindar1												
cut1	-4.3565064***				-3.7604939***				-4.1819466***			
cut2	-4.0395974***				-3.4407991***				-3.8602131***			
cut3	-3.5523197***				-2.9474265***				-3.3638088***			
cut4	-3.1348472***				-2.5224188***				-2.9342152***			
cut5	-2.1574492***				-1.5218392***				-1.9044321***			
cut6	-1.7418416***				-1.0942373***				-1.4580309***			
cut7	-1.2555729***				-.59562649				-.94154112**			
cut8	-.55127287				.1215938				-.20402593			
cut9	-.05696519				.61949802*				.30220425			
AIC	11102.874				11027.8				10937.451			
Pseudo R2	0.0028				0.0099				0.0189			
Log likelihood	-5540.4371				-5500.92				-5450.7253			
LR chi2(2)	30.58				109.61				210.01			
N	2627				2627				2627			

Tablo 3.10. *Ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler (devamı)*

Model4					Model5			
Değişkenler	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki
Yaş	-.06921658***	.9331246	-4.40***	.0030636	-.06741972***	.9348028	-4.28***	.0029783
Yaş^2	.00070203***	1.000702	4.00***	-.0000311	.00068264***	1.000683	3.88***	-.0000302
Çocuk sayısı	-.08295722***	.9203905	-3.52***	.0036718	-.08644568***	.9171854	-3.66***	.0038187
Gelir	.15372932***	1.166175	6.81***	-.0068043	.15471812***	1.167329	6.86***	-.0068347
Eğitim	-.0569302*	.94466	-2.56*	.0025198	-.05335946*	.9480392	-2.39*	.0023572
1990	-.15710601	.8546135	-1.20	.00073475	-.13498764	.8737267	-1.02	.00062517
1996	-.2902072*	.7481085	-2.32*	.0140798	-.2659523*	.7664757	-2.12*	.0127777
2001	-.32772108**	.720564	-2.92**	.0151212	-.32214521**	.724593	-2.87***	.0148238
2007	.64471309***	1.90544	4.98***	-.0236905	.64018325***	1.896828	4.94***	-.0235061
Arkadaşla yaşayan	-.14580377	.8643273	-0.24	.006895	-.11721646	.8893927	-0.19	.0054607
Bekar	-.441429**	.6431168	-2.91**	.0233336	-.42358691**	.6546943	-2.79**	.0221851
Dul/boşanmış	-.37791625*	.6852879	-2.54*	.0194348	-.36967938*	.6909558	-2.48**	.0189117
Dindar1					-.23907075*	.7873592	-2.16**	.0114969
cut1	-4.5442472***				-4.5208105***			
cut2	-4.2221751***				-4.1986352***			
cut3	-3.725134***				-3.7011767**			
cut4	-3.294012***				-3.2696827***			
cut5	-2.2605334***				-2.2352392***			
cut6	-1.8130283***				-1.7872387***			
cut7	-1.2943735***				-1.2677061***			
cut8	-.55384201				-.5259192			
cut9	-.04643286				-.01822798			
AIC	10929				10926.3			
Pseudo R2	0.0202				0.0206			
Log likelihood	-5443.5				-5441.17			
LR chi2(2)	224.47				229.12			
N	2627				2627			

Tablo 3.11, çalışan kadınların yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler için model tahmin sonuçlarını göstermektedir. Yaş değişkenine göre yaşam memnuniyeti incelendiğinde, negatif yönlü bir ilişki görülmektedir. Yaş karesinin yaşam memnuniyeti üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Modele çocuk sayısı ve gelir düzeyi değişkenleri dâhil edildiğinde, çalışan kadınlarının yaşam memnuniyeti üzerinde çocuk sayısının ve gelir düzeyinin pozitif yönde etkili olduğu görülmektedir.

Eğitim düzeyi değişkeninin çalışan kadınların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi dikkate alındığında, eğitimin pozitif etki yarattığı, fakat elde edilen bu sonuçların istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Çalışan kadınların yaşam memnuniyeti yıllar bazında değerlendirildiğinde, 1990, 1996 ve 2001 yılında 2012 yılına göre çalışan kadınların daha mutsuz olduğu görülmektedir. 2007 yılında ise daha mutlu oldukları, fakat bu sonucun istatistiksel olarak anlamsız olduğu görülmektedir.

Medeni durum açısından, evli olanların, boşanmış, dul, bekâr ve arkadaş ile yaşayan kadınlara göre daha mutlu olduğu görülmektedir. Boşanmış ve dul kadınların yaşam memnuniyeti ile ilgili tahmin sonuçları istatistiksel olarak anlamlı iken, bekâr ve arkadaş ile yaşayan kadınlar için bu sonuçlar istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur.

Dini katılım düzeyi yüksek olan çalışan kadınların ateist ve dindarlık düzeyi düşük olan kadınlara göre daha mutlu olduğu görülmektedir.

Çalışan kadınlarının yaşam memnuniyetinde “yaş, ateist ve pasif dindar” değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerinde azaltıcı etkisi olduğu görülmektedir. “Yaş karesi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, evli olmak, gelir düzeyi ve aktif dindar” değişkenlerinin çalışan kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde artırıcı bir etki yarattığı görülmektedir.

Tablo 3.11. Çalışan kadınların yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler

Değişkenler	Model1				Model2				Model3			
	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki
Yaş	-.04086652	.9599573	-1.45	.0021649	-.0636168*	.9383645	-2.14*	.0031752	-.08390059**	.9195227	-2.70**	.0038631
Yaş^2	.00043625	1.000436	1.24	-0.0000231	.00072*	1.00072	2.00*	-.0000359	.00097548**	1.000976	2.58**	-.0000449
Çocuk sayısı					.0165165	1.016654	0.29	-.0008244	.0709482	1.073526	1.11	-.0032667
Gelir					.18759839***	1.206349	6.11***	-.0093632	.12103935**	1.128669	3.24**	-.0055732
Eğitim									.0066108	1.006633	0.19	-.0003044
1990									-.56639237*	.5675693	-2.18**	.0321461
1996									-1.0781765***	.3402153	-4.91***	.069912
2001									-1.1002465***	.332789	-5.43***	.0584455
2007									.00552467	1.00554	0.02	-0.0002539
Arkadaşla yaş.												
Bekar												
Dul/boşanmış												
Dindar1												
cut1	-3.6550704***				-3.1924512***				-4.534652***			
cut2	-3.2909051***				-2.823129***				-4.1629211***			
cut3	-2.7484121***				-2.2689066***				-3.6058175***			
cut4	-2.3910068***				-1.8996411***				-3.2353363***			
cut5	-1.4454197**				-.91105357				-2.2223498***			
cut6	-.97404503				-.41360689				-1.6966524**			
cut7	-.46887007				.11766986				-1.1264227			
cut8	.4079664				1.0231668				-.16469451			
cut9	1.231202*				1.8511497**				.68691959			
AIC	3226.374				3191.926				3150.9986			
Pseudo R2	0.0008				0.0128				0.0287			
Log likelihood	-1602.187				-1582.963				-1557.4993			
LR chi2(2)	2.72				41.17				92.10			
N	744				744				744			

Tablo 3.11. Çalışan kadınların yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler (devamı)

Değişkenler	Model4				Model5			
	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki	Katsayı	Odds oranı	z	Marjinal etki
Yaş	-.10344815**	.9017228	-3.16**	.0046583	-.10470064**	.9005941	-3.19**	.0046976
Yaş^2	.00126153**	1.001262	3.18**	-5.7E-05	.00127435**	1.001275	3.20**	-.0000572
Çocuk sayısı	.02058907	1.020802	0.29	-0.00093	.01954764	1.01974	0.28	-.000877
Gelir	.10615818**	1.111998	2.81**	-0.00478	.10728498**	1.113251	2.84**	-.0048136
Eğitim	.00764185	1.007671	0.22	-0.00034	.0155578	1.015679	0.44	-.000698
1990	-.65882493*	.517459	-2.51*	.0379038	-.60790223*	.5444919	-2.28*	.0341814
1996	-1.1785061***	.3077381	-5.31***	.0773832	-1.1540755***	.315349	-5.17***	.0749085
2001	-1.1898283***	.3042735	-5.80***	.0627451	-1.1605917***	.3133008	-5.61***	.0607014
2007	-.02896961	.971446	-0.13	.0013169	.01211683	1.012191	0.05	-.0005415
Arkadaşla yaş.	-1.36006	.2566452	-1.24	.1142246	-1.32761	.2651093	-1.2	.1095463
Bekar	-.34243343	.7100404	-1.83	.0164544	-.35039189	.704412	-1.88	.016803
Dul/boşanmış	-.6942974**	.4994252	-2.83**	.0409531	-.6896108**	.5017713	-2.81**	.0404597
Dindar1					-.16715667	.8460671	-1.16	.0077384
cut1	-5.228252***				-5.2309348***			
cut2	-4.8533282***				-4.8558011***			
cut3	-4.2903244***				-4.2926785***			
cut4	-3.9160252***				-3.917773***			
cut5	-2.8952713***				-2.8948089***			
cut6	-2.3663201***				-2.3654825***			
cut7	-1.7915091*				-1.7909103*			
cut8	-.82130478				-.81955856			
cut9	.03656815				.04005452			
AIC	3145.829				3146.49			
Pseudo R2	0.0322				0.0326			
Log likelihood	-1551.91				-1551.25			
LR chi2(2)	103.27				104.60			
N	744				744			

3.2.2.2. Sıralı probit modeli

Sıralı probit modeli tahmin sonuçları Tablo 3.12’de gösterilmektedir. Tablo 3.12’de görüldüğü üzere, yaş ve bireyin yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Yaştaki bir artış bireyin yaşam memnuniyeti düzeyinde .01925517 etkilidir. Ancak yaş değişkeninin karesi ve yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Yaş ilerlemesi belirli bir yaşa kadar yaşam memnuniyetini negatif etkilese de bu yaştan sonra yaşam memnuniyetinin artması beklenmektedir. Yaş karesindeki bir artış yaşam memnuniyeti üzerinde .0001746’a denk etki yaratmaktadır.

Sıralı probit modelinden elde edilen sonuçlar, bireylerin sahip olduğu çocuk sayısının yaşam memnuniyetini negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Çocuk sayısı değişkenine ait tahmin katsayısı Model 2 ve Model 3’te istatistiksel olarak anlamsız sonuç vermiştir. Ancak modele medeni durum, çalışma durumu ve din faktörü değişkenleri eklendiğinde istatistiksel olarak anlamlı hale gelmiştir.

Bireylerin eğitim düzeyi ve yaşam memnuniyeti değişkenleri arasında ise negatif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin etkisi Model 3, Model 4 ve Model 5’te istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermiştir.

Modele din faktörü eklendiğinde, eğitim düzeyi değişkeninin istatistiksel anlamlılığını yitirdiği (Model 6) görülmüştür.

Gelir düzeyi, tahmin edilen tüm modellerde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bireylerin gelir düzeyi ve yaşam memnuniyetleri arasında ise pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre katılımcıların gelir düzeyinde meydana gelen artışın bireyin yaşam memnuniyetini daha yüksek seviyelere taşıyacağı beklenmektedir.

Medeni durum açısından yaşam memnuniyeti değerlendirildiğinde ise bir partner ile yaşayan kadınların yaşam memnuniyeti değişkenine ait katsayısı negatif ve istatistiksel olarak anlamsız bir sonuç vermiştir. Kadınların “dul, boşanmış ve bekâr olması” ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır ve bu istatistiksel anlamlı olarak görülmektedir.

Kadınların çalışma durumu dikkate alınarak oluşturulan model sonuçları incelendiğinde, çalışan, işsiz ve istihdama dâhil edilmeyenler kadınların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı ve negatif bulunmuştur. Ev kadınlarının referans kategori olduğu göz önünde bulundurulursa, “çalışan, işsiz ve istihdama dâhil edilmeyen kadınların” ev kadınlarına göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahip oldukları tespit edilmiştir. Model 6’da

görüldüğü üzere, dine katılımı düşük olan bireyler ve kendini ateist olarak tanımlayan katılımcılar dindar kesime göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahiptir.

Çalışmada bağımsız değişkenler bağımlı değişkeni %2.19 oranında açıklamaktadır (Pseudo-R² = 0,0219) bulunmuştur. Paralel Eğimler Varsayımı için test edilmiş “Olabilirlik Oranı” ise 359.61 olarak bulunmuştur (Likelihood Ratio=359,61).

Tablo 3.12. Sıralı Probit Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Model1	Model2	Model3	Model4	Model5	Model6
Yaş	-.01925517**	-.01701378*	-.01566167*	-.03641126***	-.03641745***	-.03588984***
Yaş^2	.0001746*	.00015795*	.00012269	.00036704***	.00036882***	.000364***
Çocuk sayısı		-.00488892	-.0190291	-.0410307***	-.04171203***	-.04300656***
Gelir		.06722959***	.07791684***	.07306511***	.07746508***	.0785154***
Eğitim durumu			-.04899109***	-.03943818***	-.02248895*	-.01881154
1990			-.16156398*	-.17041308**	-.1247563	-.10687882
1996			-.2746272***	-.29548995***	-.27677997***	-.26175396***
2001			-.29034587***	-.30658145***	-.27764893***	-.26713043***
2007			.22279758***	.22010567***	.22911045***	.2367652***
Arkadaşla yaşayan				-.22024033	-.22767073	-.20072423
Bekar				-.38555539***	-.26274052***	-.26006041***
Dul/boşanmış				-.29236113***	-.23682306***	-.23682306***
İşsiz					-.54004304***	-.52967315***
İstihdam dışı					-.21505412**	-.20810256**
Çalışan					-.21258549***	-.20191428***
Dindar1						-.13080034**
_cons (cut1)	-2.0264235***	-1.7429116***	-2.1063045***	-2.6414166***	-2.5966066***	-2.5784783***
_cons (cut2)	-1.8875354***	-1.6014685***	-1.9632076***	-2.4970694***	-2.450717***	-2.4324413***
_cons (cut3)	-1.6391305***	-1.3481763***	-1.7079334***	-2.2398912***	-2.1910492***	-2.1724684***
_cons (cut4)	-1.4174647***	-1.1219741***	-1.4797058***	-2.0093341***	-1.9585321***	-1.9396125***
_cons (cut5)	-.85671208***	-.55050519***	-.89486179***	-1.4189625***	-1.3639891***	-1.344329***
_cons (cut6)	-.59188022***	-.28070845*	-.6155511***	-1.1376065***	-1.0810355***	-1.0611309***
_cons (cut7)	-.27676031*	.03902828	-.28566199	-.80483215***	-.74681633***	-.72667134***
_cons (cut8)	.17391175	.49303035***	.18007243	-.33492999*	-.275071	-.25438483
_cons (cut9)	.494934***	.8129578***	.50491492***	-.00731014	.05388204	.07497871
AIC	16442.91	16.372.369	16.229.369	16.171.519	16.135.902	16.129.918
Pseudo R2	0.0011	0.0057	0.0150	0.0189	0.0214	0.0219
Log likelihood	-82104.548	-81731.846	-80966.844	-80647.595	-80439.508	-80399.592
LR chi2(2)	18.62	93.16	246.16	310.01	351.63	359.61

Not: ***, **, * katsayının sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir. 2012 yılı, evli, ev kadını, aktif dindar referans olarak modele dâhil edilmiştir

3.3. Nitel Araştırma Yöntemi

Araştırma konusuna yönelik ev kadınlarının görüşleri hakkında kapsamlı bir araştırma yapılabilmesi amacıyla, nitel bir araştırma tekniği olan “derinlemesine görüşme yöntemi” kullanılmıştır.⁸² Derinlemesine görüşme, araştırılan konunun tüm boyutlarının derinlemesine araştırılmasına ve daha kapsamlı açıklanmasına olanak vermektedir. Söz konusu yöntem birebir görüşülerek “bilgi toplama tekniği” olarak da bilinmektedir.⁸³

Bu tekniğin seçilmesindeki amaç ihtiyaç değerlendirmesi, konu tanımlaması, program geliştirme ve stratejik planlamadır.⁸⁴ Derinlemesine görüşmelerin en avantajlı yönü, anket gibi diğer veri toplama yöntemleriyle elde edilenden çok daha ayrıntılı ve özgün bilgilerin toplanmasına imkân vermesidir. Aynı zamanda, bu teknikte katılımcıların görüşme sırasında kendilerini rahat hissetmeleri ve buna bağlı olarak katılımcıların daha doğru cevaplar vermeleri açısından daha uygun bir ortam sağlanabilmektedir. Bu teknikle ilgili belli başlı sınırlamalar mevcuttur. Bu sınırlamalar aşağıdaki gibi açıklanabilir:

- i. Görüşme yapmak, transkript yapmak ve sonuçları analiz etmek için gereken süreden dolayı bu teknik zaman-yoğun bir değerlendirme faaliyeti olarak bilinmektedir.
- ii. Derinlemesine görüşmeler yapıldığında, küçük örnekler seçildiği için sonuçlarla ilgili genellemeler yapılmamaktadır;
- iii. Derinlemesine görüşmeler özellikle diğer veri toplama yöntemlerini desteklerken, araştırma için değerli bilgiler sağlamaktadır. Görüşmeler için genel kural, katılımcıların aynı hikâyeler, temalar ve konular paylaşması yeterli bir örneklem büyüklüğüne ulaşıldığının göstergesidir.⁸⁵

Yukarıdaki sınırlamalar göz önünde bulundurularak derinlemesine görüşme uygulaması, temalaştırma, tasarlama, birebir görüşme, transkript, analiz, doğrulama ve

⁸² Brinkmann, S. (2014). Interview. In Encyclopedia of critical psychology (pp. 1008-1010). Springer New York, s.1008.

⁸³ Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. Sosyoloji dergisi, 3(13), 101-116, s.101.

⁸⁴ Guion, L. A., Diehl, D. C., & McDonald, D. (2001). Conducting an in-depth interview. University of Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, EDIS, s.1.

⁸⁵ Boyce, C., & Neale, P. (2006). Conducting in-depth interviews: A guide for designing and conducting in-depth interviews for evaluation input, s.7.

raporlama gibi aşamalar doğrultusunda yapılmıştır.⁸⁶ Ayrıca, içerik analizinde kategoriler oluşturulmuş ve araştırma sorusu doğrultusunda metin içeriğindeki bilgiler sınıflandırılmıştır.⁸⁷

3.1.1.Araştırma amacı ve deseni

Nitel araştırma kapsamında oluşturulmuş bu çalışmanın amacı, ev kadınlarının çalışma ve yaşam memnuniyeti ile ilgili algılarını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan görüşme ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bu kapsamda, çalışmada ev kadınlarının yaşam memnuniyetine yönelik sorularla birlikte, çalışma ve aile, mutluluk kaynakları, çalışma ve mutluluk algılarını kapsayan sorular sorulmuştur.

Nitel araştırmada araştırmacı, alanda zaman harcayan, katılımcılarla doğrudan görüşen ve alanda kazandığı tecrübeleri, toplanan bilgileri analiz sürecinde kullanan kişi rolündedir. Araştırmacının bu özelliği çalışmaya öznellik katmaktadır. Bu kapsamda araştırma, bu öznenliğin gerektirdiği sorumluluğu önceden kabul ederek, bulguları açık bir biçimde ortaya koymanın önemli ve gerekli olduğunu savunmaktadır.

Nitel araştırma sonuçları, nicel araştırma sonuçlarının değerlendirilmesinde görülen “genellenebilirlik” özelliğine sahip değildir. Diğer bir ifadeyle nitel araştırma tekniği ile elde edilen bulgular doğrudan bir durumun, olayın veya belirli bir kitlenin genelini temsil eden nitelikte sonuçlar değildir.⁸⁸

Hipotez testi veya genelleme yapmayan çalışma teknikleri, teoriye dayalı olmadığı yönünde bir eleştiriyle karşılaşmaktadır. Ancak, bu yöndeki yargılar nitel araştırma tekniğinin literatüre yapabileceği katkılara yönelik adaletsiz bir tutum olarak değerlendirilmektedir.⁸⁹ Nicel çalışmalarda yaygın kullanılan geçerlilik ve güvenilirlik testi yerine, nitel araştırmalarda inandırıcılık, aktarılabilirlik ve onaylanabilirlik gibi ölçütler önemsenmektedir.⁹⁰ Nitel araştırmalarda örneklem

⁸⁶ Kvale, S. (1996). Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks, CA: Sage, s. 92.

⁸⁷ Türkdoğan, O. (2000). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Türk Dünyası Araştırmaları.

⁸⁸ Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).

⁸⁹ Peshkin, A. (1993). The goodness of qualitative research. *Educational researcher*, 22(2), 23-29.

⁹⁰ Arastaman, G., Fidan, İ.Ö. ve Fidan, T.. "Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: kuramsal bir inceleme." *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*15.1 (2018), 37-75.

büyüklüğü değil, temsil gücü ön plana çıkmaktadır. Bulguların inandırıcılık, aktarılabilirlik ve onaylanabilirliği doğrudan örnek büyüklüğü ile ilgili değildir.⁹¹

Bu çalışmada araştırmacı bulguların yukarıda sözü geçen özellikleri bulundurması için uzun süreli etkileşim, derinlik odaklı veri toplama, çeşitleme ve uzman incelemesi gibi yöntemleri kullanmıştır. Araştırmacının kendisi veri toplama aracı olarak, olay ve olguları yakından izleyerek, katılımcı rolünü almaktadır. Görüşme sırasında ortam üzerindeki kontrolü sağlamak açısından, görüşme için araştırmacı tarafından “rahat ve sessiz bir ortam” düzenlemesine dikkat edilmiştir.⁹²

3.3.2. Veri toplama aracı

Seçilmiş il örneklerine göre yapılan bu çalışmada, Türkiye’de yaşayan ev kadınlarına yönelik, istihdam faktörünün yaşam memnuniyeti üzerinde oluşturduğu algılar ortaya konulmaktadır. Araştırma, altı il merkezi, ilçe ve köyleri kapsamaktadır. Bunlar: Şanlıurfa, Harran ve Halfeti ilçeleriyle; Konya, Taşkent ve Çumra ilçeleriyle; Eskişehir, Sivrihisar ve İnönü ilçeleriyle; İstanbul, Bakırköy, Fatih ve Pendik ilçeleriyle; İzmir, Urla, Bornova ve Buca ilçeleriyle ve son olarak Trabzon, Akçaabat ve Sürmene ilçeleriyle birlikte yer almıştır.

İller örneğinde yapılan söz konusu araştırmanın ana sorusu “ev kadınlarının sosyal-ekonomik durumunun, çalışmama nedenlerinin ve istihdam durumunun mutluluk düzeyine etkisi nasıldır?” şeklindedir. Bu araştırma sorusu kapsamında araştırmada, ev kadınlarının medeni durumu ve eğitim düzeyi, çalışma durumu ve deneyimleri, gelir düzeyinden memnuniyeti gibi alt temalar üzerinde durulmuştur.

Nicel araştırmalardan farklı olarak, nitel araştırma için uygun bir örneklem büyüklüğü için araştırma sorusunu tam cevaplayan kişilerden oluşan bir örneklem grubu yeterli görülmektedir.⁹³ Araştırmacı, Türk kültürünü daha iyi anlamak amacıyla il merkezleriyle, ilçe ve köylerinde yaşayan 150 kadın ile yüz yüze yarı yapılandırılmış görüşme yapmıştır. Görüşmeler sırasında bazı katılımcıların ses kaydına izin vermemesi, cevapların açıklayıcı olmaması, aile bireylerinin baskısı altında kalınması gibi nedenlerle toplam katılımcılar arasından 60 katılımcının cevapları dikkate alınarak, 60 kişilik bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırmacı, katılımcıların

⁹¹ Baxter, J., & Eylest, J. (1999). Prescription for research practice? Grounded theory in qualitative evaluation. *Area*, 31(2), 179-181.

⁹² Yıldırım, A., & Şimşek, H. (1993). Nitel araştırma yöntemleri. *Seçkin Yayınevi*, Ankara.

⁹³ Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526.

evlerine giderek veya park, kafe gibi kamusal alanlarda buluşarak, sessiz ve kimsenin baskısı altında kalmayacak şekilde görüşmeler yapmaya dikkat etmiştir. Görüşme, ev kadınları ile ilgili sosyal, ekonomik ve yaşam memnuniyeti ile ilgili açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Görüşme sorularını içeren anket formuna Ek 1’de yer verilmiştir. Bu form, farklı katılımcılar ile yapılan görüşmelerde tutarlılığı sürdürebilmeye ve görüşme sürecinde önemli konular üzerinde odaklanabilmeye yardımcı olacak nitelikte oluşturulmasına çalışılmıştır. Söz konusu nitel araştırmayı yapmak için Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan prokol numarası 57647 ile izin alınmıştır.

Araştırma kapsamında, iki katılımcı ile yapılan pilot çalışma niteliğindeki görüşme sonrası, sorularda küçük değişiklikler yapılmıştır. İlgili formdaki sorulara yönelik cevaplar daha detaylı şekilde ele alınarak, daha ayrıntılı veriler elde edilmek istenmiştir. Bu nedenle katılımcıların görüşme sırasında kendilerini rahat hissedebilecekleri ortamlarda görüşme yapılmasına ve görüşmenin anonimliliğine özen gösterilmiştir. Örneklem seçiminde, katılımcıların kartopu yöntemiyle ev kadını profiline uygun olup olmadıkları dikkate alınmıştır.

3.3.3. Araştırmanın örnekleme

Amaçlı örneklem, nitel araştırmada en yaygın örnekleme tekniği olarak bilinmektedir. Bu teknikte araştırmacı, araştırma sorusunu cevaplamak için en uygun örneği seçmektedir. Araştırmacı, katılımcıların toplumsal tutumları veya inançları hakkında bilgiye sahipse, katılımcıları bu özelliklere göre sınıflandırabilmektedir. Veri toplamada, bu tür örnekler kullanılmaktadır:

- i. Çok çeşitli katılımcılar örneği (maksimum varyasyon örneği),
- ii. Aykırı örnekler,
- iii. Belirli deneyimlere sahip olanlar örneği (kritik vaka örneği)
- iv. Özel uzmanlığa sahip örnekler (anahtar muhbir örneği)
- v. Katılımcıların çalışma için yararlı potansiyel adaylar önerdiği kartopu örneği.⁹⁴

Amaçlı örneklem tekniğinin tercih edilme nedenleri, araştırmanın amaçları ve takip edilen sorgulama dizisidir. Araştırma kapsamında, aşağıdaki kriterler dikkate alınmıştır:

⁹⁴ Marshall, M. N. (1996). A.g.e, s. 522-526.

- i. Alan literatürü incelenerek, konu ile ilgili katkılar, eleştiriler, bulgular ve kullanılan araştırma yöntemleri tanıtılmalıdır.
- ii. Dengeli bir araştırma örneği (örneğin, yaş, sosyal-ekonomik kategori) oluşturabilmek için, kullanılması gereken değişkenler belirlenmeli ve çalışmaya eklenmelidir.
- iii. Araştırma, araştırmanın genelini temsil eden bir ya da birkaç alt grubun bilgilerini de içerecek şekilde birden fazla hipotez içerebilir.
- iv. Araştırma, az bilinen durumların analizine yönelik olarak, incelenmesi gereken alt grupları da içerebilir.⁹⁵

Bu çalışmanın hazırlanmasına yönelik yapılan saha araştırma çalışmaları, Eskişehir ilinde 15 Haziran-15 Temmuz 2017, diğer illerde ise 12 Mart-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Örnekleme oluşturan iller, il kodu kullanılarak tanımlanmıştır. Araştırma sürecinin ilk aşamasında, ev kadınları ile yapılan görüşmeler, ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. İkinci aşamada, araştırmacı tarafından kayıt altına alınan bilgiler, çözümlenerek yazılı bir şekilde bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Üçüncü aşamada ise, yazılı ortama aktarılan veriler araştırmacı tarafından tekrar incelenerek, katılımcılar tarafından verilen bilgilerde eksiklik olup olmadığı kontrol edilmiştir. Dördüncü aşamada, veriler analize özgün bir şekilde hazırlanmıştır. Beşinci aşamada, araştırmacı tarafından transkript edilen veriler, daha önce benzer bir çalışma yapmış ve nitel araştırma uzmanı olan bir araştırmacı tarafından da kontrol edilmiştir. Son aşamada ise araştırma verileri QSR Nvivo 11.0 programı kullanılarak yorumlanmıştır.

3.3.4. Çalışma grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu daha önce de bahsedildiği gibi Eskişehir, İstanbul, İzmir, Şanlıurfa, Trabzon ve Konya illerinde yaşayan ev kadınları oluşturmaktadır. Bu iller İç Anadolu, Marmara, Karadeniz, Ege ve Güneydoğu Anadolu bölgesini temsil etmek amacıyla seçilmiştir. Katılımcılar, araştırmaya gönüllülük esası göz önünde bulundurularak alınmıştır. Çalışma grubu 15 yaş ve üzerindeki ev kadınlarını kapsamaktadır. Çalışma grubunda yer alan katılımcıların demografik özellikleri Şekil 3.2, Şekil 3.3, Şekil 3.4 ve Tablo 3.13'te verilmiştir. Bu

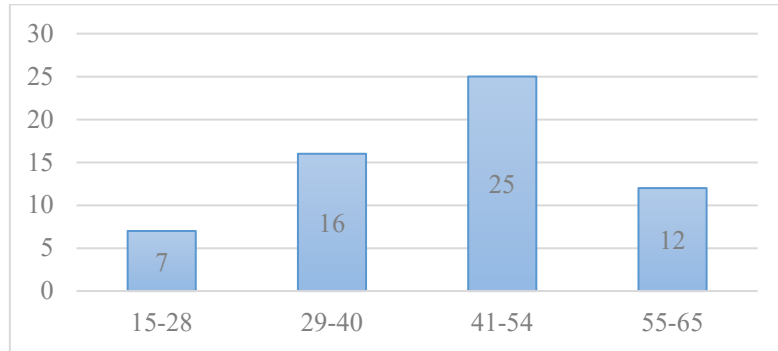
⁹⁵ Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (Eds.). (2013). Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. SAGE.

grup kendini ifade etmekten mutluluk duyduğunu dile getirmiş ve bu duygusunu, örneğin İstanbullu bir katılımcı ses kaydı yapıldığı sırada, “Kendimi TRT’ye (Türkiye Radyo Televizyonu) röportaj verir gibi heyecanlı ve mutlu hissediyorum” şeklinde ifade etmiştir. Bu örnek elbette temsildir. Ancak bu ve bunun gibi örnekler göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik bağımsızlığa ve güce sahip olan ve özel ya da kamusal alanda da söz sahibi olan kadınlarla karşılaştırıldığında, görece sessiz kalan ancak toplumun büyük bir kesimini temsil eden ev kadınlarının kendilerini ifade etmekten haz duydukları söylenebilir.

Duydukları çekinceler nedeniyle bazı kadınlar, görüşme sırasında ses kayıtlarının alınmasını istememişlerdir. Örneğin, Harran ilçesinde yapılan bazı görüşmelerde katılımcıların eşleri ve/veya erkek akrabaları tarafından ses kaydı alınmasına izin verilmemesi, bu kadınların ses kaydı alınarak görüşme yapmak istememelerine neden olmuştur. Bu baskının görüşme sırasında verilen yanıtlara da yansıdığı düşünülmektedir.

Derinlemesine görüşme kapsamındaki bu çalışmada, araştırmanın derinlik kazanabilmesi için örneklem grubunun, 15-28, 29-40, 41-54 ve 55-65 yaş aralıklarına göre sınıflandırılması uygun görülmüştür. 15-28 ve 29-40 yaş grupları (sırası ile ergen ve olgun gençlerden oluşan grup) genç grup olarak tanımlanmaktadır. Bu gruplandırma, kadınları “genç, orta yaş ve yaşlı” şeklinde sınıflandırarak, farklı yaş grubuna mensup ev kadınlarının aynı sorulara verdikleri yanıtlar arasındaki farklılıkların, yaş faktörüne bağlı olarak ölçülbilmesine imkân tanınması açısından önem arz etmektedir.

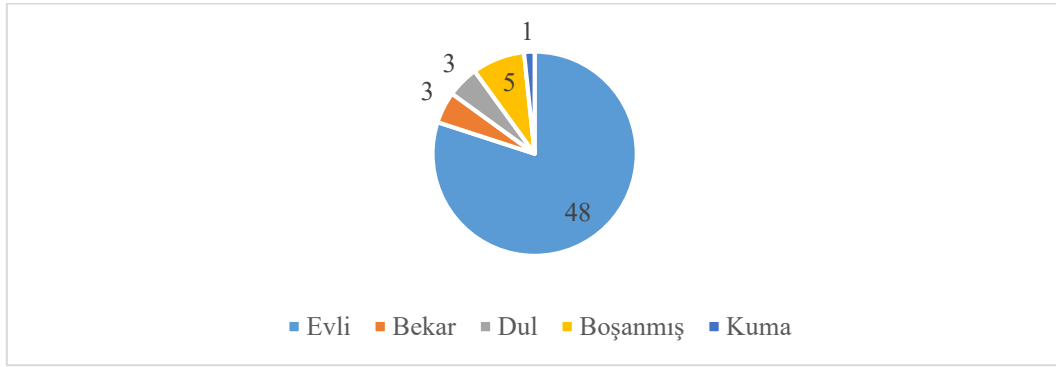
Daha önce de bahsedildiği gibi, örneklem grubunun yaş aralığı 15-65’tir. Yaş ortalaması ise 43.75’tir. Şekil 3.2’de katılımcıların yaş özelliklerini gösteren yaş dağılımı görülebilmektedir.

Şekil 3.2. Katılımcıların yaş dağılımı

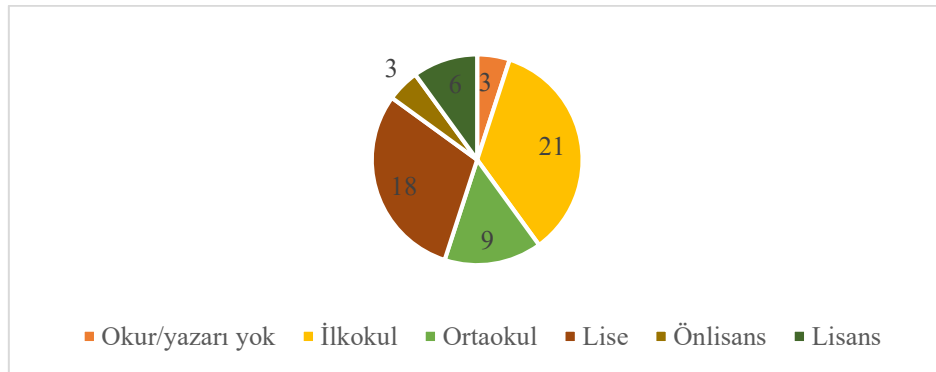
Şekil 3.2, araştırma örnekleminde her bir yaş grubunda kaç kişi olduğunu göstermektedir. Buna göre, araştırma örnekleminde 15-28 arası yaş grubunda 7, 29-40 arası yaş grubunda 16, 41-54 arası yaş grubunda 25 ve 55-65 arası yaş grubunda ise 12 kişi vardır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde, katılımcıların medeni durumu sorulmuştur. İlgili Şekil 3.3, katılımcıların medeni duruma ilişkin bilgileri içermektedir. Şekil 3.3'ten görüldüğü üzere, bekâr katılımcı sayısı 3, evli katılımcı sayısı 48, dul katılımcı sayısı 5 ve eşinden ayrılmış (boşanmış) katılımcı sayısı ise 3'tür. Türk Medeni Kanunu'na göre, kişilerin birden fazla evlilik yapmaları yasaktır. Ancak, katılımcılardan biri “resmi nikâh” olmadan, bir erkekle birlikte yaşadığını dile getirmiştir. Türkiye’de hala resmi nikâhı olmadan sadece dini nikâh ile birden fazla kadınla yaşayan çift örneklerine rastlanabilmektedir.

Şekil 3.3. Katılımcıların medeni durumu

Araştırma soruları arasında katılımcıların eğitim düzeyi ile ilgili soru da bulunmaktadır. Şekil 3.4, katılımcıların eğitim düzeyine ait bilgileri içermektedir. Buna göre, katılımcılardan üçü okuma yazma bilmemektedir. Yirmi bir katılımcı ilkökul mezunu, dokuz katılımcı ortaokul mezunu, on sekiz katılımcı lise ve dengi bir okul mezunu, üç katılımcı önlisans ve altı katılımcı ise lisans mezunudur.

Şekil 3.4. Katılımcıların eğitim düzeyi

Şekil 3.4’te görüldüğü gibi, %40’lık grubun eğitim düzeyinin ilk okul ve altı olması yapılan derinlemesine görüşmelerde yansımaktadır. Katılımcılardan bazıları, ataerkil toplum yapısına bağlı kaldığı ve maddi ya da fiziki kısıtlamalardan dolayı eğitimlerini devam ettiremediklerini, şu şekilde ifade etmişlerdir:

“O zamanlar okumak pek yaygın değildi. Ben pasif bir insan değilim, okusaydım, içimde bir mimarlık hevesi var, bir Mimar Sinan gibi eser bırakmak isterdim (Konya2)”

“Okumayı devam ettirmek isterdim. Köyde maddi durumumuz yoktu, okutamadılar. Kazansan bile gönderemiyoruz, dediler, peşine de gelemeyiz, dediler (Trabzon 3).”

Bazı katılımcılar ise, kendi istekleri doğrultusunda okula gitmediklerini *“İlkokul, ablalarım okudu, ben istemedim (Konya5)”* şeklinde belirtmişlerdir.

Katılımcıların eğitim düzeyi ve yaş kategorilerine ait bilgilere Tablo 3.13’te yer verilmiştir.

Tablo 3.13.*Katılımcıların eğitim düzeyinin yaşlara göre dağılımı*

Yaş/egitim durumu	15-28	29-40	41-54	55-65
Okuryazarlığı yok	0	0	1	2
İlkokul	3	5	8	5
Ortaokul	0	3	4	2
Lise	3	5	8	2
Önlisans	0	1	2	0
Üniversite	1	2	2	1

Tablo 3.13’e göre, okuma yazma bilmeme özelliği 41-54 ve 55-65 yaş grubunda yer alan katılımcılarda görülmektedir. 15-28 ve 29-40 gibi bu gruplara göre daha genç yaşlarda olan katılımcı profillerinde okuma yazma bilmeme sorunu ile karşılaşılmamıştır. 2003’den bu yana uygulanan eğitim politikaları ve “haydi kızlar okula” gibi kadınların okullaşmasına zemin hazırlayan kampanyalar sayesinde kadınların okullaşma oranı ciddi artış göstermiştir.⁹⁶ Bu durumun temel nedeninin, 1997 yılında hayata geçirilen kesintisiz 8 yıllık eğitim ile UNICEF ve Millî Eğitim Bakanlığı iş birliğindeki kampanyalar olduğu düşünülebilir. Örneğin, söz konusu kampanya yardımıyla 2004 yılında %93.3 olan kızların okullaşma oranının 2009 yılında %96.57’ye çıkmıştır.⁹⁷

⁹⁶ “Haydi kızlar okula” kampanyası <https://www.unicef.org/turkey/en/reports/girls-education-campaign-turkey-brochure> Erişim Tarihi: 12.12.2018.

⁹⁷ UNESCO İstatistik Enstitüsü: <http://uis.unesco.org/en/country/tr> Erişim Tarihi: 12.12.2018.

Kadınların eğitim düzeyi yükselince, çalışma hayatına katılma olasılığı da yükselmektedir.⁹⁸ Kadınların eğitim düzeyi ve çalışma hayatına katılımı doğrudan ilişkili olduğu için derinlemesine görüşmelerde bu konu üzerinde de durulmuştur. Yapılan analizler sonucunda kişilerin eğitim durumunun şekillenmesinde kişinin kendi kararlarının ve aile ve çevre kaynaklı faktörlerin etkili olduğu görülmüştür. Katılımcıların bazıları eğitim durumlarının gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

“Okula gitmedim, babam çok sıkıydı. Biz dört kız kardeşтик, babam okutmadı (Şanlıurfa6)”

“Biz bir köye taşınmıştıık, okula servis yok, annem-babam istedi okumamı, ama ben istemedim, arkadaşlarım yoktu, tek başıma okula gitmek istemedim (Şanlıurfa2)”.

Kadınların, okula gitmelerinde/gitmemelerinde ya da eğitimlerini devam ettirmesinde evlilik hayatının da payı vardır. Okulun terk edilmesinde, evlilik faktörünün önemli bir etken olduğu söylenebilir. Bazı katılımcılar okulu bırakmalarını ya da eğitimlerini sonlandırmalarını şu şekilde dile getirmektedirler:

“Lise mezunuyum, dışarıdan açık öğretim (kamu yönetimi) okuyordum, sonradan bıraktım (İzmir4)”

“Evlenince, üniversiteyi 2.sınıfta bıraktım (İzmir8)”.

Yapılan görüşmeler sırasında katılımcılara yöneltilen sorularla, onların eğitim durumlarına etki eden faktörler ve dolayısıyla ilgili kadınların çalışma hayatına katılma/katılmama nedenleriyle ilgili bilgiler de toplanmıştır. Görüşme sonuçları göstermektedir ki, katılımcılar; aile ya da mahalle baskısı, okumayı istememek, evlilik gibi faktörlerin yarattığı olumsuz etkilerle eğitim hayatlarına son vermiş, dolayısıyla benzer nedenlerle çalışma hayatına dâhil olamamışlardır.

⁹⁸ Yıldırım, K., & Doğrul, G. (2008). “Çalışmak ya da Çalışmamak”: Türkiye’de Kentsel Alanlarda Yasayan Kadınların İşgücüne Katılmama Kararlarının Olası Belirleyicileri, s.257.

4. BULGULAR

Bu bölümde ekonometrik model ve görüşmelerden elde edilen bulgular yorumlanmaktadır.

4.1. Ekonometrik Model Bulgularının Değerlendirilmesi

Yaşam memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar nicel içerikli verileri kapsamaktadır. Bu tür çalışmalarda nedenselliği test etmek ve daha kapsamlı sonuçlar elde etmek için panel veri yöntemleri uygun bulunsa da konu ile ilgili Türkiye örneğinde ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından panel veri elde edilememiştir. Panel veri toplamak, maliyetli bir iş ve zaman alıcı bir süreç olduğundan geniş kapsamlı veri setleri mevcut değildir. Bu çalışmada, panel veri elde etmekte yaşanan sıkıntılardan dolayı 1990-2012 yıllarını kapsayan havuzlanmış yatay kesit veri seti kullanılmıştır.

Çalışma kapsamında ekonometrik model tahmini için mevcut uluslararası ikincil veriler kullanılmıştır. Bağımlı değişken- “yaşam memnuniyeti” ve bağımsız değişkenler- “yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, gelir düzeyi, eğitim durumu, medeni durum, yıl, çalışma durumu ve dini katılım” arasındaki ilişkinin tahmin edilmesi “Sıralı Logit ve Sıralı Probit Model” yöntemleri ile gerçekleştirilmiştir. Hem Sıralı Logit hem de Sıralı Probit Modelde çalışmanın temel hipotezi tahmin edilmiştir. Temel hipotez “Çalışma durumu açısından ev kadınlarının yaşam memnuniyeti ve diğer sosyal kategorilerin (çalışan, işsiz, istihdama dâhil edilmeyenler) yaşam memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık vardır” şeklindedir. Bu hipotez TÜİK’in istihdama dahil olmayanlar kategorisi kapsamında tahmin edilmiştir. İstihdama dahil olmama nedenleri olarak, iş bulma ümidi olmayanlar, çalışamaz halde olanlar, mevsimsel çalışanlar, öğrenciler, emekliler ve ev işleriyle meşgul olanlar görülmektedir. Ev işleriyle meşgul olanlar istihdama dahil olmayanlar arasında %60’lık kesimi oluşturduğundan, ayrı kategori olarak nitelendirilmiştir.

Ekonometrik tahmin sonuçları, ev kadınlarının “çalışan, işsiz ve istihdama katılmayan” kadınlara göre daha yüksek yaşam memnuniyeti değerine sahip olduğunu göstermektedir.

Model tahmininden elde edilen katsayıların işaretleri, bireyin yaşı ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Yaş faktörünün karesi ile yaşam memnuniyeti arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu göstermektedir. Daha önceki bulguları destekler nitelikte yaş karesi ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Yine benzer şekilde, model tahminlerine göre, gelir düzeyi arttıkça, yaşam memnuniyetinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Evli kadınların yaşam memnuniyeti “bekâr, dul, boşanmış ve arkadaşla birlikte yaşayan kadınlara” göre daha yüksek düzeydedir. Fakat arkadaşla birlikte yaşayan kadınlarla ilgili tahmin sonuçları istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Eğitim düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasında ters yönlü bir ilişki bulunmuştur. Eğitim düzeyinin artması, eğitim süresinin uzunluğuna bağlı şekilde kadınların çocuk doğurma yaşını ve sayısını etkilemektedir. Daha ileri yaşlarda ve görece daha az çocuk yapmalarına neden olmaktadır. Diğer yandan, eğitim düzeyinin artması, kadınların bilinç düzeyini de etkilemektedir; kendilerine ve çevresel sorunlara daha duyarlı hale gelmelerine neden olmaktadır. Öznel mutlulukları artsa dahi genel mutluluklarının azaldığı söylenebilir. Her iki sonuçta, eğitim düzeyinin artması, kadınların yaşam memnuniyetlerinde azalmanın yaşanmasına neden olmaktadır.

Çalışma bulgularına göre, din faktörünün kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde pozitif yönlü etkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle aktif dini faaliyetlerde bulunan dolayısıyla görece daha dindar olarak tanımlanabilecek kadınların kendilerini yaşamdan daha memnun olarak ifade ettikleri söylenebilir. Bu sonucun arkasında yatan sebep olarak, dini felsefedeki kadercilik, mütevazilik, kanaatkarlık, şükür anlayışlarının etkili olduğu söylenebilir. Sahip olduklarını Tanrısal düzenin bir sonucu olarak değerlendiren kadercilik ile sahip olduklarına şükreden kanaatkarlık anlayışların vb. bileşimi de daha dindar olan bireylerin görece kendi yaşamlarını “mutlu oldukları” biçiminde tanımlamaları doğal bir sonuçtur.

4.2. Nitel Araştırma Bulguları

Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme yöntemi uygulanmıştır. Katılımcılara sorulan sorular, “Çalışma hayatında olmanın önemi”, “Ev kadını olmak ile ilgili görüşler”, “Mutluluk ile ilgili görüşler”, “Aile geliri ve yaşam memnuniyeti ile ilgili görüşler” çerçevesindedir. Görüşülenlerden alınan cevaplara göre alt temalar oluşturulmuştur. Bu alt temalara aktarılan ifadeler tekrar gözden geçirilerek deşifre edilmiştir. Ortak ifadeler doğrultusunda gerekli görülen yerlerde, alt temaların altında yeniden alt temalar oluşturularak çözümlemeler

yapılmıştır. Görüşmeler sonrasında elde edilen verilerin analizi sonucunda aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır:

4.2.1. Çalışmanın önemi hakkında elde edilen bulgular

Ev kadınlarının ücretli bir işte çalışıyor olmaları, bu kadınların toplumda ekonomik özgürlüklerini kazanmaları ve sosyal statülerini güçlendirmeleri bakımından önem arz etmektedir. Türkiye’de ücretsiz aile işçileri ve tarım sektöründe çalışanlar, kayıt dışı işgücü kapsamında değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, bu tip çalışanlar resmi kayıtlara geçmediği için, işgücüne katılım oranı hesaplamaları dışında kalmaktadırlar. Ancak bu insanların emekleri göz ardı edilmektedir.

Çalışma hayatına katılım ile ilgili olarak çalışmada bir ölçüm hatası yapılmak istenmemektedir. Bu nedenle, görüşmede katılımcılara ilk olarak, son beş yılda çalışıp-çalışmadıkları sorulmuştur. Bu soruya verilen yanıt “çalışmadım” şeklindeyse, görüşmeye ayrıntılı olarak devam edilmiştir. Görüşmeler sırasında, ev kadınlarından alınan yanıtlar hiç çalışmadıkları veya daha önceden çalışıp sonradan ev kadını oldukları yönündedir. Kırk altı katılımcı hiç çalışmadıklarını, on iki katılımcı ise evlenmeden önce kısa süre çalıştıklarını ve sonradan işi bıraktıklarını belirtmiştir. İki katılımcı evlendikten sonra mecburiyetten dolayı çalışmak zorunda kaldıklarını ancak daha sonradan işten çıktıklarını ve ev kadını olmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.

Katılımcılardan çalışıp çalışmadıkları konusunda bilgi alındıktan sonra, çalışma hayatına katılmanın ya da çalışıyor olmanın önemini anlatmaları istenmiştir. Yapılan görüşmeler ev kadınlarının çalışma hayatına dâhil olma konusunu:

- i. Maddi yönden bir başkasına bağımlı olmamak,
- ii. Ekonomik özgürlüklerini kazanarak özgüven sahibi olmak,
- iii. Sosyal güvenceye sahip olmak,
- iv. Yaşlılıklarında emeklilik geliri elde ederek yaşlılık dönemlerini maddi açıdan garantiye almak istemeleri açısından önemsedğini ve değerlendirdiğini göstermektedir.

Katılımcılardan alınan aşağıdaki yanıtlar “maddi yönden bir başkasına bağımlı olmamak, ekonomik özgürlüklerini kazanarak özgüven sahibi olmak, sosyal güvenceye sahip olmak ve yaşlılıklarında emeklilik geliri elde ederek yaşlılık dönemlerini maddi açıdan garantiye almak istemeleri” şeklindeki beklentileri destekler niteliktedir:

“Çalışan insanın para ve güç yönünden, kendine güveni oluyor. Eşine muhtaç olmuyor. (Şanlıurfa9)”

“Ekonomik özgürlük açısından iyi. Bir şeyi alabilir miyim demek başka, ben bunu aldım demek başka. (Eskişehir4)”

“Ezemezler, ayağın yere bastığı zaman. Kafana çıkamazlar. İnsanın cebinde parası olsun, yürüyüşü bile değişir. Özgüveni gelişir. (İstanbul5)”

“Çalışmak- evli olsun-olmasın, bir kadın bence kendi ayakları üzerinde durması şart. Neden? Boşanmış süreci olabilir, eşinin sağlık sorunu olabilir, çalışmama gibi durumu olabilir, vefat edebilir. Bugünkü durumlarda günümüz şartlarında bir kadının çalışması ve meslek sahibi olması gerektiğini düşünüyorum. (İzmir8)”

“Sosyalleşme açısından çok önemli, çocuklarına faydalı bir anne olabilmek açısından önemli. Bir de eşin vefat edebilir, o zaman çocuklar için dimdik anne olabilmek için çalışmak önemli. (Konya2)”

“Çalışmak sadece sigortalı olmaktan dolayı önemli. Çalışıp-çalışıp nereye kadar gidersin ki. Her meslekte de çalışmam, kendi adıma söylesem. Emekli olmak için çalışırdım. Eğer elimde 70000 Tl olsa, yatırırdım, emekli olurdum. Okumak eşittir çalışmak değildir. (Trabzon2)”

Tablo 4.1. Çalışmanın önemi açısından açıklamalar

Çalışma hayatına dâhil olmanın önemi	Katılımcı sayısı
Maddiyat	27
Özgürlük (ekonomik özgürlük dâhil)	14
Özgüven	10
Sosyal güvence	3
Kariyer	2
Bilinçlenme	2
Sosyal çevre edinme isteği	2

Tablo 4.1, çalışmanın önemine yönelik belirlenen belirli kavramlar çerçevesinde, katılımcıların kaçının bu kavramları önemseydiğini gösteren bilgileri içermektedir. Buna göre, çalışma hayatına dâhil olmanın önemi “maddiyat, özgürlük, sosyal güvence, kariyer, bilinçlenme ve sosyal çevre” açısından değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1’de yer alan bulgulara göre, katılımcılardan 27’si maddiyat açısından çalışma hayatına dâhil olmanın önemli olduğunu düşünmektedir. Verilen cevaplar doğrultusunda, ev kadınlarının çalışıp çalışmamakla ilgili olarak en önemseydiği konu “maddi zenginlik”tir. Çalışma hayatına dâhil olma konusunda en az önemsenen

konular ise; “kariyer, bilinçlenme ve sosyal çevre” edinme isteği konularıdır. Bu faktörlerin her biri ikiye katılımcı tarafından önemsenmektedir. Sonuçlar, Türkiye ekonomisinin genel karakteristiğine ve sosyo-kültürel koşullarına işaret etmektedir. Türk kadınlarının bu anlamda “yedek işgücü deposu” olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Zorunlu kalmadıkça, gelir ihtiyacı baskısı olmadıkça kadınlar çalışmaya yönelmemektedirler. Bu durum kadının kendisinden ya da çevresinden kaynaklanabilir.

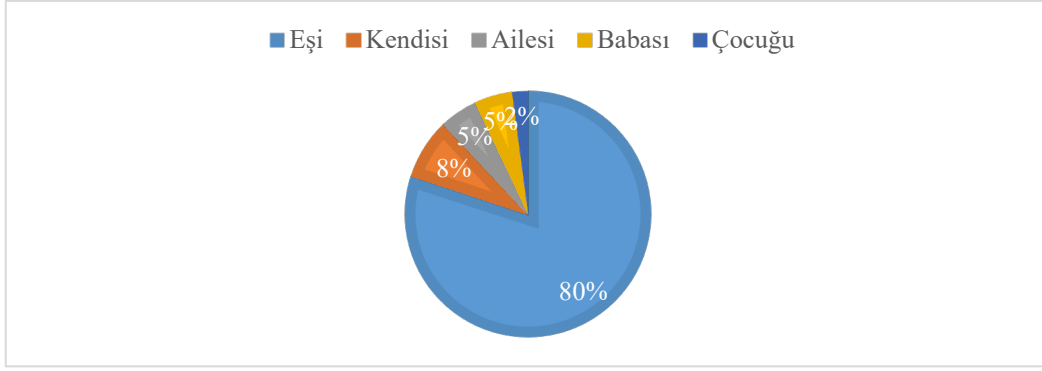
Katılımcıların çalışma konusundaki görüşleri, “toplumsal cinsiyet, özgüven yetersizliği, özel ve kamusal alan çatışmaları, mahalle baskısı, eğitimsizlik, kreş ve bakım hizmetlerinin ve sosyal devlet uygulamalarının yetersizliği”nden kaynaklanabilir. Bu kapsamda katılımcıların çalışmak yerine ev kadını olmayı tercih etmelerine neden olmaktadır.

Bir sonraki kısımda, “çalışmanın önemi” katılımcıların algıları doğrultusunda sosyal güvence açısından incelenecektir.

4.2.2. Sosyal güvence ve ekonomik bağımlılık ile ilgi cevapların değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, değinilmiş konulardan biri katılımcıların sosyal güvenceye sahip olup-olmadıkları olmuştur. Araştırma verilerine göre, sosyal güvenceye sahip olmayan yirmi altı katılımcı bulunurken, sosyal güvenceye sahip otuz iki katılımcı bulunmaktadır. Sosyal güvenceye sahip olan katılımcıların büyük bir kısmı bu güvenceye kendi eşleri üzerinden, bir kısmı ise eski çalıştıkları yerden dolayı sahip olduklarını belirtmişlerdir. Yine örneklem grubunda yer alan katılımcılardan biri yeşil karttan yararlandığını, bir diğeri ise babasının sigortasından yararlandığını belirtmiştir.

Kadının çalışma hayatına katılımı noktasında ailesinin ekonomik durumu oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle görüşmelerde özellikle ailenin gelir düzeyini, ekonomik bağımlılığını ve kadının ek gelire sahip olup-olmadığını ortaya koyacak sorular sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcılara “ekonomik olarak birine bağımlı mısınız”, sorusu yöneltilmiştir. Şekil 4.1, ekonomik bağımlılığı ölçmeye yönelik olarak hazırlanan sorulara alınan yanıtların % bilgisini taşımaktadır. Bu soruya katılımcılar tarafından verilen yanıtların %80’i “eşine ekonomik olarak bağımlı olduğu”, % 8’i ise “kimseye bağımlı olmadığı” şeklindedir. %12’lik kesim ise ailesi, babası veya çocuğuna bağımlı olduğunu belirtmiştir.

Şekil 4.1. Ekonomik bağımlılık dağılımı (%)

Kadınların, maddi kazanç sağlamaları, ekonomik bağımsızlık ve geçim sıkıntılarının azalması bakımından rahatlamalarını sağlamaktadır. Bir katılımcı aşağıdaki cümleleriyle, maddi olarak bağımsızlığın önemini ortaya koymaktadır;

“Babam vefat etti, 5 sene önce... Bana miras kaldı, önceden hep eşimin eline bakardım. Miras yokken, eşime hesap veriyordum, evdeki hesap çarşıya uymuyor (Trabzon6)”.

Katılımcılara yöneltilen bir diğer soru ise “Ek gelire sahip misiniz?” şeklindedir. Ek gelir sağlamak ev kadınlarına ekonomik kaynaklı bir mutluluk kaynağı oluşturmaktadır. Çünkü söz konusu kadınlar, sağladıkları bu ek gelirle ekonomik anlamda kendilerini bağımsız hissetmektedirler.

Bu çalışma kapsamında ev kadınlarına “Ek geliriniz var mı?” şeklinde soru yöneltilmiş ve kırk dört katılımcıdan ek geliri olmadığı cevabı alınmıştır. Dokuz katılımcı sahip oldukları bir evden kira, üç katılımcı sahibi oldukları tarlasından icar, iki katılımcı eski eşlerinden aldıkları nafaka, bir katılımcı engelli bir çocuğuna sosyal yardım kapsamında ödenen engelli maaşı ve bir katılımcı ise miras yoluyla gelir sağladığını belirtmiştir.

Görüşmeler sırasında fark edilen önemli bir nokta da şudur: Aile geçimini “belli bir hizmet karşılığında belirli periyodlarda ödenen bir maaş” ile sağlamaktadır. Burada hizmet karşılığında maaş geliri elde eden kişi, genellikle ailedeki erkektir. Bu kişinin herhangi bir sebeple işini kaybetmesi durumunda kadın çalışmak zorunda kalabilmektedir. Dolayısıyla kadının çalışma hayatına dâhil olmasında yine maddiyat ön plana çıkmaktadır. Katılımcılardan biri, maddi durumundan dolayı çalışmak zorunda kaldığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Yurtta çalıştım ben bir ay, o da maddi durumdan dolayı. Eşim işten çıktı, ben çalışmaya başladım. Bir ay çalıştım: Çocuklarım perişan oldu. Anneme dedim,

bak biri okulda kaldı, biri orada kaldı. Kimse gelip bakmadı, yardımcı olmadı, sonradan eşimin işi biraz iyi oldu. Onun için ben de bıraktım (Şanlıurfa7)''.

Kadının aile içindeki sosyal sorumlulukları, çalışıp çalışmama kararı konusunda negatif yönde kadını etkilemektedir. Bu noktada kadınların bu tip sorumluluklardan doğan baskının özel ya da kamusal sektörde sağlanacak bakım hizmetleri (örneğin, ücretsiz kreş) yoluyla azaltılabilmesi durumunda, kadınların daha çok istihdama katılabilecekleri tahmin edilebilir.

Ev kadınlarının çalışma hayatına dâhil olmamaları durumunda toplumsal baskı görülmektedir. Bu baskı özellikle aile bireyleri tarafından yapılmaktadır. Katılımcılara, işsiz olmalarından dolayı herhangi bir toplumsal baskı altında kalıp kalmadıkları sorulmuştur. Yöneltilen bu soruya, elli üç katılımcı hiçbir baskı yaşamadığını dile getirmiştir:

“Kimse karışmaz, bizimkilerden de ve eşimin kardeşleri de çok çalışma taraftarı değil, bir bayan olarak çalışsın demezler. Eşimin kız kardeşleri falan onlar da çok istemezler. Onlar genelde erkekler çalışsın diyorlar (Şanlıurfa7)''.

Alınan cevaptan kadının çalışmaması, toplumda doğallaştırılmış, normalleştirilmiş bir ekonomik şiddetin yanısıra güçsüzleştirilerek, bağımlı kılınarak diğer şiddet türlerine de açık hale geldiği bulunmaktadır.⁹⁹

Kırsal bölgede yaşadığından dolayı çevresinden çalışıp-çalışmama konusunda hiçbir toplumsal baskı görmediğini söyleyen başka bir katılımcının ifadeleri şunlardır:

“Hayır, baskı olmadı. Kırsal kesimde yaşadığım için kimse karışmadı (Konya2)''.

Bu görüşlerin aksine, yedi katılımcı ise aile, arkadaş ve çevresi tarafından çalışmadığından dolayı toplumsal baskı gördüğünü dile getirmiştir. Katılımcıların bu konuyla ilgili olan açıklamalarından bazıları şu şekildedir:

“İlk başta çok baskı hissettim, çok yüklendiler: O kadar emek verdin, okudun, yazık değil mi, çalış diye, bir de ben çok başarılıydım. Kendi ailemden de eşimin ailesinden de çalışmadığım için baskılar her taraftan oldu (Konya4)''

“Baskı var, sen de çalışsan, daha fazla para gelir diyor eşim (Konya5)''

⁹⁹ Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal Cinsiyetin Yaratılması ve Sürdürülmesinde Temel Kurumların Rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), s.262.

Katılımcıların toplumsal baskıya uğrayıp uğramadığı detaylarını ortaya koyabilmek için, katılımcıların eğitim düzeyleri ile ilişkisi de incelenmiştir. Bu ilişkiye yönelik bilgiler Tablo 4.2’de gösterilmektedir.

Tablo 4.2. *İşsiz, çalışmıyor olmaktan dolayı üzerinizde herhangi bir toplumsal baskı hissediyor musunuz?*

Eğitim düzeyi	Evet	Hayır
Okuryazarlığı yok	0	3
İlkokul	0	21
Ortaokul	0	9
Lise	3	15
Önlisans	2	1
Lisans	2	4

Tablo 4.2’de görüldüğü üzere, eğitim düzeyi ile çalışmama durumundan dolayı toplumsal bir baskıya maruz kalma durumu arasında olumlu bir ilişki görülmektedir. Çünkü katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça, çalışmamaları nedeniyle toplumsal baskı yaşama olasılığı da artmaktadır. Ortaokula kadar okuyan katılımcıların hiçbiri çalışmamasından dolayı toplumsal baskıya uğramazken, lise ve üstü eğitime sahip olan katılımcıların yüzde yirmi dördü baskıya maruz kalmaktadır. Ekonominin refah ya da gelir düzeyinin yetersizliğine dayalı bir bakış açısıyla toplum, eğitim almış kadınların çalışmamalarını bir ekonomik kayıp olarak değerlendirmektedir. Burada toplum genelinin “mutluluk” anlayışının gerisinde yatan neden olarak ekonomi görülebilir. Oysa, Konya4’ün cevabı, mutluluğun tüketime, dolayısıyla ekonomiye bağlı olmadığını gösterirken; Konya5’in cevabı ise “dışarıdan-kendinden kaynaklı olmayan toplumsal baskının” tam tersi yönde olduğunu bir başka ifadeyle tüketim ve ekonomi kaynaklı olduğunu göstermektedir:

“Eşim çalışsan, daha fazla harcama yaparız, diyor. Ama ben yeterli olduğunu düşünüyorum, ihtiyaç, tüketimin sonu yoktur. (Konya5)”

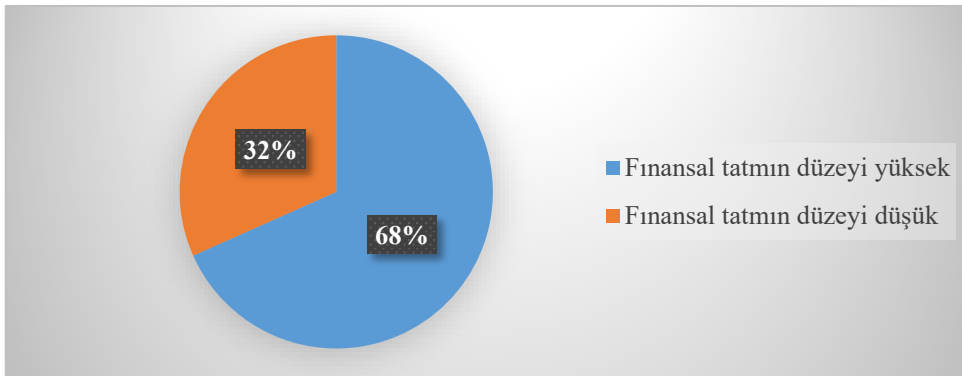
Bu ifadeler, toplumsal baskı karşısında katılımcıların kendi tercihleri üzerinde kararlı duruş sergileyip yaşamlarını sürdürmeye çalışmakta olduğunu göstermektedir. Ancak katılımcıların toplumsal baskıya verdikleri tepkide yaşadıkları çevrenin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Katılımcılardan birinin toplumun çalışan kadına verdiği değer ve maddiyat açısından değerlendirilebilecek cevabı ilginçtir:

“Hep alay ediliyoruz, diplomanı aldın da ne oldu ki diye. Çalışan insanlara yaptığı işten, aldığı maaştan dolayı değer veriyor. Ben hayatımı paranın üzerinde kurmam. Ama yaptığının karşılığını almak istiyorum (Trabzon2).”

Söz konusu toplumsal baskı, insanın salt tüketim imkânı yaratan ekonomik kazançlara dayalı çalışma isteği dışında, hayata değer katan, bir işe yarama duygusu hissettiren: kendini yaşama, bir görevin aidiyet ve sorumluluk duygusunu taşıma, başarıma hissi vb. duyguları bir başka ifadeyle maddiyattan maneviyata bağlı üretici kimliğini gözardı etmektedir. Oysa bu duygular, insanı mutlu eden hayata bağlayan unsurlardır. Ekonomik refah düzeyi yüksek olan toplumlarda kadının çalışma isteği de gelirden bağımsız bu unsurlarla açıklanabilir.

4.2.3. Hanehalkı gelir düzeyi ve yaşam memnuniyeti

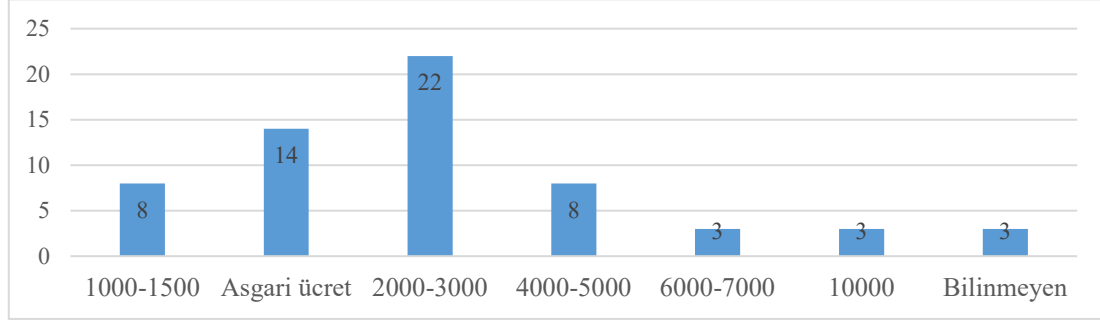
Katılımcıların hanehalkı geliri memnuniyet düzeyine baktığımızda, % 68'inin yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu açıdan gelir düzeyinden duyulan yüksek memnuniyet ev kadınlarının çalışma hayatına dâhil olmalarını, maddi nedenler kapsamında, olumsuz etkileyebilmektedir. Çalışmanın öneminde de vurgulandığı gibi, düşük hanehalkı geliri kadının emek piyasasına dâhil olmasında itici faktördür.

Şekil 4.2. Aylık hanehalkı gelirinden memnuniyet düzeyi

Şekil 4.2’de ev kadınlarının çalışmaları durumunda, ne kadarlık bir aylık ücret düzeyinden memnun olacağı konusuna ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre kişilerin ücret beklentileri iki şekilde sınıflandırılmıştır: Finansal tatmin düzeyi yüksek ve finansal tatmin düzeyi düşük. Katılımcılardan yirmi ikisi 1000 Türk Lirası (TL) ile asgari ücret (görüşmeler döneminde Türkiye’deki net asgari ücret düzeyi 1603.12 TL’dir) düzeyi arasındaki bir ücretin finansal memnuniyet için yeterli olduğunu belirtmiştir. Yirmi iki katılımcı 2000-3000 TL arasında bir gelire sahip olmaktan mutluluk duyacaklarını belirtirken, sekiz katılımcı ise 4000-5000 TL arasında bir gelir sağlamaktan mutluluk duyacağını belirtmiştir. Altı katılımcı ise, 6000 TL ve üzeri ücret gelirinin kendilerini mutlu edeceğini söylemiştir. İki katılımcı ise çalışma

hayatına dâhil olmayı düşünmediklerinden dolayı bu soruya bu konuda herhangi bir şey söylemeyeceklerini belirtmişlerdir.

Şekil 4.3. Ev kadınlarının almaktan mutluluk duydukları ücret (aylık/TL)

Katılımcılara çalışmama nedenleri sorulduğunda, evliliğin getirdiği sorunluluklardan dolayı, evlilikten sonra rol çatışması yaşadıklarını, bu nedenle çalışmamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Aşağıdaki katılımcının durumundan yola çıkılarak, eşin birinci derecede etkili olduğu söylenilebilir:

“Ben 19 yaşında evlendim, liseyi bitirdim hemen evlendim, o şartlarda o günlerde çalışmayı düşünmedim, çalışmamı gerektiren böyle bir şey de olmadı, durumda yoktu. Çalışmamı eşim de istemedi, beni de çalışmıyorum diye tercih etmiş zaten (İzmir7)”.

Evlilikle birlikte çalışma hayatına atılmakta zorlanan kadınların, çocuk sahibi olduktan sonra çalışma konusunda daha çekingen oldukları görülmüştür. Çünkü evliliğin getirdiği sorunluluklar çocukla birlikte daha da artmıştır. Kadınların, çocuklarına olan annelik bağlarının da etkisi bu sorumluluklara eklendiğinde, evli ve çocuklu kadınların iş hayatına dâhil olmakta daha isteksiz oldukları çıkarımı yapılabilir.

Bir katılımcı çalışmama nedenini aşağıdaki gibi yanıtlamıştır:

“Okulu bitirseydim, çalışma şeyine bakardım. Üniversite mezunu olsaydım, daha iyi yerlerde çalışabilirdim. Ama en başından öyle olmalıdır. Çocuğuma bakıcı tutacaktım. Ama şimdi asgari ücrete çalışırsam, onu da bakıcıya verirsem ne anlamı var? Çocuğa ne kadar faydalı olabilir? Onun yerine evde oturuyorum, çocuğumla kendim ilgileniyorum. Ama çalışan bir öğretmen olsam, öğleden sonra çocuğumla beraber olurum. Ama şimdi vasıfsız işte çalışmak istemiyorum (İzmir4)”.

Bu ifadeden kadınların her türlü işte çalışmak istemedikleri, işin niteliğinin aile hayatından fedakârlık yapıp yapmama kararında etkili olduğu, daha düzenli bir işte

çalışılması durumunda evliliği, çocuğun ve iş hayatının sorumluluğunun birlikte almayı göze alabildikleri sonucu çıkarılabilir. Bununla birlikte, kadınlara ödenen düşük ücretten kaynaklanan maliyet-fayda analizini kapsamında, katılımcılar düşük ücretli işte çalışmak yerine ev kadını olmayı tercih ettikleri tahmin edilebilir.

Görüşmelerde dikkat çeken bir diğer kültürel faktör ise ataerkil aile yapısının egemenliğidir. Bu yapıda, kadınlar özel alanda (aile) çalışmakta ve çocuk doğurmakla sorumlu tutulmakta iken erkekler kamusal alanda çalışarak evi geçindirmekle sorumlu tutulmaktadır. Erkek ve kadın bu durumu içselleştirmiş ve yaşamın bir gerekliliği gibi kabul etmiş durumdadırlar. Bir katılımcı tarafından dile getirilen aşağıdaki görüşler bu yargıyı destekler niteliktedir:

“Urfa’ımızda çalışmak yoktu. Şimdi sen bakma, önceden hoş değildi. Çalışanlara da söylüyorum: çalışmayın çocuk yapın. Ev hanımları neden çalışsın, çocuklarına baksın. Bir erkek kadını idare ediyorsa, ne gerek var? (Şanlıurfa6)”

“Benim çocuğumun ilk adım atışını neden başkası görmeli? Ben mükemmeliyetçi anneyim, çalışıyorsun- çocukları aksatıyorsun: o tür şeyleri de düşünüyorsun (Eskişehir9)”

Kadınların çalışma hayatına dâhil olmaları konusunda çocuk sahibi olmanın getirdiği kısıtlamalardan bahsettik ancak engelli çocuk sahibi olmak bu kısıtlamanın derecesini daha da arttırmaktadır. Özel bir bakım isteyen engelli çocuklarının her daim yanında olmak zorunda olan kadınlar, çalışmama konusunda nettirler. Bir katılımcı aşağıdaki cevabıyla bunu açıkça dile getirmektedir:

“Engelli çocuğum var: çalışmam (İstanbul9)”

Kadınların çalışma hayatına dâhil olup olmama kararlarında etkili olan faktörler Tablo 4.3’te özetlenmiştir. Ayrıca alınan cevaplar üzerinden kadınların, çalışan kadın ve annelik rolü, çocuklarını ilgilendiren konulardaki düşünceleri incelenmiştir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri, çalışan kadının zaman kısıtlılığından çocuklarına fazla zaman ayıramasa da daha kaliteli zaman geçireceği yönündedir. Hızlı gelişen teknoloji çağında çocukları yetiştirme konusunda çalışan annelerin daha verimli olacağı görüşündeki katılımcılar çalışan anneleri daha bilinçli olarak açıklamaktadırlar. Çalışan kadının iyi anne olmak konusunda kendinden fedakarlık ettiği: hem işini, hem işindeki ilerlemesini, hem çocuğunu düşündüğü söylenmiştir. Çalışan kadının iş yoğunluğundan dolayı çocuğu için anne sevgisi, anne şefkati yeterli

olmayacağı görüşündeki katılımcılar, annelik rolü konusunda olumsuz algılarını iletmışlerdir.

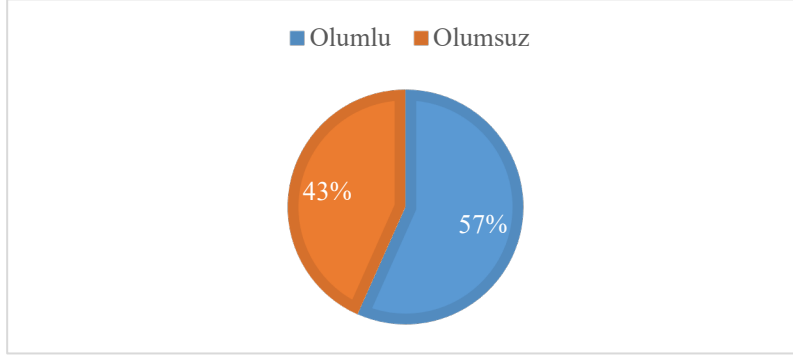
Tablo 4.3. Kadınların çalışma hayatına dâhil olmasında etkili olan faktörler

Katılımcı profili	Alınan cevap
Çalışan anne - kaliteli zaman	<i>Daha iyi anne olabilir. Ev kadını kadar çok zaman ayırmaz, ama daha kaliteli zaman geçirir diye düşünüyorum (Konya1)</i>
Çalışan kadın - bilinçli anne	<i>Tabii ki, çalışan kadın daha programlı, daha kendine bakıyor bence. Ondan sonra, daha bilinçli, çünkü birçok insanla dışarıda görüşüyor. Daha verimli çalışanlar. Ev hanımı işi hakikaten çok ağır bir meslek. (İzmir7)</i>
Çalışan anne - şefkat yetersizliği	<i>Çalışan kadın iyi anne olamaz, o çocuk her zaman yarım olur, hep eksik kalır. Bir başka ifadeyle çalışan annenin çocuğu hep başkalarına bakar, başkalarıyla büyüyen çocuk ayrı, anne şefkatiyle büyüyen çocuk ayrı. Çocuğunun en güzel günlerini göremez (İzmir4)</i>
Çalışan anne - zaman kısıtlılığı	<i>Fazla zaman ayıramaz, sadece geceden geceye ayırır (Şanlıurfa1)</i>
Çalışan kadın - toplumsal roller	<i>Çok zor. Anneliğinin hakkını verebilmek çok zor. Çalışmayan bir kadın için bile çok zor. Çalışan kadına çok yük biner, çünkü hem işini düşünmek, hem işindeki ilerlemesini düşünmek zorunda, hem evini, hem çocuğunu düşünmek zorundadır. Yazık olduğunu düşünüyorum kadınlara, bu kadar yük çok fazla bir insan için. Bir babanın çocuğunu eve bırakıp, gittiğini düşünmesi ile bir annenin düşünmesi aynı değildir, etkilenmesi de aynı değildir. Psikolojik baskı altında kalıyor anneler, bunu de hep çocuklarına sürekli çok oyuncak, çok giysi, istediği her şeyi yapma olarak telafi etmeye çalışıyorlar. Bu da çocukları olumsuz etkiliyor, istediği her şeyin elinin altında olması, ama annesinin olmaması. Sevginin eksikliğini ne doldurabilir (Konya4)</i>
Çalışan kadın - fedakâr anne	<i>Tabii ki olur, ama kendini mahveder. Bu kolay bir şey değil (İzmir6)</i>

Bu kapsamda yapılan analizlerde, annelik rolüne ve çocuk sahibi olma konusuna karşı bakış açıları yaş grupları üzerinden incelenmiştir ve kuşaklar arasında bir dönüşüm eğilimi olduğu görülmüştür. Katılımcılardan alınan aşağıdaki cevaplar bu yargıyı desteklemektedir:

“Benim annem çalışan bayandı, çevremde çok fazla çalışan bayan vardı, ben gelin olup evden çıkarken, annem keşke çalışmasaydım da sana daha fazla

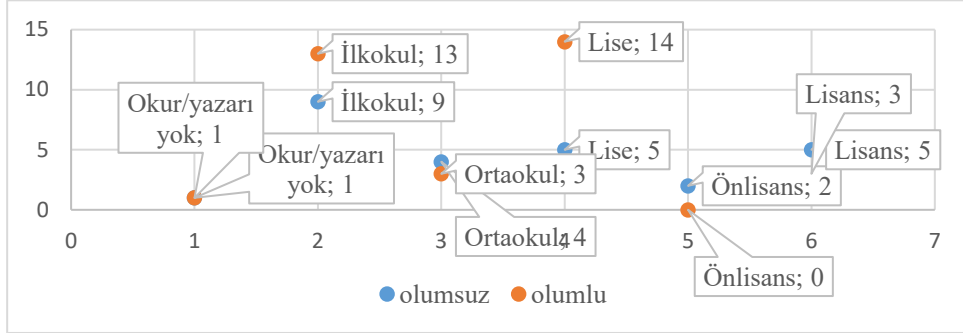
zaman ayırsaydım dedi. O yüzden ben de çocuklarıma daha fazla zaman ayırmak istiyorum (Konya7)”

Şekil 4.4. Katılımcıların çalışan kadın - iyi anne algıları

Şekil 4.4'te çalışan kadına bakış açısını yüzde olarak yansıtmaktadır. Buna göre katılımcıların, %57'si çalışan kadının iyi bir anne olabileceğine inanmaktadır. Ancak %43'lük kesim anne şefkatine ihtiyaç duyan çocukların, annelerinin çalışma saatlerinde bu şefkatten ve anne ile geçirilen zamandan mahrum kalacaklarını, çocuklarını anne sevgisi ve ilgisinden yoksun büyüteceklerini belirterek çalışan kadınların iyi anne olması konusuna olumsuz bakmaktadır.

Çalışan kadın-anne algısı katılımcıların eğitim durumuna göre de incelenmiş ve sonuçlar Şekil 4.5'te gösterilmiştir.

Şekil 4.5. Eğitim düzeyine göre çalışan kadın-iyi anne algısı

Şekil 4.5'ten görülmek üzere, eğitim düzeyi yüksek olan özellikle önlisans ve lisans mezunu olan katılımcılar çalışan kadınların iyi anne olmasını olumsuz değerlendirmektedir. Bu söz konusu katılımcıların daha önce çalışma hayatında yaşadıkları sorunlar, aile-iş dengesizliğinden kaynaklanabilir.

Ev kadınlarına, çalışan kadının “eş” rolü ile ilgili sorular da yöneltilmiştir. Alınan cevaplar incelendiğinde, çalışan kadın bir yandan “eğitim, programlı yaşam, ekonomik özgürlük” açısından getiri sağlayan bir eş olarak görünürken; diğer yandan

genel olarak, “çoklu rol üstlendiğinden dolayı yorgunluk, stres ve zaman yetersizliği” sorunları yaşayan bir eş olarak algılandığı anlaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri, çalışan kadın, çalışma hayatında evdeki sorunlardan uzak kalacağı ve psikolojik olarak rahatlayacağı yönündedir. Bu rahatlığın, evlilik ilişkilerine de olumlu yansıtacağı algılanmaktadır.

Aynı zamanda, çalışan eşler arasında karşılıklı anlaşılabilirlik ve ev işlerinde görev dağılımı, çalışan kadının “eş” rolünün olumlu algılanmasında önemli bir neden olarak bulunmuştur.

Çalışan kadının maddiyet yönden eşine destek olması bakış açısıyla daha iyi bir eş olacağı görüşü de katılımcılar tarafından iletilmiştir.

Eğitim düzeyi görece yüksek olan ve çalışan eşlerin iletişimin daha farklı olması nedeniyle, çalışan kadınların daha iyi bir eş olduğu kanaatındaki katılımcılar kendilerini “geride kalmış” olarak algılamaktadırlar.

Genel anlamda “çalışan kadının iyi bir eş olacağı” yönündeki verilen cevaplar, gerek “ev hayatı” gerekse “iş hayatı”nı yürütebilecek güçte olduklarına yönelik inançtan kaynaklanmaktadır. Kısaca, kadınlar bu açıdan “özgüvenli”dir.

Katılımcıların çalışan kadın-eş rolü kapsamındaki olumsuz cevapları, çalışan kadının çoklu rolleri sonucunda görece daha yorgun ve stres altında iyi bir eş olma vasfından uzaklaşacağı yönündedir. Katılımcılar, iyi bir eş olma rolünden uzaklaşılması halinde ise evliliklerin tehlikeye gireceği ve boşanma oranlarının artmasına neden olacağı gibi görüşleri iletmıştirler.

Tablo 4.4. Size göre, çalışan kadınlar iyi bir eş olabilirler mi?

Kadın profili	Alınan cevaplar
Çalışan kadın - iyi eş – isteklilik	<i>İyi eş olabilir, kadın istese her şey yapar (Eskişehir3)</i>
Çalışan kadın - iyi eş - psikolojik rahatlık	<i>Bence, daha iyi bir eş olabileceğimi düşünüyorum. Evin içinde kafam aynı şeyleri düşündüğüm için bu da eşime yansıyor. Eğer çalışsaydım, kafamı dağıtıyordum, daha iyi bir eş olacaktım, eşimle daha kaliteli zaman geçirirdim (Konya1)</i>
Çalışan kadın - karşılıklı anlaşılabilirlik	<i>Tabii ki olabilir. Eşiyle o konuda anlaşır, mesela sinemaya gideceğiz, yemeğe bu saatte oturağz diye aynı saatte işten çıkıp aynı saatte dönebiliyorlar (Konya7)</i>
Çalışan kadın – içselleşmek	<i>Çalışan çevremde çok insan var. Eşim öğretmen benim. Bütün arkadaşlarımızın hepsi çalışıyor. Sohbetleri daha farklı oluyor, mesela karı koca hepsi öğretmenler, sen biraz geride kalıyorsun: ister istemez sohbetlere katılamıyorsun (İzmir2)</i>
Çalışan kadın – maddiyet	<i>Olabilir onda bir sorun yok, hale de kocasına parasını verecekse, maaş kartını verirse (İzmir4)</i>
Çalışan kadın – yorgunluk	<i>Verimli olamaz, zannetmem. Çünkü yorgun gelir eve. Zaman ayıramadığı için evde sorun çıkar (Şanlıurfa7)</i>
Çalışan kadın – boşanma	<i>Şimdiki çalışanları görüyoruz da boşanmalar çoğalıyor. Ben de çalışıyorum, kazanıyorum, benim de param diye tartışma çoğalıyor. İyi eş olamaz (Konya3)</i>
Çalışan kadın - ekonomik özgür eş	<i>Şimdi kadınlar çalışıyorlar. Ekonomik özgür oluyorlar. Çalışan kadınlar evinde eşine karşı çok güzel davranmıyorlar, hemen ayrılıyorlar. Şimdi herkes çalışıyor, ama kendi imkânlarını zorlamadan yaşayabilirler. Erkekler boşta duruyor, kadınlar çalışıyorlar (Trabzon5)</i>

Katılımcılara yöneltilen “çalışan kadının mesleki ilerleme, kariyer ve ev işlerini bir arada yapabilir mi?” sorusuna, Konya1 katılımcısı daha olumlu bakarak, “*Düzenli olacağına inanıyorum. Daha zamanı güzel kullanacağını düşünüyorum. Bizim bir düzen olmuyor, ama çalışan kadının her şey için bir düzeni var*” yanıtını verirken, Şanlıurfa8 katılımcısı, “*Çok yıpranır. Kariyer yapabilir ama ev işlerini yapamaz*” diyerek olumsuz yönde değerlendirmiştir.

4.2.4. Katılımcılarının mutluluk düzeyi ile ilgili bulgular

Araştırmadaki en önemli amaçlardan biri ev kadınların yaşam memnuniyetini incelemektir. Yaşam memnuniyeti ya da mutluluk farklı bölgelere ve farklı sosyal gruplara göre farklılık göstermektedir. Araştırmaya katılan ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyeti düzeyi illere göre incelenmiştir. İnceleme sonucunda elde edilen illere göre mutluluk düzeyi bilgileri Tablo 4.5’te gösterilmektedir.

Tablo 4.5. *İllere göre yaşam memnuniyeti*

İller	Mutluluk düzeyi
Şanlıurfa	7.15
Konya	7.5
İzmir	7.85
Trabzon	6.0
İstanbul	7.1
Eskişehir	8.25

Tablo 4.5’te en yüksek mutluluk düzeyine sahip olan ilden en az mutluluk düzeyine sahip olan ile doğru sıralaması Eskişehir, İzmir, Konya Şanlıurfa, İstanbul ve Trabzon şeklindedir. Bu sıralamada büyükşehirlerde ev kadınları için sunulan sosyo-kültürel etkinliklerin mutluluk üzerinde olumlu etkilediği çıkarımı yapılabilir. Yerleştiği bölgedeki sosyo-kültürel yapı, toplumsal baskı olarak bireylerin mutluluk düzeyinde negatif etki yaratabilir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar, TÜİK’in 2013 yılındaki illere göre yaşam memnuniyeti anketi sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır. TÜİK verileri ile çalışmada elde edilen sonuçlar arasında karşılaştırma yapıldığında, ikisi arasında büyük oranda farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılığın altında yatan temel neden olarak TÜİK verilerinin tüm kategorileri kapsadığı, fakat bu çalışmanın 60 ev kadını kapsadığı gösterilebilir. Ayrıca, nitel çalışma verileri temsildir; Bulguları evrensel olarak değerlendirilmez. Bu nedenle, çalışma sonuçları daha çok katılımcıların algıları kapsamında değerlendirilmelidir.

Katılımcılara mutluluk kaynakları ile ilgili başka bir deyişle mutluluk düzeyinin altında yatan en etkili faktörlerin belirlenmesi amacıyla bir soru yöneltilmiştir. Bu soru, karşılığında alınan cevaplara ilişkin yüzdeler Tablo 4.6’da gösterilmektedir.

Tablo 4.6 Mutluluk kaynakları

Mutluluk kaynağı (kim?)	Katılımcı sayısı	Yüzde
Çocukları	32	53
Eşi	16	27
Torunlar	5	8
Kendisi	3	5
Akrabaları	3	5
Arkadaşları	1	2

“Mutluluk kaynağınız nedir?” sorusuna verilen yanıtlar, en yüksek yüzdeye sahip olandan en az yüzdeye sahip olan şeklinde şöyle sıralanmaktadır: “Çocuklar, eş, torunlar, kişinin kendisi, akrabalar ve arkadaşlar”.

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi mutlulukta en etki faktörler, aile ilişkisi içerisinde olunan kişilerdir.

Katılımcılara mutluluk kaynağı ile ilgili sorulan sorudan elde edilen cevaplar, insan faktöründen bağımsız faktörler kapsamında Tablo 4.7’de gösterilmektedir. Buna göre, en yüksek yüzdeden en az yüzdeye doğru etkili olan faktör sıralaması: “Aile, çocukların başarısı, huzur ve sağlık, maddiyat, inanç, gezmek ve yemek yapmak şeklindedir”.

Tablo 4.7. Mutluluk kaynakları

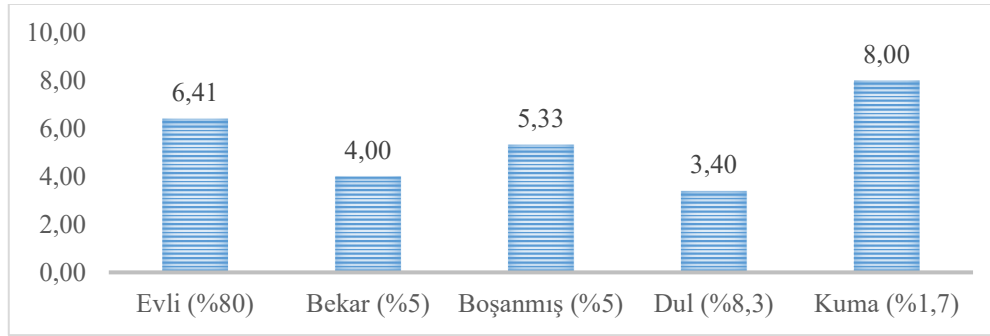
Mutluluk kaynağı (nedir?)	Katılımcı sayısı	Yüzde
Aile	12	20
Çocukların başarısı	11	18
Huzur	10	17
Sağlık	10	17
Maddiyet	8	13
İnanç	3	5
Gezmek	3	5
Ev işleri yapmak (örneğin, yemek yapmak...)	3	5

Tablo 4.7’de yer alan verileri TÜİK’in yaşam memnuniyeti anket verileriyle karşılaştırılmıştır. Buna göre, TÜİK’in 2004-2017 verilerine göre, mutluluk kaynağını “tüm aile” olarak tanımlayan kesimin oranı %67-%73 arasında değişmektedir. TÜİK’e göre mutluluk kaynağı sırasıyla; “Çocuklar, eş, anne- baba, kendisi, torunlar” olarak sıralanmaktadır. Mutluluk kaynağı olan değerler ise; “sağlık (%67-%72), sevgi (%11-%16), başarı (%6-%9) ve küçük oranlarla para ve iş” şeklindedir.¹⁰⁰ Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre ise; kadınların mutluluk kaynağı en yüksek oranda “aile ve çocukların başarısı” olduğu görülmektedir. Bu görüşün altında yatan temel sebep ise,

¹⁰⁰ Ayrıntılı bkz. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068.

evkadını ve anne rollerinin bir uzantısı olarak, çocuklarının başarısını kendi başarılarının da bir göstergesi olarak görmeleridir. Ayrıca, TÜİK'in çalışmasında (Tablo 2.3 ve Şekil 2.3) kadınların erkeklerin de kapsamı nedeniyle verilen cevaplarda sağlık, sevgi, başarı vb. genel unsurların ilk sırada yer alması doğal sonuçtur.

Çalışmada ev kadınlarının medeni durumuna göre mutluluk düzeyleri araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlar Şekil 4.6'da sunulmuştur. Daha önce Şekil 3.3'ten de görüldüğü üzere, çalışmada bekâr katılımcı sayısı 3, evli katılımcı sayısı 48, dul katılımcı sayısı 5, eşinden ayrılmış (boşanmış) katılımcı sayısı ise 3 ve kendini "kuma" olarak tabir edilen katılımcı sayısı 1'dir. Şekil 4.6'dan görülmek üzere evli katılımcıların ortalama mutluluk düzeyi 6.41; Bekâr katılımcıların ise ortalama mutluluk düzeyinin 4.00 olduğu görülmüştür. Dul ve boşanmış katılımcıların ortalama mutluluk düzeyi sırasıyla 5.33 ve 3.40 olarak bulunmuştur. Kuma olarak bilenen katılımcının mutluluk düzeyi ise 8.00 olarak tespit edilmiştir.

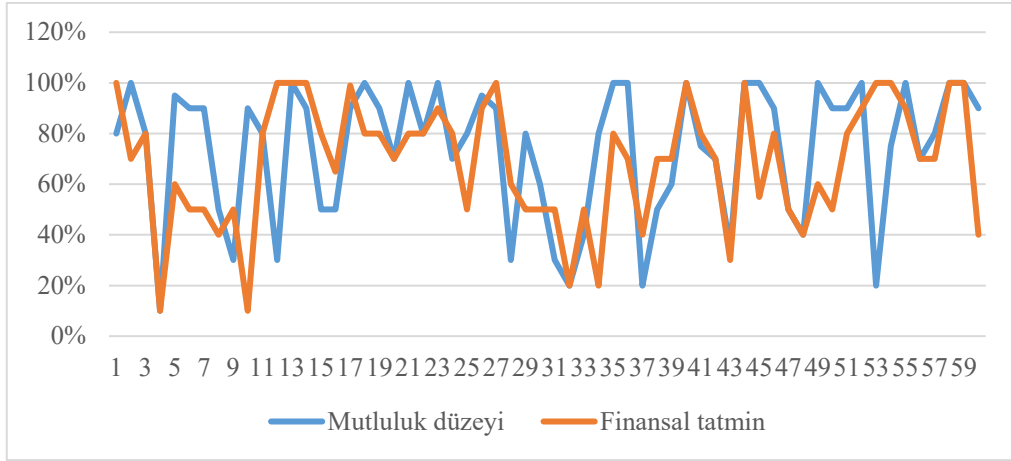

Şekil 4.6. Medeni duruma göre mutluluk düzeyi

Şekil 4.6'da gösterilen bulgular, daha önce yapılan birçok çalışma sonucunu destekler niteliktedir.¹⁰¹ Evlilik bireylerin mutluluğu üzerinde pozitif etki oluşturmaktadır.

Şekil 4.7, katılımcıların mutluluk düzeyi ve gelir memnuniyeti arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Şekil 4.7'de görüldüğü üzere, 14 katılımcının mutluluk düzeyi ve gelir memnuniyeti değerleri ters yönlü ilişkiyi göstermektedir. Fakat genel olarak bakıldığında mutluluk düzeyi ve gelir memnuniyeti arasında pozitif yönlü ilişki olduğu gözlenmektedir.

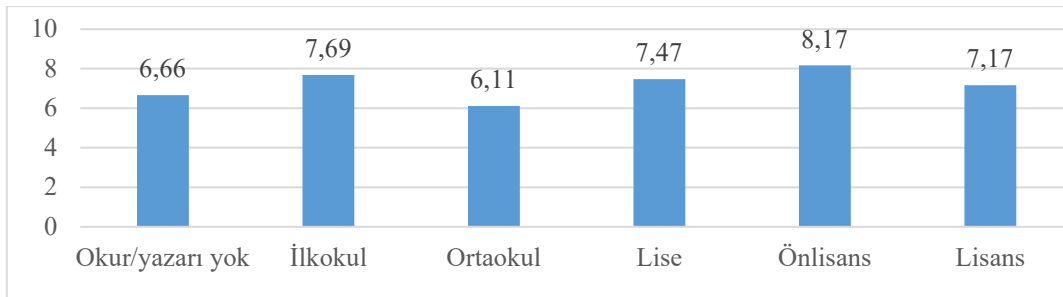
¹⁰¹ Stack, S., & Eshleman, J. R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and the Family*, 527-536.

Şekil 4.7. Mutluluk düzeyi ve finansal tatmin ilişkisi

Gelir-mutluluk ilişkisinde dolaylı olarak eğitim düzeyinin de etkisi söz konusudur. Literatürde yer alan çalışmalara göre, eğitim seviyesindeki yükselmenin, gelir beklentisindeki artışa bağlı mutluluk düzeyi artışını desteklediği ortaya konulmuştur.¹⁰² Bu görüşün aksini ortaya koyan diğer çalışmada ise eğitim düzeyi ve mutluluk arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu bulunmuştur. Örneğin, orta eğitim düzeyine sahip olanların, yüksek ve düşük eğitim seviyesinde olanlara göre daha mutlu oldukları ortaya konulmuştur.¹⁰³

Bu çalışmada ise, Şekil 4.8’de görülmek üzere mutluluk düzeyi ve eğitim seviye arasında istikrarsız bir ilişki bulunmuştur.

Şekil 4.8. Eğitim duruma göre mutluluk düzeyi

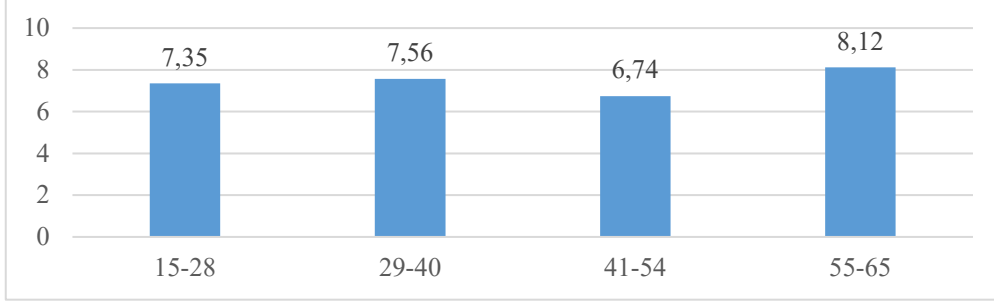
Mutluluk çalışmalarında yaş ve mutluluk düzeyi arasında, doğrusal olmayan bir ilişkinin olduğu görülmektedir.¹⁰⁴ Bireylerin mutluluk düzeyindeki düşüş orta

¹⁰² Cuñado, J., & de Gracia, F. P. (2012). Does education affect happiness? Evidence for Spain. *Social indicators research*, 108(1), 185-196.

¹⁰³ Stutzer, A. (2004). The role of income aspirations in individual happiness. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 54(1), 89-109.

¹⁰⁴ Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749.; Clark, A. E., & Oswald, A. J. (2006). The curved relationship between subjective well-being and age; Frijters, P., & Beaton, T. (2012). The mystery

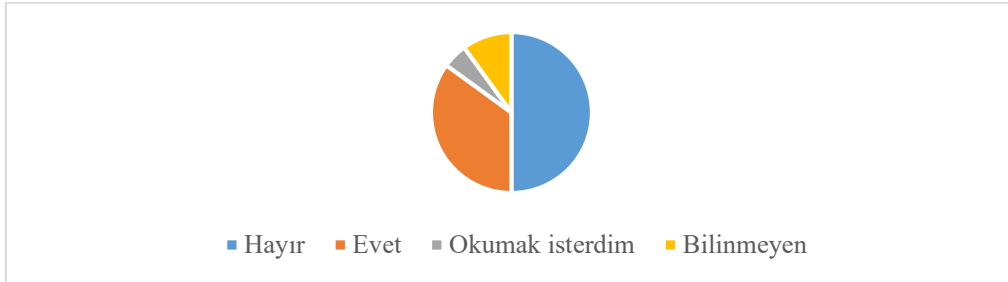
yaşlarda izlenmesi, bu yaştaki insanın aile sorumluluklarının artması, iş ve karyer konusundaki endişelerden kaynaklanabilir. Bu araştırmada yaş ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişki Şekil 4.9’da gösterilmektedir. Şekil 4.9’dan görülmek üzere, yaş ve mutluluk düzeyi arasında istikrarsız bir seyir olduğu görülmektedir.

Şekil 4.9. Yaşa göre mutluluk düzeyi

Katılımcılara yöneltilen “çalışıyor olsaydınız daha mı mutlu olurdunuz?” sorusuna 20 katılımcı çalıştığında daha mutlu olacağı, 31 katılımcı ise çalışmak istemediğini ve ev kadını olmaktan daha fazla haz aldığı yönünde cevaplar vermişlerdir. 3 katılımcı ise, çalışmak istemediğini ancak kendini geliştirmek amacıyla okumak istediğini böylece daha fazla haz alacağını belirtmiştir. 6 katılımcı ise soruya net bir cevap vermemiştir. Yöneltilen soruyu şöyle cevaplamıştır:

“Çalışmanın nasıl olduğunu bilmediğim için mutlu olur muydum onu da bilmiyorum. Bilmediğim bir şey için yorum yapmak istemiyorum (Şanlıurfa8)”

Şekil 4.10. Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?

Katılımcıların çalışmak istememe nedenleri Tablo 4.8’de gösterilmektedir. Tablo 4.8’den görülmek üzere, katılımcılar daha önce dile getirdikleri “eşinin izin vermemesi” dışında kendi iradelerine göre de çalışmamayı tercih etmektedirler. Bu tercihler, katılımcıların mesleki yetersizlik, bir kuruma bağlı kalmamak, servet sahibi olmak gibi birçok nedenlerden kaynaklanabilir. Söz konusu mesleki yetersizlik,

of the U-shaped relationship between happiness and age. Journal of Economic Behavior & Organization, 82(2-3), 525-542.

kalkınma açısından değerlendirildiğinde, “eğitim kısır döngüsü” olarak eğitim veya mesleki yetersizlik, bundan doğan düşük verimlilik, sırasıyla düşük gelir şeklinde açıklanabilir.¹⁰⁵ Çalışma hayatını maddiyet açısından değerlendiren katılımcı gözünden, ailenin servet sahibi olması, çalışma hayatına demotive olmasında önemli yer tutmaktadır.

Daha özgür yaşamı tercih eden katılımcılar çalışma hayatını, bir kuruma bağlı kalmak ve özgürce yaşamlarını sürdürmekte bir engel olarak nitelendirmektedirler. Ayrıca, çalışma hayatındaki yoğun iş temposunun, katılımcıların aile ve yakın akrabalar için yeterince zaman ayıramadıklarından dolayı istihdamı negatif yönde etkilediği görüşü de ileri sürülmüştür. Katılımcıların aile ve çalışma hayatındaki rollerinden dolayı, aile içi rollerini üstün gördükleri için de çalışmamayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

¹⁰⁵ Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal cinsiyet ve kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım

Tablo 4.8. Kadınların çalışmak istememe nedenleri

Çalışmak istememe nedenleri	Açıklama
Mesleki yetersizlik	<i>Eğer mesleğim olursa, çalışırdım, o zaman mutlu olurum. Ama şimdi imkânsız, mesleğim olmadığı için çalışmak istemiyor (Şanlıurfa1)</i>
Bir kuruma bağımlı kalmamak	<i>Çalışmamak daha iyi, mesai derdim yok, özgürüm, istediğim zaman gelip gidiyorum (İzmir6)</i>
Servet sahibi olmak	<i>Aile zengin, babam tarla babası, evde para akıyor. Baba parasıyla yaşayan bir kızım, çalışmaya ihtiyacım olmadı (Konya6)</i>
Toplumsal önyargı	<i>Çalışsan kimseye muhtaç olmazsın. Ne biliyim bizim zamanımızda bayanlar çalışmazdı (Trabzon6)</i>
İş yoğunluğu	<i>Çok yoğun bir tempo çalışma hayatı: o da mutlu ediyor, ama ev hanımlığı da güzel bir şey kendinize vakit ayırıyorsunuz: sosyal faaliyetlerde bulunuyorsunuz, kültürel faaliyetlerde bulunuyorsunuz. Akrabalarınız, dostlarınızla daha çok görüşme imkânı buluyorsunuz. Daha çok etrafı görme, gezme imkânı oluyor. Çalışınca iş ortamına çok bağlı kalıyorsunuz, dolayısı ile birçok şeyden mahrum kalıyor insan. O mahrumiyet içinde uzak kalmamak için de şu an çalışmamı tercih ediyorum (İstanbul2)</i>
Tembellik	<i>Sabah kalkıp işe gitmeyi sevmiyorum (Eskişehir8)</i>
Aile içi rollerin üstünlüğü	<i>Benim çalıştığım kuyumculuk takı tasarım bölümü sürekli şehir dışına çıkmamı gerekiyor. Aileme çok fazla zaman ayıramadığım için, ailemi ikinci plana attığı için bu durum, ben daha çok aileyi ön planda tuttum. Eşim tam tersi, çalışmamı istiyor, hep der ki kendini geliştir. Lisede el sanatları bölümünü okudum, evde ahşap boyama olsun, duvarlara çiziyorum. Eşim de zaten her zaman bu konularda atak olmamı ister, hiçbir zaman oturma, kendine meşgale bul ki, zamanın güzel değerlendirir, diyor. Çalışmaktan yana değilim çünkü hayatımın çoğu günleri şehir dışında geçirmem gerekiyor (Konya7)</i>

Yukarıdaki diğer nedenler dışında, katılımcıların çalışmak istememelerinin nedenlerinden biri “başörtüsü” olarak kamuoyunda bilinen ve sorun olarak tanımlanan konudur. Kadınlar, inançları gereği giymek/takmak zorunda oldukları başörtüsünü yakın tarihe kadar devlet kurumlarında ve hatta birçok özel kurumda giyememekteydiler. Hem kurumsal kısıtlamalar hem de kültürel faktörler, başörtüsünün bir sorun olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu kadınların

çoğu iş hayatına dâhil olmamışlar ve eğitimlerini devam ettirememişlerdir. Kadınlardan bazıları yaşadıkları sorunlarını aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

“O zamanlar imam hatip okudum, üniversite kazandım, ama eşarp sorunundan dolayı bıraktım başörtüyle giremediğim için (Konya9)”

Katılımcılara “çalışsanız, hangi meslekte çalışmak isterdiniz?” sorusu yönetildiğinde, öğretmenlik, hemşirelik, aşçılık, çocuk bakıcılığı ve temizlik, mühendislik gibi tercihler ilk sıralarda gelmektedir. Katılımcıların meslek tercihlerinde mesleğin toplumsal cinsiyet ayrımı izlenmektedir: *“Anasınıfı olsun... çocuklarla ilgili bir iş, öğretmenlik olabilir (Trabzon8)”*.

Katılımcılardan 9’u belli bir meslek tercihleri olmadığını dile getirmişlerdir. Örneğin, Konya8 katılımcısı çalışmak istemediği için meslek konusunda da emin olamadığını dile getirdi: *“Hiç çalışmayı düşünmedim”*.

Katılımcıların tercih ettikleri meslek konusunda aldıkları eğitim veya becerileri hakkında sorulduğunda, öğretmen olarak çalışmak isteyen toplam 13 katılımcının 9’u eğitim durumunun yeterli olmadığını açıklamıştır. Hemşire olarak çalışmak isteyen toplam 5 katılımcının 4’ü mesleki yetersizliğini dile getirmiştir. Mühendis mesleğini seçen 3 katılımcının hepsi, üniversitenin mühendislik bölümü mezunu olduğunu, daha önce çalışıp, sonradan ev kadını olduğunu iletmıştır. Çalışmalar, aşçılık, temizlik işleri, çocuk bakıcılığı ve fabrikada çalışabileceklerini söyleyen katılımcıların bu konuda becerilerinin yeterli olduğu tespit edilmiştir.

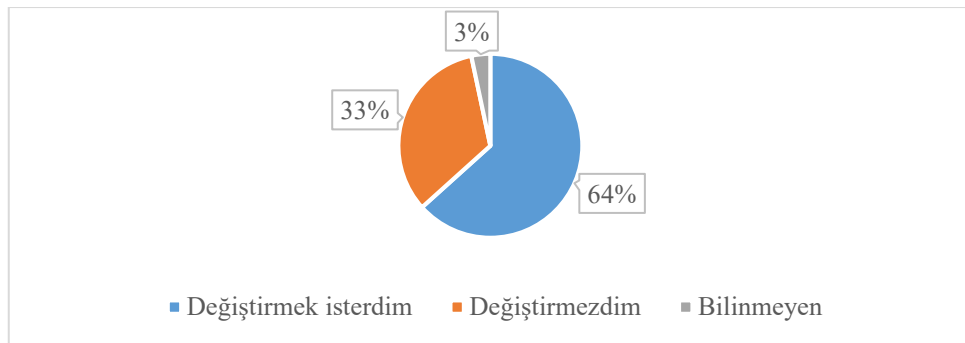
4.2.5. Katılımcıların hayatlarını değiştirmek ile ilgili görüşleri

Katılımcılara son on sene içinde hayatlarında önemli bir değişiklik olup-olmadığı sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre, katılımcıların hayatında daha çok kişisel değişiklikler, mekân değişiklikleri, maddi durumda değişikliklerle birlikte sağlık sorunları yaşadıkları ortaya çıkmaktadır:

Tablo 4.9. On sene içinde hayatınızı değiştiren önemli bir değişiklik oldu mu?

Değişiklik kapsamı	Açıklaması
Medeni durumdaki değişiklikler	<i>Eşimi kaybettim</i> <i>Evlendim, boşandım.</i> <i>Evlendim, yeni insanlarla tanıştım</i>
Maddi durumdaki değişiklikler	<i>Ev aldık, araba aldık</i>
Psikolojik değişimler	<i>Ben önceden çocuktan yetismeye bağlı bir şey mi bilmiyorum babadan çok korkuyordum. Baskılı yetiştik, evlendim: eşim de öyle geldi başıma. Çok titiz de aynı babamın devamı gibi oldu. Ben çok hesap ediyordum korkuyordum, son on senede daha iyi yaş ilerledikçe. Şimdi eskisi gibi değilim. Kendimi daha iyi ifade edebiliyorum. Bazı şeyleri değişime karşı duyabiliyorum: bu fark etti.</i>
Aile üyelerinin sorunları	<i>Bu oğlumun hastalığından dolayı bütün ailece düzenimiz bozuldu: zamanımız hastanelerde geçti, çok çok değişiklik oldu</i>
Sorumluluğun artması	<i>Biraz sorumluluğum arttı- anne olarak</i>
Şehir değişikliği	<i>20 yıldır yaşadığım bir şehirden başka bir şehre taşındım. Gerçi burada doğdum büyüdüm ama. Buraya geri geldim 4 yıldır buradayım eski arkadaşlarımla buluştum.</i>
Sağlık ile ilgili sorunlar	<i>Sağlığımı kayıp ediyorum, bel fıtığım var</i>

Yukarıdaki değişiklikleri göz önünde bulundurarak hayatınızı nasıl değiştirmek isterdiniz, sorusuna katılımcıların yüzde otuz üçü hayatını değiştirmek istemediğini belirtmiştir.

Şekil 4.11. On yıl öncesinde olsanız, genel olarak hayatınızı nasıl değiştirirdiniz?

Şekil 4.11’de “10 yıl öncesinde olsanız hayatınızı nasıl değiştirirdiniz?” sorusuna, katılımcıların %64’ü değiştirmek isterdim, %33’ü değiştirmek istemezdim ve %3’ü

ise kararsızım cevabını vermiştir. Alınan bu yanıtlardan, kadınların şimdilerde hayatlarını değiştirmeleri için engel teşkil eden faktörlerin olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Ancak gerçekte hiçbir engel bulunmamaktadır. Literatürde bu durum “Cam Tavan Sendromu” olarak adlandırılmaktadır. Kadınlar sahip oldukları olumsuz düşünceler nedeniyle, değişim yolunda engeller olduğunu ve istediklerini yapamayacaklarını düşünmektedirler. Bu olumsuz düşüncenin etkisi ile değişme yönünde bir girişimde bulunmamaktadırlar. Katılımcılardan biri aşağıdaki sözleriyle, yaşamlarında neden değişiklik olmadığını ifade etmek istemiştir:

“Eşim benim çok şey dersinde, erkek kıza değer veren, bir başka ifadeyle hiçbir zaman beni kırmadı. Eşim vefat ettikten sonra ilk zamanlar çalışmak istedim ben, güldüler bana iş aradığım yerlerde... Çünkü yaşı 50 olmuştu. 52-53 bu yaşta çalışacak nasıl bir iş bulacağım: muhasebe bilgilerim de körelmiş, ancak şeyde bir kasiyer telefonlara bakan bir yerlerde o şekilde şey yapabiliyordum. Birkaç yere başvurduğum: mağazalara. Benim de deneyimim yok. Eve geldim çocuklar da güldü. Bu yaştan sonra iş bulmak zor. Çok zor çok geç kaldım ben başarılı bir kızdım, çok geç kalınca zor tabii ki (İstanbul3)”

Kadınların yaşadıkları özgüven eksikliği de eğitim almaları ya da çalışma hayatına dâhil olmaları durumunda, aile hayatlarında sorun yaşayacaklarını düşünmektedir. Bu düşüncelerini şu sözlerle desteklemektedir:

“Evlendikten sonra çok kısıntılar yaşadım. Okumayı devam ettirmek isterdim, köyde maddi durumumuz yoktu, okutamadılar. Kazansan bile gönderemiyoruz dediler, peşine de gelemeyiz dediler (Trabzon3)”

Başka bir katılımcı ise çalışmaktan ziyade okumaya hevesli olduğunu belirtmiştir:

“Okumak isterdim. Okumaktan amaç çalışmak değil, bilinçli bir anne, bilinçli bir birey olmak açısından (Konya8)”

Yukarıdaki katılımcıyı destekleyerek başka bir ev kadınının ailevi nedenler ve maddi durumdan ötürü okumadıklarından dolayı pişmanlık duydukları öne çıkmaktadır:

“Okul okurdum, şimdi... 15 yaşında evlendim, ama okursam 21-22 yaşta evlenirdim (Şanlıurfa5)”,

“Şimdiki gibi şartlar olsaydı, okurdum, o zamanlar imam hatip okudum, üniversite kazandım, ama eşarp sorunundan dolayı bıraktım (Konya9)”.

Hayatında son on senede önemli bir değişiklik olmadığı dile getiren, ancak imkân olsa, değiştireceğini söyleyen bir katılımcı durumu şöyle açıklamıştır:

“Konuşmayı tercih ederdim, sustuklarımın yerine. Sessiz kalmazdım. Kişiliğim oturuyor. Önceden kafama taktığım şeyler var, ama yaş ilerledikçe onlar değişir (İzmir1)”.

Katılımcıların %64’ü hayatlarını değiştirmek istediğini belirtmiştir. Ancak, %3’ü hayatında değişiklik yapabilmek için 10 yılın yeterli olmadığını söylemiştir. Bu açıklamaları aşağıdaki sözleriyle destekleyebiliriz:

“On sene değildi, daha ileriye dönersek, çocuklarımı daha iyi yetiştirmeyi istiyordum. Okumak isterdim. O zaman bizim bu kadar imkânlarımız yoktu. Okumaktan amaç bilinçli bir anne, bilinçli bir birey olmak açısından (Konya8).”

“On sene değil de 20 sene önce olmuş olsaydı değişiklik yapardım daha farklı olurdu bir başka ifadeyle şu an 52 yaşındayım 40 yaşından sonra çalışmak mümkün değildir. Ama o zamanlar çalışmak için daha diretirdim. Daha o zamanlar erkek ne dese ona bakarsan, onu dinlersen (İzmir2)”.

4.2.6. Katılımcıların sosyalleşme ve meslek edinme durumuna ilişkin tutumları

Çalışmanın önemini sosyalleşme diye değerlendiren katılımcılar açısından belediyenin düzenlediği meslek edindirme ve el becerisi geliştirme kurslarına katılıp-katılmadığı sorulmuştur. Alınan cevaplardan biri aşağıdaki şekildedir:

“Ben lise mezunuyum, ama üniversiteliden her konuda daha iyiyim, bilgim olduğuna eminim. Kendimi geliştirmeye çalışıyorum: kitap okuyorum, televizyon izlemesinde bile televizyonlarda haber izliyorum, sağlık programları, eğitim programları. Böyle şeyler var- abuk çubuk, onları izlemiyorum (İstanbul3)”.

Başka bir katılımcı da toplumun ev kadınlarına önyargıyla baktığının altını çizerek, aslında bunun böyle olmadığını söyleyerek düşüncelerini şöyle dile getirmiştir:

“Evde kitap okuyorum. Kendimi geliştiriyorum, sürekli eğitici programlar izliyorum, dizi izlemiyorum (Konya9)”.

Daha önceden çalışma deneyimi olup, sonradan yoğun iş temposu nedeniyle işi bırakmış bir katılımcı belediye kurslarına gitmek için zamanın sınırlı olduğunu dile getirmiştir:

“Meslek edindirme/el becerisi geliştirme kurslarına katılmadım. Çalıştığım zaman zaten sadece ev işi ve yakın aile çevresi ile beraber olabiliyordum, ama çalışmadığım dönemlerde kitap okuyabiliyorum, kültür gezileri yapabiliyorum, akrabalarım ve dostlarımla bir araya gelebiliyorum. Yine hiçbir boş vaktim yok,

ama sosyal hayatımda çok yorucu ve sıkıntılı dönemler olursa, kendimi daha ayarlama imkânın sahip olduğum için kontrol edebiliyorum ve daha huzurlu olduğumu düşünüyorum. Çalıştığımızda kontrol bizim elimizde olmuyor, istediğiniz yere gidememek de insanı strese sokuyor. Hem ev işi hem çocuklar hem iş ortamı insanın gerginleştiğini hissediyorsun. Kendi bünyenizde bunu fark ediyorsunuz. Ama çalışmakta olumsuz düşüncelerden uzaklaştırıyor, o kadar yoğun ki hayatınız, hiçbir şeyi kafanıza takılmıyor. O kadar yoğun ki bir hayatınız oluyor ki hiçbir şey düşünme imkânınız olmuyor (İstanbul2)''.

Şeklindeki sözleri ile yine kadınların bu tür kurslara katılamama nedenlerinden birinin zaman kısıtı olduğu açıkça görülmektedir.

Katılımcıların ücretli bir işte çalışması ve yaş düzeyleri ilişkisi incelenmiştir. İlgili araştırma bulguları Tablo 4.10'da sunulmaktadır. 15-28 yaş arasında gelire bağlı olmayarak çalışmak isteyen katılımcı oranı yüzde 28.5'tir. Yaş ilerleyince çalışmaya istekli olan oranda giderek azalması, yaş ile ücretli bir işte çalışma arasında ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ancak bizim bulgularımız, durumun literatürde söylendiği gibi değil, aksine yaş ilerledikçe çalışma isteğinin arttığını göstermektedir. Bu haliyle elbette sonuç şaşırtıcıdır. Ancak burada elde edilen sonuçlar ışığında bu durumun sadece kadınlar açısından incelendiğini ve insanların yaşlarının ilerledikçe hayatı daha iyi anlamlandırdığı ve her dakikasını verimli geçirmek istediği gibi düşünülebilir.

Tablo 4.10. *Eğer ailenizin aylık geliri tatmin ederse, çalışır mısınız?*

Yaş	15-28	%	29-40	%	41-54	%	55-65	%
Çalışmak isterdim	2	28,5	4	25	5	20	5	41
Çalışmak istemiyorum	5	71,5	12	75	20	80	7	59

Yukarıdaki Tablo 4.10'da görülen profilleri daha derin incelemek amacıyla aylık gelir göz önünde bulundurulmaksızın çalışmak isteyen ev kadınlarının mutluluk düzeyi araştırılmıştır. Ayrıca, konuya mutluluk açısından bakıldığında, katılımcıların ücretli bir işte çalışma isteği ve “çalışmaktan mutluluk duyan” oranı karşılaştırıldığında, iki durumunun farkı Tablo 4.11'de sunulmaktadır.

Tablo 4.11. Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?

Yaş	15-28	%	29-40	%	41-54	%	55-65	%
Evet, daha mutlu olurdum	2	28,5	5	31	9	36	4	33
Hayır, böyle mutluyum	3	43,5	9	57	13	52	6	50
Okumak isterdim	1	14	1	6	1	4	0	0
Bilinmeyen	1	14	1	6	2	8	2	17

“Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?” sorusuna olumlu yanıt verenlerin oranı yaşa göre artan bir eğilim göstermektedir. Ancak 55-65 yaş grubunda bir azalış söz konusudur. Benzer şekilde çalışmamaktan mutluluk duyanların yaşa göre dağılımında, aynı profil görülmektedir. Okumak isteyen kesim, kendinden daha genç gruba göre daha yüksek orana sahiptir. Ancak daha ileriki yaşlarda bu isteğin giderek azaldığı hatta belirli bir yaş seviyesinden sonra böyle bir isteğin kalmadığı görülmektedir.

Tablo 4.12. Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?

Eğitim durumu	Okur-yazarı olmayan	İlkokul	Ortaokul	Lise	Önlisans	Lisans
Evet, daha mutlu olurdum	1	6	5	7	0	1
Hayır, böyle mutluyum	1	7	4	10	3	5

Çalışmak istemeyen ve bundan mutluluk duyan katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında, üniversite mezunu olan toplam sekiz katılımcı olduğu görülmektedir. Lise mezunu on katılımcı çalışma fırsatı olsa dahi çalışmamayı tercih etmektedir. Ortaokul mezunlarından dördü, ilkokul mezunlarından ise yedisi çalışmamaktan mutlu olduklarını belirtmiştir. Tablo 4.12’de yer alan sonuçlardan en ilginç olanı yükseköğrenim gören kesimin çalışmamayı tercih ediyor olmasıdır. Çalışmadan elde edilen sonuçlar ilgili literatürdeki bulgularla tutarlıdır.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Çetin, A. G. I., & Sevüktekin, M. (2014). Türkiye’de Kadın İstihdamının Geleceği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji Ve Politika Dergisi*, 10(2), 52-83. s. 67; Yazıcı, A . (2018). Medeni Durumun ve Eğitimin Kadınların İşgücüne Katılımına Etkisi: TÜİK Verileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 101-116. s.114.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Yaşam memnuniyeti kavramı, insanlık tarihinde gerek ekonomik kalkınma açısından gerekse refah açısından önem arz etmektedir. Son dönemlerde yaşam memnuniyeti, “mutluluk ekonomisi” çalışmaları başlığı altında artan bir ilgi çekmektedir. Mutluluk ekonomisi çalışmaları ekonomik, sosyal, siyasal ve eğitim hayatında fırsat eşitsizliğini ortadan kaldırmaya yönelik sonuçlara dayanarak, bireyin mutlu ve sağlıklı yaşam sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda Türkiye’de TÜİK tarafından “Yaşam Memnuniyeti Anketi”, 2004 yılından bu yana yılda bir defa bağımsız bir araştırma olarak gerçekleştirilmektedir.

Türkiye ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, istihdam ve yaşam memnuniyeti konusunda literatüre kazandırılmış çalışmaların, özellikle kadınların toplumdaki rolü ve yaşam memnuniyeti ile ilgili ampirik çalışmalarda çıkarım yapılabilmesi noktasında pek çok faktörün inceleme kapsamına alınmadığı görülmüştür. Ülke genelinde kadın istihdam oranlarının artırılmasına yönelik çalışmalara katkı olması açısından, mevcut on bir milyon civarında ev kadınının istihdama dâhil edilmesi söz konusudur. Bu kapsamda çalışmada ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyeti analizi yapılmıştır.

1990-2012 yıllarını kapsayan havuzlanmış veriler bazında kadınların istihdam düzeyine göre ortalama yaşam memnuniyeti değerlendirilmiştir. İstihdam durumuna göre, işsiz kesimin ortalama yaşam memnuniyeti 5.45’lik değerle en düşüktür. Kısmi zamanlı çalışan, emekli, tam zamanlı çalışan, diğer, ev kadını ve öğrenci kategorisi sırasıyla ortalama 6.17, 6.31, 6.51, 6.65, 6.81 ve 6.86 değerle sıralamada yer almaktadır. En yüksek yaşam memnuniyetine sahip kesim ise, kendi işinde çalışan kadınlardır ve onların ortalama yaşam memnuniyeti 6.96’dır.

Katılımcıların ortalama yaşam memnuniyeti gelir düzeyine göre değerlendirildiğinde, gelir düzeyi ve yaşam memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki görülmektedir. Fakat “8” ve “10” gelir düzeyinde, ortalama yaşam memnuniyetinde bir önceki düzeye göre bir düşüş görülmektedir.

Medeni durumuna göre, en yüksek ortalama yaşam memnuniyetine sahip olanlar 6.79 değerle evli olanlardır. En düşük ortalama yaşam memnuniyetine sahip olanlar 5.57’lik değerle ayrılmış kategorisidir.

Din faktörüne göre, aktif dindarların ortalama yaşam memnuniyeti 6.74'tür ve bu en yüksek değeri göstermektedir. Kendilerini ateist olarak tanımlayan katılımcıların ortalama yaşam memnuniyeti ise 5.45'tir ve en düşük düzeyi temsil etmektedir.

Çocuk sayısına göre, bir çocuk sahibi olmak, kadınların yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Fakat çocuk sayısındaki artış, yaşam memnuniyetini negatif etkilemektedir.

Eğitim durumuna göre, lise mezunları, ortalama yaşam memnuniyeti en yüksek olan katılımcılardır. En düşük yaşam memnuniyetine sahip olan kesim ise "Lise terk" olarak bilenen katılımcılardır.

"Dünya Değerler Anketi" verileri kapsamında ev kadınlarının istihdama yönelik yaşam memnuniyeti Sıralı Logit ve Sıralı Probit Modeliyle tahmin edilmiştir. Ekonometrik model tahmininden elde edilen genel sonuçlar şu şekildedir:

- i. "Yaş, çocuk sayısı, eğitim durumu, ateist ve pasif dindar olmak" değişkenleri ile yaşam memnuniyeti arasında negatif yönde bir ilişki olduğu görülmektedir. Ekonometrik model tahmin sonuçları, sözü edilen değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Yaşın ilerlemesi, insanlarda artan sorumluluk ve beklentilerden dolayı yaşam memnuniyeti üzerinde negatif bir etki oluşturmaktadır.¹⁰⁷

Eğitimin mutluluk üzerindeki olumsuz etkisi, yüksek eğitilmiş kişilerin iş beklentilerinin daha yüksek olduğu ve bu beklentilerin karşılanmamasından kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

İlk çocuk, aile bireylerinin yaşam memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Birden fazla çocuk sahibi olmak, kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz etkisi oluştururken, erkekler için etkisi yoktur.¹⁰⁹ Genel anlamda, çocuk sayısının artması, ailedeki maddi durumu ve ebeveyn üzerindeki sorumluluğu artırdığından yaşam memnuniyetinde bir düşüş söz konusudur.

¹⁰⁷ Mroczek, Daniel K., and Christian M. Kolarz. "The effect of age on positive and negative affect: a developmental perspective on happiness." *Journal of personality and social psychology* 75, no. 5 (1998): 1333.

¹⁰⁸ Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and comparison income. *Journal of public economics*, 61(3), 359-381.

¹⁰⁹ Kohler, Hans-Peter, Jere R. Behrman, and Axel Skytthe. "Partner+ children= happiness? The effects of partnerships and fertility on well-being." *Population and development review* 31, no. 3 (2005): 407-445.

Dini katılımın açısından değerlendirildiğinde, kendilerini “ateist” veya “dini faaliyetlerde pasif olarak” katıldığını belirten bireyler, dini katılımı yüksek olan bireylere göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olarak görülmektedir.

- ii. “Yaş karesi, evli olmak, yüksek gelir düzeyi, dini katılımın yüksek olması ve ev kadını olmak” yaşam memnuniyetini pozitif yönde etkili olduğu bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar istatistiksel olarak anlamlıdır. “Yaş, medeni durum, gelir düzeyi, din” değişkenleri ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki açısından bakılınca, bulgular daha önce yapılan çalışma bulguları ile uyumlu olarak görülmektedir.

Evli olan bireylerin diğer kategorilere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olması, aile içinde maddi kaynakları arttırarak, daha iyi fiziksel sağlığı geliştirerek ve daha fazla duygusal destek sağlayarak refahı etkilediğinden kaynaklanmaktadır.¹¹⁰

Ayrıca, ev kadınlarının ve çalışan kadınların yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler açısından Sıralı Logit Modeli tahmin edilmiştir. Bu kapsamda, ev kadınlarının yaşam memnuniyetini etkileyici faktörler olarak “yaş, çocuk sayısı, ateist ve pasif dindar olmak” değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerinde azaltıcı etkisi olduğu bulunmuştur. “Yaş karesi, evli olmak, gelir düzeyi ve aktif dindar olmak” değişkenlerinin yaşam memnuniyetini artırıcı yönde etki yaptıkları görülmüştür.

Çalışan kadınlarının yaşam memnuniyetinde ise, “yaş, ateist ve pasif dindar olmak” değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerinde azaltıcı etkisi olduğu tespit edilmiştir. “Yaş karesi, çocuk sayısı, evli olmak, gelir düzeyi ve aktif dindar olmak” değişkenlerinin çalışan kadınların yaşam memnuniyeti üzerinde artırıcı bir etki yarattığı bulunmuştur.

Literatürde çalışma durumu açısından bakıldığında işsizlik ve yaşam memnuniyeti arasında negatif bir ilişki olduğu bulunmaktadır. Bu kapsamda bu çalışmadan elde edilen sonuçlar literatürü desteklemektedir. İşgücüne dâhil olmayanlar ve çalışanların ev kadınlarına göre daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olması da yukarıda bahsi geçen bazı çalışmaları destekleyecek niteliktedir.

¹¹⁰ Joung, I. M., Stronks, K., Van De Mheen, H., van Poppel, F. W., Van der Meer, J. B. W., & Mackenbach, J. P. (1997). The contribution of intermediary factors to marital status differences in self-reported health. *Journal of Marriage and the Family*, 476-490.

Ev kadınlarının diğer çalışma durumundakilerden daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olması ülkedeki çalışma koşulları, toplumun kültürel yapısı, toplumun çalışma algısı, çalışan annelere sunulan desteklerden kaynaklanabilir. Bu anlamda Türkiye’de kadınların mutluluk ve çalışma algılarını daha ayrıntılı olarak ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur.

Tez kapsamında nitel araştırma yöntemiyle ev kadınlarıyla yapılan derinlemesine görüşmelerde elde edilen bulgular, araştırma soruları daha detaylı açıklamak için kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmeler sonrasında aşağıdaki sonuç ve bulgulara ulaşılmıştır:

- i. Yapılan görüşmeler kapsamında katılımcıların %80’i ekonomik olarak eşine, %12’si ise ailesi, babası veya çocuğuna bağımlı olduğunu belirtmiştir.
- ii. Katılımcılar, çalışma hayatına dâhil olmanın önemini “maddiyat, özgürlük, sosyal güvence, kariyer, bilinçlenme ve sosyal çevre” açısından değerlendirilmiştir. Katılımcıların çalışmaya istekliliğinin “ekonomi ve gelir kaynaklı” olduğu tespit edilmiştir.
- iii. Katılımcıların hanehalkı geliri memnuniyet düzeyi incelendiğinde, %68’lik kesimin finansal memnuniyet düzeyi yüksek olduğu bulunmuştur.
- iv. Katılımcılardan 44’ünün ek geliri olmadığı tespit edilmiştir. Ek gelire sahip olan katılımcılar, kira, icar, nafaka, miras yoluyla ek gelir elde ettiği bulunmuştur.
- v. Katılımcılara çalışmamasından dolayı toplumsal baskı yapılmadığı, fakat eğitim düzeyi yüksek olan 7 katılımcıya aile ve yakın çevreden çalışmamasıyla ilgili baskı olduğu tespit edilmiştir.
- vi. Katılımcıların yirmi altısı sosyal güvenceye sahip olmadığı, otuz ikisi sosyal güvenceye sahip olduğu bulunmaktadır.
- vii. Katılımcılardan “çalışmalar hangi mesleği tercih edecekleri” sorulduğunda, öğretmenlik, hemşirelik, aşçılık, çocuk bakıcılığı ve temizlik gibi meslekler öne çıkmaktadır.
- viii. Çalışma algısı ailedeki kadına yüklenen toplumsal roller ve çocuk sorunları, genellikle, kadının eğitim alma ve çalışma hayatına atanma durumunu olumsuz etkilemekle birlikte, toplumca kalıplaştırılmış kadın-eş-anne rol kabulünün ailede erkek tarafından da kabul gördüğü şeklinde ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar eğitim olanakları daha etkili sunulduğunda veya çocuk bakımı

sorunu yaşamamaları durumunda, çalışmaya daha istekli olduklarını dile getirmişlerdir.

- ix. Genel anlamda katılımcıların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak “çocuk bakımı” ve “eşinin izin vermemesi” gibi düşüncelerinin, çalışmama nedenlerinin başında olduğu ortaya çıkmaktadır.
- x. Gerçi katılımcılar, çalışmama nedenlerini çocuk bakımından kaynaklandığını dile getirmişseler de çalışan kadının iyi bir anne olacağı yönünde görüşe sahiptirler.
- xi. Katılımcıların mutluluk kaynaklarının aile ve çocukların başarısı başta olmak üzere huzur ve sağlık olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, mutluluk kaynağı olan bireyler açısından bakıldığında, katılımcıların eşi ve çocukları başta gelmektedir.
- xii. Katılımcıların mutluluğu il bazında değerlendirildiğinde en yüksek mutluluk düzeyine sahip olan il olarak Eskişehir, en düşük mutluluk düzeyine sahip olan il ise, Trabzon olarak bulunmuştur.

5.2. Öneriler

Araştırma bulguları ışığında seçilmiş illerde yaşayan ev kadınlarının yaşam memnuniyetinin çalışan, işsiz kadınlar ve emek piyasasında olmayan kadınlara göre daha yüksek olması, çalışma ve çocuk bakımı açısından yaşanan sorunlardan kaynaklanabilir. Ayrıca, Türk toplumundaki aile yapısı ve kültürel değerler temelinde, kadına çoklu rollerin yüklenmesi, çalışan kadın için yaşam koşullarını ağırlaştırmaktadır. Türkiye’deki kadınların ev kadını olma tercihi ve üretim sürecine katılmama kararıyla kendilerini mutlu hissetmeleri çalışma hayatında toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, ücretlerde eşitsizlik, ev-iş çatışması gibi birçok engellerle karşılaşmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.¹¹¹

Tez kapsamında elde edilen bulgulara göre dile getirilebilecek bazı önlem ve öneriler aşağıda belirtilmiştir:

- i. İleride yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından, çalışmada farklı veri seti kullanılarak, ev kadınlarının yaşam memnuniyeti farklı yöntem ve tekniklerle tekrar analiz edilebilir.

¹¹¹ Çakır, Ö. (2008). Türkiye’de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), s.42.

- ii. Bu çalışmanın diğer yanını temsil eden bir grup olarak çalışan kadınların yaşam memnuniyetlerinin görece ev kadınlarına göre düşük olmasının nedenleri faktör analizi yardımıyla ayrıntılı olarak analiz edilebilir.
- iii. Literatürde yaşam memnuniyeti ile ilgili yapılan çalışmalar konunun yeni olmasından dolayı yatay kesit verilerine dayanmaktadır. Maliyet açısından uygulanabilirliği sorun yaratmasından dolayı Türkiye için yaşam memnuniyeti ile ilgili panel veri seti bulunmamaktadır. İleride yapılacak çalışmalarda panel veri seti kullanılarak, ekonometrik tahmin gerçekleştirilebilir. Bu tür çalışmalarda panel veri kullanılması nedensellik açısından önem arz ettiği için daha kapsayıcı sonuçlar elde edilebilir.
- iv. Araştırmacılar emek piyasasındaki kadınların katılma payının artması açısından sadece kadın üzerinde yapılan çalışmalarla sınırlanmamalıdır. Yaşamın tüm alanında etkili devam eden toplumsal cinsiyet algısını göz önünde bulundurarak, Türkiye için pek yaygın olmayan erkek çalışmaların daha yoğunluklu şekilde yapılması önem arz etmektedir.¹¹²
- v. Hukuken devlet tarafından çalışan kadına sunulan kreş ve bakım hizmetleri haklarının uygulamada daha etkin hale getirilmesi ve kadınların bu konuda farkındalığının artırılması, çocuk bakımı sorunundan dolayı çalışmamayı tercih eden kadınların çalışma hayatına daha çok katılmasına yol açabilir.
- vi. Türkiye'nin kalkınmasında gerek bir üretim faktörü ve üretici güç olarak emek gücü açısından gerekse talep yönüyle tüketici kimliğiyle kadın hem ekonomik hem de sosyo-kültürel yönlerden çalışma hayatında daha fazla yer almalıdır. Kadının “ev kadını” kimliğinin, salt üretici olmayan birey şeklindeki değerlendirmesi de kısır bir yaklaşımdır; ancak özel alan olan ev kurumu dışında, yukarıdaki bahisle kamusal alanda daha fazla yer alacak ve dolayısıyla nitelikleri artırabilecek olan kadınların varlığının sayıca çokluğu kalkınma açısından önem arz etmektedir.
- vii. Çalışma ev kadınlarının mutluluk kriterlerini ortaya koyarken, çalışan kadınların da mutsuzluk kriterlerini ön plana çıkaran yanıyla bu soruna işaret etmektedir. Bu sorunun çözümü amacıyla gerçekleştirilecek olan kamusal ya da özel, ekonomik, sosyal ve kültürel politikalar çalışma kapsamını aşacak

¹¹² Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal cinsiyet ve kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, s.11

niteliktedir. Ancak, bulgular gerek mikro gerekse makro ölçekte gerçekleştirilecek olan daha fazla çalışmanın gerekliliğine ve mevcut olanların etkilerinin artırılmasına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

1. A Compass Towards A Just And Harmonious Society: 2015 GNH Survey Report (2016), Centre for Bhutan Studies & GNH Research, Bhutan
2. Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal cinsiyet ve kalkınma*. Ekin Basım Yayın Dağıtım
3. Adaçay, F. R. (2018). Toplumsal Cinsiyetin Yaratılması ve Sürdürülmesinde Temel Kurumların Rolü. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 246-265
4. Akalın, K. H. (2014). Eski Ahit'te Tanrının Ödülü Olarak Zenginlik İdeali. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 73-89
5. Akin, H. B., & Şentürk, E. (2012). Bireylerin mutluluk düzeylerinin ordinal lojistik regresyon analizi ile incelenmesi-analysing levels of happiness of individuals with ordinal logistic analysis. *Öneri Dergisi*, 10(37), 183-193
6. Aktaş, M. T. (2016). Mutluluğun Durağan Durum Hali: Yoksulluk Açısından Uyum Teorisine Dayalı Bir Analiz. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(10), 44-65
7. Arastaman, G., Fidan, İ.Ö. ve Fidan, T. (2018) Nitel araştırmada geçerlik ve güvenirlik: kuramsal bir inceleme. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*15(1), 37-75
8. Ball, R., & Chernova, K. (2008). Absolute income, relative income, and happiness. *Social Indicators Research*, 88(3), 497-529
9. Barnett, R. C., Marshall, N. L., Baruch, G. K. & Baslevent, C. (1986). *Mothers' Participation in Childcare: Patterns and Consequences* (51), 578-585
10. Baruch, G. K., & Barnett, R. C. (1986). Consequences of fathers' participation in family work: Parents' role strain and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(5), 983
11. Baxter, J., & Eylest, J. (1999). Prescription for research practice? Grounded theory in qualitative evaluation. *Area*, 31(2), 179-181
12. Becker, G. S., Rayo, L., & Krueger, A. B. (2008). Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin paradox. Comments and discussion. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2008, 88-102
13. Beja, E. L. (2014). Income growth and happiness: Reassessment of the Easterlin Paradox. *International Review of Economics*, 61(4), 329-346
14. Beja, E. L. (2014). Who is happier: Housewife or working wife? *Applied Research in Quality of Life*, 9(2), 157-177

15. Benin, M. H., & Nienstedt, B. C. (1985). Happiness in single-and dual-earner families: The effects of marital happiness, job satisfaction, and life cycle. *Journal of Marriage and the Family*, 975-984
16. Bentham, J. (1996). *The collected works of Jeremy Bentham: An introduction to the principles of morals and legislation*, Clarendon Press
17. Biswas-Diener, R., Diener, E., & Lyubchik, N. (2015). Wellbeing in Bhutan. *International Journal of Wellbeing*, 5(2)
18. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, İnsani Gelişme Raporu, 1990, Oxford University Press
19. Blanchflower, D. G. (2004). *Self-employment: More may not be better* (No. w10286). National Bureau of Economic Research
20. Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of public economics*, 88(7-8), 1359-1386
21. Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2008). Is well-being U-shaped over the life cycle? *Social science & medicine*, 66(8), 1733-1749
22. Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2009). The U-shape without controls: A response to Glenn. *Social Science & Medicine*, 69(4), 486-488
23. Booth, A. L., & Van Ours, J. C. (2008). Job satisfaction and family happiness: the part-time work puzzle. *The Economic Journal*, 118(526), F77-F99
24. Booth, A. L., & Van Ours, J. C. (2009). Hours of work and gender identity: Does part-time work make the family happier? *Economica*, 76(301), 176-196
25. Boyce, C., & Neale, P. (2006). Conducting in-depth interviews: A guide for designing and conducting in-depth interviews for evaluation input
26. Brinkmann, S. (2014). Interview. In *Encyclopedia of critical psychology*, Springer New York, 1008-1010
27. Buchanan, W., & Cantril, H. (1953). *How nations see each other: A study in public opinion*. Greenwood Press
28. Büyükdüvenci, S. (1993) Aristoteles'te Mutluluk Kavramı
29. Camp, J. K., Trzcinski, E., & Resko, S. (2016). Family and Labor Market Policies in Germany: The Well-Being of Working Women. In *Handbook on Well-Being of Working Women*, Springer, 449-472
30. Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*, Russell Sage Foundation

31. Caner, A. (2015). Happiness, comparison effects, and expectations in Turkey. *Journal of Happiness Studies*, 16(5), 1323-1345
32. Cantril, H. (1965). Pattern of human concerns
33. Chen, J. M., & Lin, P. (1992). Daily life demands, social support, life satisfaction, and health of working women and housewives. *Proceedings of the National Science Council, ROC: Part2*, 2(1), 119-127
34. Clark, A. E., & Oswald, A. J. (1996). Satisfaction and comparison income. *Journal of public economics*, 61(3), 359-381
35. Clark, A. E., & Oswald, A. J. (2006). The curved relationship between subjective well-being and age
36. Cuñado, J., & de Gracia, F. P. (2012). Does education affect happiness? Evidence for Spain. *Social indicators research*, 108(1), 185-196
37. Çakıroğlu, A. (2007). Relationship between quality of life and happiness in Turkey. *Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara*
38. Çakıroğlu-Çevik, A. (2016). Yaşam Kalitesi ve Mutluluk İlişkisi Çerçevesinde Türkiye'de Kadının Durumu. *Kadin/Woman 2000*, 17(2)
39. Çetin, A. G. I., & Sevüktekin, M. (2014). Türkiye'de Kadın İstihdamının Geleceği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 10(2), 52-83
40. Di Tella, R., & MacCulloch, R. (2008). Gross national happiness as an answer to the Easterlin Paradox? *Journal of Development Economics*, 86(1), 22-42
41. Dumludag, D. & Gokdemir O, Ruben E, Neyse L, (editors) (2016) *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar*, İmge Kitabevi, Ankara
42. Düzgün, Ş. A., & El-Attas, N. (2011). İslam'da Mutluluğun Anlamı ve Tecrübesi. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 9(2), 219-238
43. Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In *Nations and households in economic growth*, 89-125
44. Easterlin, R. A. (1995). Will raising the incomes of all increase the happiness of all? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 27(1), 35-47
45. Easterlin, R. A., McVey, L. A., Switek, M., Sawangfa, O., & Zweig, J. S. (2010). The happiness-income paradox revisited. *Proceedings of the National Academy of Sciences*
46. Ed, Diener, Ed, S., Seidlitz, L., & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: relative or absolute. *Soc Indic Res*, 28, 195-223
47. Estes, R. J. (2014). Index of Social Progress (ISP). *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, 3174-3183

48. Faver, C. A. (1982). Life Satisfaction And The Life-Cycle-The Effects Of Values And Roles On Womens Well-Being. *Sociology and Social Research*, 66(4), 435-451
49. Ferree, M. M. (1984). Class, housework, and happiness: Women's work and life satisfaction. *Sex Roles*, 11(11-12), 1057-1074
50. Fogarty, M. (1985). British attitudes to work. In *Values and social change in Britain* Palgrave Macmillan, London, 173-200
51. Frey, B. S. (2018). Happiness Can Be Measured. In *Economics of Happiness*, Springer, Cham, 5-11
52. Frijters, P., & Beatton, T. (2012). The mystery of the U-shaped relationship between happiness and age. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 82(2-3), 525-542
53. Gallup, G. H. (1976). Human needs and satisfactions: A global survey. *Public Opinion Quarterly*, 40(4), 459-467
54. Gash, V., Mertens, A., & Romeu Gordo, L. (2010). Women between part-time and full-time work: The influence of changing hours of work on happiness and life-satisfaction
55. Gerdtham, U. G., & Johannesson, M. (2001). The relationship between happiness, health, and socio-economic factors: results based on Swedish microdata. *The Journal of Socio-Economics*, 30(6), 553-557
56. Glenn, N. D., & Weaver, C. N. (1978). A multivariate, multisurvey study of marital happiness. *Journal of Marriage and the Family*, 269-282
57. Gokdemir, O., & Tahsin, E. (2014). Factors that influence the life satisfaction of women living in the Northern Cyprus. *Social indicators research*, 115(3), 1071-1085
58. Graham, C., Eggers, A., & Sukhtankar, S. (2004). Does happiness pay? An exploration based on panel data from Russia. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 55(3), 319-342
59. Greene, W. H. (2003). *Econometric analysis*. Pearson Education India
60. Gschwandtner, A., Jewell, S. L., & Kambhampati, U. S. (2016). *On the Relationship between Lifestyle and Happiness in the UK* (No. 1613). School of Economics Discussion Papers
61. Guion, L. A., Diehl, D. C., & McDonald, D. (2001). Conducting an in-depth interview. University of Florida Cooperative Extension Service, Institute of Food and Agricultural Sciences, EDIS
62. Gül, S. (2017). Mutluluk Ekonomisi ve Göç Üzerine Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul*

63. Hanson, S. L., & Sloane, D. M. (1992). Young children and job satisfaction. *Journal of Marriage and the Family*, 799-811
64. Hayo, B., & Seifert, W. (2003). Subjective economic well-being in Eastern Europe. *Journal of Economic Psychology*, 24(3), 329-348
65. Joung, I. M., Stronks, K., Van De Mheen, H., van Poppel, F. W., Van der Meer, J. B. W., & Mackenbach, J. P. (1997). The contribution of intermediary factors to marital status differences in self-reported health. *Journal of Marriage and the Family*, 476-490
66. Kahneman, D., Diener, E., & Schwarz, N. (Eds.). (1999). *Well-being: Foundations of hedonic psychology*. Russell SAGE Foundation
67. Kangal, A. (2013). Mutluluk üzerine kavramsal bir değerlendirme ve Türk hanehalkı için bazı sonuçlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(44), 214-233
68. Kurumu, T. D. (2011). Büyük Türkçe sözlük. *Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları*
69. Kvale, S. (1996). Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing. Thousand Oaks, CA: SAGE
70. Luechinger, S. (2010). Life satisfaction and transboundary air pollution. *Economics Letters*, 107(1), 4-6
71. Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526
72. Maslow, A., & Lewis, K. J. (1987). Maslow's hierarchy of needs. *Salenger Incorporated*, 14, 987
73. Michoń, P. (2014). Mothers and quality of life in 26 EU countries. In *Gender, Lifespan and Quality of Life*, Springer, 83-98
74. Miller, M. L., Moen, P., & Dempster-McClain, D. (1991). Motherhood, multiple roles, and maternal well-being: Women of the 1950s. *Gender & Society*, 5(4), 565-582
75. Mroczek, D. K., & Kolarz, C. M. (1998). The effect of age on positive and negative affect: a developmental perspective on happiness. *Journal of personality and social psychology*, 75(5), 1333
76. Oswald, A. J. (1997). Happiness and economic performance. *The economic journal*, 107(445), 1815-1831
77. Peiro, A. (2006). Happiness, satisfaction and socio-economic conditions: Some international evidence. *The Journal of Socio-Economics*, 35(2), 348-365
78. Pennock, M., & Ura, K. (2011). Gross national happiness as a framework for health impact assessment. *Environmental Impact Assessment Review*, 31(1), 61-65

79. Peshkin, A. (1993). The goodness of qualitative research. *Educational researcher*, 22(2), 23-29
80. Planning Commission. (1999). Bhutan 2020: A vision for peace, prosperity and happiness. *Part II*
81. Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C. M., & Ormston, R. (Eds.). (2013). Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. SAGE.
82. Rodionova, L. A. (2014). Paradoks Isterlina v Rossii.[The Easterlin Paradox in Russia]. *Izvestiya Saratovskogo universiteta. Novaya Seriya. Seriya: Ekonomika, Upravleniye, Pravo*, 14(2), 386-393
83. Rose, A. M. (1955). Factors associated with the life satisfaction of middle-class, middle-aged persons. *Marriage and Family Living*, 17(1), 15-19
84. Schoon, I., Hansson, L., & Salmela-Aro, K. (2005). Combining work and family life: Life satisfaction among married and divorced men and women in Estonia, Finland, and the UK. *European Psychologist*, 10(4), 309-319
85. Selim, S. (2008). Life satisfaction and happiness in Turkey. *Social Indicators Research*, 88(3), 531-562
86. Sen, A. (2008). The economics of happiness and capability. *Capabilities and happiness*, 27
87. Stack, S., & Eshleman, J. R. (1998). Marital status and happiness: A 17-nation study. *Journal of Marriage and the Family*, 527-536
88. Stevenson, B., & Wolfers, J. (2008). *Economic growth and subjective well-being: reassessing the Easterlin paradox* (No. w14282). National Bureau of Economic Research
89. Stutzer, A. (2004). The role of income aspirations in individual happiness. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 54(1), 89-109
90. Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel Araştırma Yönteminin Bir Veri Toplama Tekniği Olarak Derinlemesine Görüşme. *Sosyoloji dergisi*, 3(13), 101-116
91. Tiefenbach, T., & Kohlbacher, F. (2013). *Happiness from the viewpoint of economics: Findings from recent survey data in Japan* (No. 1301). German Institute for Japanese Studies (DIJ), Business & Economics Section
92. Tokat, L. (2006). Farabi felsefesinde mutluluğun araştırılması. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 6(2), 133-157
93. Treas, J., van der Lippe, T., & Tai, T. O. C. (2011). The happy homemaker? Married women's well-being in cross-national perspective. *Social Forces*, 90(1), 111-132

94. Çakır, Ö. (2008). Türkiye'de kadının çalışma yaşamından dışlanması. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (31), 25-47
95. Türkdoğan, O. (2000). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Türk Dünyası Araştırmaları
96. UN. (1998). *Principles and Recommendations for Population and Housing Censuses, Revision I*, New York, UN
97. Ünüvar, P., & Tagay, Ö. (2015). Çalışan Evli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller, Yaşam, İş Doyumu ve Evlilik Uyumlarının İncelenmesi. *Kadın/Woman 2000*, 16(2)
98. Van Landeghem, B. (2012). A test for the convexity of human well-being over the life cycle: Longitudinal evidence from a 20-year panel. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 81(2), 571-582
99. Veenhoven, R. (2012). Happiness: Also known as “life satisfaction” and “subjective well-being”. In *Handbook of social indicators and quality of life research*, Springer, 63-77
100. Veenhoven, R. (2013). The four qualities of life ordering concepts and measures of the good life. In *The exploration of happiness*, Springer, 195-226
101. Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58, 46-51
102. Veenhoven, R., & Hagerty, M. (2006). Rising happiness in nations 1946–2004: A reply to Easterlin. *Social indicators research*, 79(3), 421-436
103. Veroff, J., Douvan, E. A. M., & Kulka, R. A. (1981). *The inner American: A self-portrait from 1957 to 1976*. New York: Basic Books
104. Vlastos, G. (1984). Happiness and virtue in Socrates' moral theory. *The Cambridge Classical Journal*, 30, 181-213
105. World Employment and Social Outlook: Trends 2019, International Labour Office – Geneva: ILO, 2019
106. White, L. K., Booth, A., & Edwards, J. N. (1986). Children and marital happiness: Why the negative correlation? *Journal of Family Issues*, 7(2), 131-147
107. Wright, J. D. (1978). Are working women really more satisfied? Evidence from several national surveys. *Journal of Marriage and the Family*, 301-313
108. Yazıcı, A. (2018). Medeni Durumun ve Eğitimin Kadınların İşgücüne Katılımına Etkisi: TÜİK Verileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 101-116.

- 109.Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112)
110. Yıldırım, A. & Şimşek, H. (1993). Nitel araştırma yöntemleri. *Seçkin Yayınevi*, Ankara
111. Zwoliński, A. (2016). The Christian Understanding of Happiness. *The Person and the Challenges. The Journal of Theology, Education, Canon Law and Social Studies Inspired by Pope John Paul II*, 6(1), 81-103
- 112.<http://www.worldvaluessurvey.org> Erişim tarihi:06.12.2018
113. <http://happyplanetindex.org/> Erişim Tarihi:04.12.2018
114. <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> Erişim tarihi 10.12.2018
115. <http://www.oecdbetterlifeindex.org/> Erişim Tarihi:04.12.2018
116. <https://www.unicef.org/turkey/en/reports/girls-education-campaign-turkey-brochure>
Erişim Tarihi: 12.12.2018
117. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068 Erişim Tarihi: 04.12.2018

EKLER

Görüşme Soruları

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz nedir?
3. Eğitim düzeyiniz?
4. Son beş yıl içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalıştınız mı?
5. Sosyal güvenceniz var mı?
6. Ek geliriniz var mı?
7. Ekonomik olarak birine bağımlılığınız var mı?
8. Çalışmama nedeniniz nedir?
9. Çalışmamak sizi mutlu ediyor mu?
10. Yaşamınızı bir bütün olarak düşündüğünüzde ne kadar mutlusunuz?
11. Sizi hayatta en çok kim mutlu eder?
12. Sizi hayatta en çok ne mutlu eder?
13. Çalışsanız, daha mı mutlu olurdunuz?
14. Hangi meslekte çalışmak isterdiniz?
15. Eğitim ve beceriniz bu meslek için yeterli midir?
16. İşsiz, çalışmıyor olmaktan dolayı üzerinizde herhangi bir toplumsal baskı hissediyor musunuz?
17. Çalışmak ne açıdan önemlidir?
18. Aylık kaç para/ücret/ maaş almaktan mutluluk hissedersiniz?
19. Aylık hanehalkı gelirinizden memnun musunuz?
20. Eğer ailenizin aylık geliri tatmin ederse, çalışır mıydınız?
21. Katıldığınız Belediye'nin vb. kurumların meslek edindirme /el becerisi geliştirme kurslarından memnuniyet durumunuzu söyler misiniz?
22. Çalışsanız kendinize ailenize ne kadar zaman ayırırdınız?
23. On sene içinde hayatınızı değiştiren önemli bir değişiklik oldu mu?
24. On sene önceki tarihe dönersek (2007) genel olarak hayatınızı nasıl değiştirdiniz?
25. Size göre, kadınlar hem çalışıp hem ev işlerini bir arada yapabilirler mi?
26. Size göre, kadınlar hem eğitim, meslekte ilerleme vb. kariyer yapıp hem ev işlerini bir arada yapabilirler mi?
27. Size göre, çalışan kadın iyi bir anne olabilirler mi?
28. Size göre, çalışan kadın iyi bir eş olabilirler mi?

Araştırma Gönüllü Katılım Formu

Bu çalışma, “Seçilmiş İl Örnekleriyle Türkiye’de Ev Kadınlarının İstihdamına Yönelik Yaşam Memnuniyeti Analizi” başlıklı bir araştırma çalışması olup Türkiye’de ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyetlerinin tespit edilmesi amacını taşımaktadır. Çalışma, Shoirakhon Nurdinova tarafından yürütülmekte ve sonuçları ile ev kadınlarının istihdamına yönelik yaşam memnuniyetlerinin tespiti hedeflenmektedir.

1. Bu çalışmaya katılımınız gönüllülük esasına dayanmaktadır.
2. Çalışmanın amacı doğrultusunda, görüşme yapılarak sizden veriler toplanacaktır.
3. İsmınızı yazmak ya da kimliğinizi açığa çıkaracak bir bilgi vermek zorunda değilsiniz (araştırmada katılımcıların isimleri gizli tutulacaktır).
4. Araştırma kapsamında toplanan veriler, sadece bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılacak, araştırmanın amacı dışında ya da bir başka araştırmada kullanılmayacak ve gerekmesi halinde, sizin (yazılı) izniniz olmadan başkalarıyla paylaşılmayacaktır.
5. İstemeniz halinde sizden toplanan verileri inceleme hakkınız bulunmaktadır.
6. Sizden toplanan veriler korunacak ve araştırma bitiminde arşivlenecek veya imha edilecektir.
7. Veri toplama sürecinde/süreçlerinde size rahatsızlık verebilecek herhangi bir soru/talep olmayacaktır. Yine de katılımınız sırasında herhangi bir sebepten rahatsızlık hissederseniz çalışmadan istediğiniz zamanda ayrılabilirsiniz. Çalışmadan ayrılmanız durumunda sizden toplanan veriler çalışmadan çıkarılacak ve imha edilecektir.

Gönüllü katılım formunu okumak ve değerlendirmek üzere ayırdığınız zaman için teşekkür ederim. Çalışma hakkındaki sorularınızı Anadolu Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Shoirakhon Nurdinova’ya yöneltebilirsiniz.

Bu çalışmaya tamamen kendi rızamla, istediğim takdirde çalışmadan ayrılabilceğimi bilerek verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlarla kullanılmasını kabul ediyorum.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Shoirakhon Nurdinova

Yabancı Dil: İngilizce, Rusça

Doğum Yeri ve Yılı: Özbekistan/1985

E-Posta: sh.nurdinova@gmail.com

Eğitim ve Mesleki Geçmişi:

1. 2007, Özbekistan Milli Üniversitesi, İİBF, İktisat Lisans Programı
2. 2009, Özbekistan Milli Üniversitesi, İİBF, İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı

Yayınları ve/veya Bilimsel/Sanatsal Faaliyetleri:

1. Nurdinova Sh. (2013) Human development and gender issues: Uzbekistan and Latvia, International conference “New challenges of economic and business development - 2013” proceedings, Riga, Latvia, May 9-11th 2013, 457-469 s.
2. Nurdinova Sh. (2014) Human development and women employment in Uzbekistan: situation and problems, Journal of social sciences “Regional formation and development studies” Klaipeda, Lithuania, 2014 No. 2 (13), 88-95 s.
3. Nurdinova Sh. (2018) Socio-Economic Factors Affecting Uzbek Labor Migrants in Turkey, In Marlene Laruelle and Caress Schenk, editors, Eurasia on the move interdisciplinary approaches to a Dynamic Migration region, book chapter, Washington, D.C. The George Washington University, Central Asia Program, 2018, 119-127 s.

Ödülleri:

1. 2019, En başarılı uluslararası öğrenci, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, Türkiye
2. 2019, Araştırma grantı, İndiana Üniversitesi, A.B.D.
3. 2017, En iyi makale ödülü, George Washington Üniversitesi-Nazarbayev Üniversitesi, Orta Asya Programı, A.B.D.
4. 2015, Doktora öğrencileri için Dora 5 teşvik grantı, Estonya
5. 2012, Araştırma teşvik bursu, Letonya Devlet Eğitim ve Kalkınma Ajansı, Letonya
6. 2011, Özbekistan Cumhurbaşkanı “İste’dod” Vakfı genç araştırmacılar ödülü, Özbekistan
7. 2010, Hindistan Teknik ve Ekonomik İşbirliği eğitimi bursu

Mesleki Birlik/DerneK/Kuruluş Üyelikleri:

1. 2019-halen, Orta Asya Çalışmaları Topluluğu
2. 2019-halen, Orta Asya Çalışmaları Avrupa Topluluğu
3. 2018-halen, Yaşam Kalitesi Araştırmaları Uluslararası Topluluğu